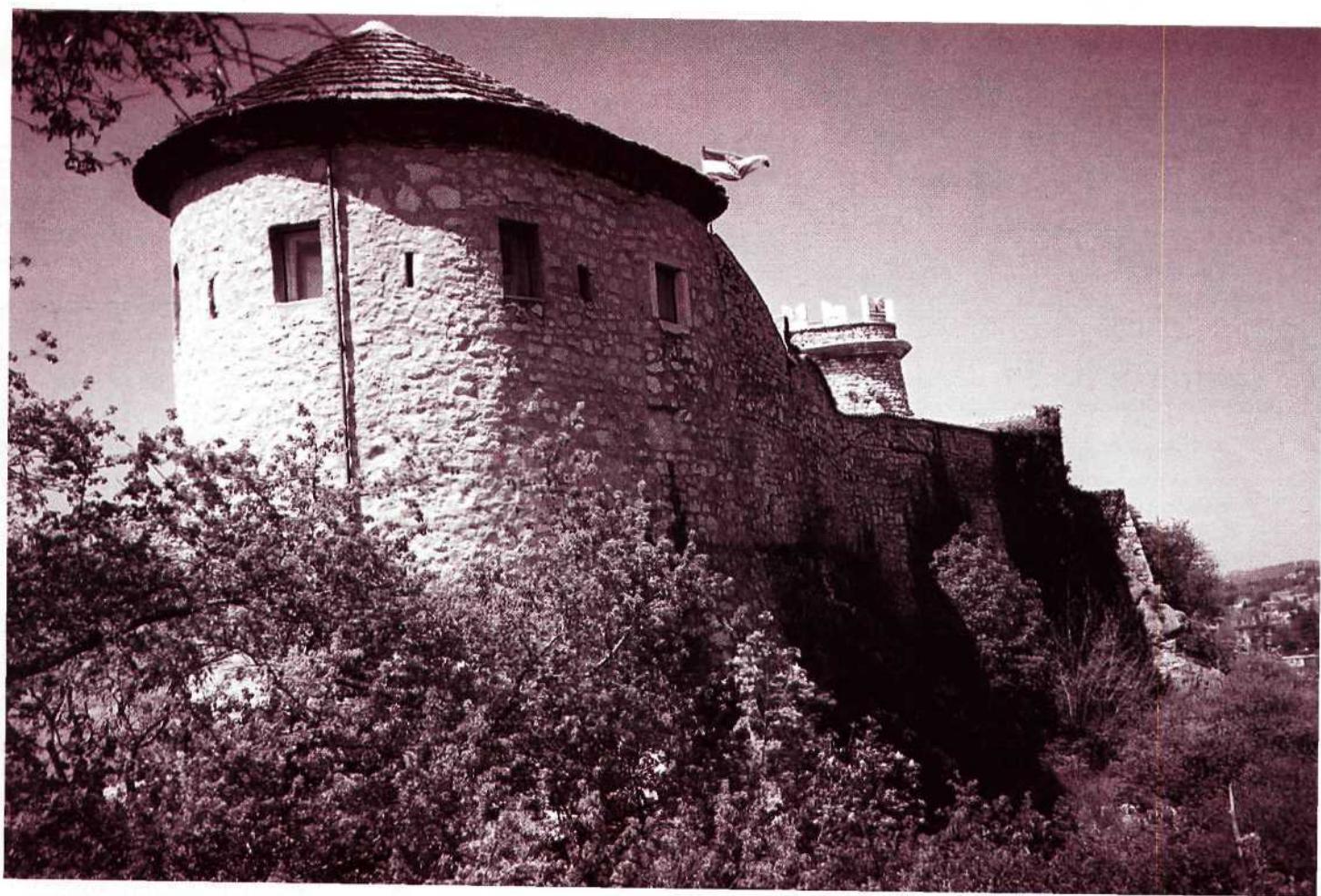

politički
ZATVORENIK

GODINA XI. - LIPANJ 2001. CIJENA 15 KN

BROJ

111

- **Globalizacijsko rashrvaćivanje Istre**
- **Bleiburška komemoracija**
- **Obilježen Dan hrvatskih političkih uznika**
- **Marko Hranilović - državljanin zarobljene Hrvatske**
- **Zagrebačke demonstracije 1951.**
- **Dokumenti, sjećanja, svjedočenja**

SPASOV ILI UZLAZ U MIR

ZATVORENIK

GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA
PREDSJEDNICA DRUŠTVA

Kaja Pereković

UREDNIČKI ODBOR GLASILA

Višnja Sever, Andrija Vučemil,
Ljubomir Brdar, Zorka Zane,
Jure Knežević

GLAVNI UREDNIK

Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA

10000 Zagreb
Masarykova 22/IV.
tel: 01/48 72 433, fax: 01/48 72 466

PRIJELOM TEKSTA I TISAK »MINIPRINT« Varaždin, T. Ujevića 32

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn

Godišnja preplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: **Europa** 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekmorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti
***

Žiro račun: 30101-678-75868

**.

Rukopisi se ne vraćaju,
list uredjuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.
***

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima
***

Za sve informacije i kontakte u svezi
suradnje i preplate tel.: 01/48 72 433
radnim danom od 11-13 sati.
***

ISSN 1331-4688
***

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn
***

WWW: <http://www.hdpz.tel.hr/hdpz/>

Na naslovnoj stranici:
Frankopanski grad
na Trsatu

S prostranstva širokoga polja bleiburškoga, potekla je molitva. I ovdje je pokopana ljubav za uspon u mir vječnosti, ali da se u svijetu otvore oči o patnji čovjeka - ratnika bez oružja i puka koji je izbezumljeno bježao ispred srdžbe osvetnika crvene aždaje, vodeći se mišlu da će na zapadu, pod okriljem demokracije naći zaštitu i pravdu. A Bleiburg je sasvim nešto drugo. Tu se ponovila prljava pogodba, u kojoj jači ucjenjuje slabe i nemoćne. Ništa nije moglo zaustaviti paklenku moć krvavih osvetnika! Zbog toga se pogazilo svako dostojanstvo, pa i načela onih koji su se deklarirali braniteljima istine i širiteljima demokracije.

Bleiburška istina teško je opterećenje pobjednika. Tko još danas može prihvati da su Englezi gentlemen i demokrati, kad su tako beskrupulozno pogazili Ženevske konvencije i demokratska načela. U ralje krvožednog osvetnika Tita i komunističke partije, svojih saveznika, izručili su ne samo Hrvate, već i Ukrajince, Čerkeze, slovenske domobrane, crnogorske postrojbe Nacionalne garde i srpske Nedićeve postrojbe, kao i neke postrojbe Draže Mihajlovića.

Ja velim, s bleiburškog polja potekla je milost spasenja. Iz prolivene krvi tih mučenika niklo je sjeme za uzrast nove Hrvatske. Mnogi se upinju da zaustave tu snagu koja ključa iz dubine bezbrojnih jama i bezdana, nu što se više prikriva istina, sve glasnije jeći.

Kao što se nikad sunce ne može prekriti dlanom ruke, tako se ni istina ne može poreći lažnim tvrdnjama. Zaludu se trude počinitelji zla, krivci Bleiburga, Jazovke i Krašića, pa negiraju svoja zlodjela kad su sami u danima slave i "pobjede" potvrdili što su osobno počinili. Eto, ovih dana pozvani su na odgovornost čelnici Hrvatskog domobrana (i pok. gosp. Vladimir Šklopant) na sud po vrlo brzom postupku, jer da su oklevetali sudjelниke u pokolju Krašića i Jazovke. Zar je ovo sudstvo tek sad probuđeno da brzo reagira kad se moraju zaštititi (nedužne) ubojice? Znam da je udruga Hrvatski domobran još pred par godina zatražila od Državnog tužiteljstva, da pokrene postupak protu odgovornima za Krašić i Jazovku. U međuvremenu, okrivljena Milka Kufrin je umrla. Ostali su Rade Bulat, Marko Belinić i drugi, koji su odgovorni za ubijanje nevinih bez suda i presude.

HDPZ je podnio kaznenu prijavu protu nepoznatih počinitelja ratnog zločina oko Maribora. Čudno, nemamo nikakva znaka, da je tužiteljstvo bilo što poduzelo. Nama se kao podnositeljima kaznene prijave nikad nitko nije obratio. Komu je interes da se zločin prikrije? Nisam sklona vjerovati da današnja socijalistička vlast i šestorka omogućuje da se ratni zločin iz 1945. zaboravi i ne procesuira, dok se izmišlja "ratni" zločin iz Domovinskog rata, te se donose odluke o dugotrajnom pritvoru (koji prerasta u kaznu), tek na dojavu neodgovornih i zlonamjernih osoba koje su bez ugleda i narodnog poštovanja odlazile u Haag blatiti svoje sugrađane i optuživati vlastitu zemlju.

Znači li sve to, da imam razloga uputiti Vam UPOZORENJE: Dragi politički zatvorenici, kako je počelo, nije isključeno da će nam se udruga pomladiti!

Kaja Pereković
predsjednica

ČIJI JE PRORAČUN?

Ljupku vijest, da je *narodna vlast* odlučila polučiti revolucionarne uštede rezanjem potpore Hrvatskomu društvu političkih zatvorenika i njegovu mjesecniku (kad je već radnička klasa pokazala manjak klasne svijesti, ne odbijajući njegovo tiskanje), neki su *mangupi u vlastitim redovima* jedva dočekali komentirati, da nam tako i treba, jer - tko je bio, da se traži novčana potpora od vlade koju se istodobno kritizira. U istom se stilu prije nekoliko mjeseci jedan ridikulozni predstavnik tzv. građanske Hrvatske zgražao nad prosvjedom *Hrvatskoga slova* zbog radikalnog smanjenja novčane pomoći tom tjedniku za kulturu: kako se ti "desničari" usuđuju tražiti novac od Račanove vlade, kad je istodobno napadaju i, štoviše, nazivaju antihrvatskom.

I taj "intelektualac", kojemu su i za tu i za druge slične prigode velikodušno na raspolaganje stavljeni udarne minute Hrvatske televizije, i naši *mangupi*, svojim mentalnim eskapadama zapravo pokazuju ne samo nerazumijevanje razloga i svrhe postojanja državnog proračuna, nego zorno svjedoče, da verbalni demokratski haljetci ne mogu trajno ni potpuno prikriti desetljećima taloženu nedemokratsku, totalitističku svijest, koja će uvijek naći načina da se usprotivi duhu slobode.

Jer ni *Hrvatsko slovo* tada, a ni *Politički zatvorenik* danas, nisu tražili i ne traže Račanov, Linićev ili Crkvenčev novac, novac iz partijskih fondova. Tražili su i traže ravнопravan tretman u državnom proračunu, dakle, u sredstvima koja su svojim trudom i odricanjem stekli svi građani ove zemlje, svi hrvatski državlјani. Oni koji se ne slažu s političkim i drugim stajalištima uredništva tjednika ili mjeseca, ali i oni koji se s njima slažu i koji bi, kad bi mogli, baš svaku svoju kunu možda usmjerili tom tjedniku ili mjesecniku. Međutim, tom kunom oni više ne raspolažu. Njime, u ime države, u ime organizirane zajednice, upravlja jedno sasvim privremeno, prolazno i zaboravu itekako podložno tijelo, zvano vladom. Nu, novac koji je prikupljen od svih, treba i koristiti svima. Ne može biti jednakih od jednakih, niti je komu dano pravo da suvereno i neopozivo odlučuje, tko "širi govor mržnje" i tko je kao takav "neprijatelj slobode", pa na nj treba primijeniti onu zlokobnu jakobinsku, da nema slobode za neprijatelje slobode. Sloboda, naime, nije samo sloboda drugoga, nego je uvijek i bezuvjetno sloboda drugačijega.

A unatoč aplauzima tzv. međunarodne zajednice, sadašnja je vlada u poštivanju medijskih sloboda u Hrvatskoj napravila korak natrag. Onu tako prirodnu tendenciju svake vlasti, da nadzire i ograničava sredstva javnog priopćivanja, ona - doduše - osztvaruje puno rafiniranije nego što su to bili pokušaji u doba predsjednika Tuđmana, ali je utoliko uspješnija. Makar se tijekom prethodnih deset godina stalno, ponekad i grubo, pokušavalo izgraditi uvjerenje, da je svaka kritika aktualne vlasti ravna podkapaju države, oporbeni su mediji cvjetali i zapravo dominirali hrvatskim medijskim nebom. Ne računajući političke buldožere, poput Slavka Linića, kojima verbalne prijetnje i nebuloze predstavljaju uobičajeni repertoar, sadašnja vlada kao cjelina postupa bitno drugačije, stalno tepajući o slobodi medija, građanskom društvu i ljudskim pravima.

Neka cyjeta stotinu cvjetova, svojedobno je kliknuo jedan znameniti kineski državnik, svjestan da svih tih stotinu cvjetova može, kad ustreba, tenkovima satrti. I onda je to i učinio, povjesnim mimohodom tenkova po ljudskim tjelesima na Trgu nebeskog mira. Potičući cvat stotinu cvjetova, i sadašnja je vlada Republike Hrvatske za svega godinu i pol dana u cijelosti ovladala sredstvima javnog priopćavanja. Par listića koji su opstali, nalaze se na izdisaju. Radnička klasa može biti spokojna: još malo i Hrvatska će biti posve nalik Trgu nebeskog mira. No, to tak ne bu išlo...

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

GLOBALIZACIJSKO RAZHRVAČIVANJE ISTRE	3
<i>Mato MARČINKO</i>	
PISMA IZ ISTRE	8
<i>Blaž PILJUH</i>	
HRVATSKIM MUČENICIMA	9
<i>Kaja PEREKOVIC</i>	
PROPOVIJED	
FRA NIKOLE MATE ROŠČIĆA	
(Bleiburg, 13. svibnja 2001.)	12
BLEIBURŠKE REMINISCENCIJE	14
<i>Mirsad Bakšić Dr. iur.</i>	
MEĐUNARODNI SKUP	
U KIJEVU	17
<i>Jure KNEZOVIĆ</i>	
Represivnost jugoslavenskog sustava u Hrvatskoj 1945. (X.)	23
<i>Dr. Josip JURČEVIC</i>	
PREDĆIRILOMETODSKO PODRIJETLO GLAGOLJICE I GLAGOLJSKOGA BOGOSLUŽJA (5.).	27
<i>Mato MARČINKO</i>	
MARKO HRANILOVIĆ, DRŽAVLJANIN ZAROBLJENE HRVATSKE!	35
<i>Tomislav JONJIĆ</i>	

COGITO ERGO SUM

SOKOLSKI SLET

Svi članovi hrvatske vlade smišljeno šire preduvjerjenje kako se njihov rad ocjenjuje neumjerenog zlobno. (...) Daje netko poput ministra Čačića (koji nas je počastio tvrdnjom da ni stan nije tržišna roba) u SAD-u izjavio da je gospodarski rast zapravo bio šest, a ne četiri posto jer je godinu prije GDP pao dva posto, ni dragi mu Bog ne bi pomogao - raščerečili bi ga bez milosti.

Hrvatska je javnost prema vlasti preblaga. Uostalom, i Račan je izjavljivao da plaće neće biti manje iako će se smanjivati.

(Željko Ivanković, glavni urednik časopisa *Banka u Jutarnjem listu*)

DRŽAVNIK (I.)

Mesić je čovjek kojemu je sve što mu je na pameti, i na jeziku.

(Josip Manolić u *Jutarnjem listu*)

DRŽAVNIČKI POSLOVI

Cijeli smo dan moji suradnici i ja razmišljali kako ćemo nazvati psića. Na kraju smo se odlučili za ime Vis.

(Stipe Mesić u *Jutarnjem listu*)

TKO LAŽE, KOZA ILI ROG?

(Tvrđite kako ste čuli da je predsjednik Mesić bugarski Rom. Imate li dokaza za to?) - Na njemu se vidi da ima cigansko ponašanje, svašta je obećao, a nije napravio ništa. Svi Romi kažu da je Stipe naš, a u Lici je nekada bilo puno Roma.

(Kasim Cana, predsjednik Centra kulture Roma u Hrvatskoj, u *Jutarnjem listu*)

CENTAR(ŠUT)

Mislim da rezultat ovih izbora nije polarizacija na ljevcu i desnicu, kao što zaključuju oni koji svojataju politički centar, a ne vide da postoji i drugi. Tko je centar? Centar je onaj tko je snažan. Europaje to prihvatile. (...) Centar je onaj tko je jak, tko ima podršku građana, tko nešto nudi i rješava.

(Ivica Račan u *Vjesniku*)

PRESUDAN UTJECAJ

Sumnjam da bi na rezultatima izbora išta promijenilo to, da je Budiša bio u Hrvatskoj. On je otisao na unaprijed predviđeni parlamentarni put.

(Đurđa Adlešić, dopredsjednica HSLS-a, u *Jutarnjem listu*)

Kada su nakon Drugoga svjetskoga rata pobjednici odlučivali o sudbini Istre, istarski su Hrvati tražili da se Istra priključi njenoj domovini Hrvatskoj. Na svojim su kućama napisali na hrvatskom i talijanskom jeziku ovu lozinku-poruku: MI SMO HRVATI - NOI SIAMO CROATI. Te sam nadpise zatekao, putujući Istrom, još šestdesetih godina sada već prošloga (XX.) stoljeća. U početku ovoga XXI. st. mnogi istarski Hrvati mašu zastavama s kojih mekeće IDSovska koza: NOI SIA MO ISTRIANI. U kakvoj to magli lutaju istarski Hrvati?

Na temelju izhoda izpitivanja jezikoslovne znanosti može se zaključiti da su Hrvati bili u rimskoj pokrajini Panoniji već prije Kristova rođenja, a u Liki i na dubrovačkom području u I. st. po Kristu. Nema sumnje, da su Hrvati tada naselili i Istarski poluotok. Rimski pisci Hrvate u svom latinskom preobliku nazivaju Arivati i Arivati, a to je isto što i (H)ARVATI u današnjem hrvatskomu pučkomu govoru. Juraj iz "Slavonije" (= Hrvatske) iz XIV. - XV. st., pisac i profesor na parižkomu sveučilištu Sorboni, glagoljaš, o Istri kaže: "Istria eadem patria Chanvati - Istra je također domovina Hrvatska." To također potvrđuje da su Hrvati u Istri starosjeditelji.

Prvobitnim Hrvatima u Istri pridružili su se Hrvati drugoga naseljeničkoga vala, koji je počeo u IV. st. po Kristu a završio u početku VII. st. Novodošli su Hrvati pod svoju vlast podvrgli čitav Istarski poluotok i doprli do nekadašnje langobardske vojničke granice (limesa) u Italiji. Središte hrvatske vlasti na ovo je nomu tlu bio je nekadašnji rimski grad Civitas (furlanski Cividat, današnji Cividale), ime kojega su Hrvati preoblikovali u Ćabdad (kasniji Čedad). U doba kralja Tomislava Hrvati su živjeli na čitavomu području Furlanije. Tragovi hrvatske obstojnosti na tlu Furlanije sačuvani su u imenima mjesta Gorizza, Goricizza, Lonca, Virco, Gradiscia, Belgrado, Sella te u furlanskim nazivima s pridjevom "slavonski" (=hrvatski), kao na primjer: Medea Sclabonica, Sanctus Virus de Sclabonibus, Sclavons, Passian Schiavonesco. Već u VIII. st. narod Hrvata živio je u neprekinutoj cjelini na golemu području od Dunava do Tršćanskoga zaljeva i langobardske granice u Furlaniji te na području Karantanske Hrvatske.

Hrvatsku nazočnost u današnjemu Cividaleu u VIII. i IX. st. potvrđuju sačuvani starhorvatski pleterni uresi, pd kojih spo-

GLOBALIZACIJSKO RAZHRVAĆIVANJE ISTRE

Piše:

Mato MARČINKO

minjemo oltarne pregradne ploče u oglajskoj (akvilejskoj) pravoslavnici. "Najljepši spomenici pleterne umjetnosti iz tega doba nalaze se u Čabadatu (Cividale), koji je u VIII. st. bio sjedište oglajskoga patrijarha. U oratoriju (kapelici) čabdadske crkve Svetе Marije u Dolini (oratorio del Monastero di S. Maria in Valle) možemo vidjeti i danas prekrasne pleterne urese podpuno nalik onima u našim starohrvatskim crkvama na ostalom području povijestne Primorske Hrvatske" (Tomislav Heres, **Prastaro hrvatstvo Istre**, "Tomislav" Il./br. 24., Zagreb, prosinac 1993., str. 18.).

O pradavnому dolazku Hrvata u Istru Don Luka Kirac piše: "Povijesna je činjenica, da su Hrvati kad su naselili Dalmaciju, naselili istodobno ne samo Liburniju do Raše i brežuljkastu Istru, već i ostalu Istru preko Raše i preko brežuljkaste Istru do njezinih zapadnih gradova. Istarski Hrvati imaju s onima Liburnije ne samo isti jezik, već i isto narjeće - čakavsko - iste narodne običaje, ista narodna imena, iste narodne pjesme; uopće sve im je skupno i jednakno, ništa ih narodnosno ne dijeli ili razlikuje, niti ih je u prošlosti dijelilo ili razlikovalo, osim političke ili upravne granice, a i to ne uvijek. Iz toga slijedi sasvim naravni zaključak, da su Hrvati nepretrgnuti etnički nastavak hrvatskoga naroda prema zapadu već od doba njihovog naseljavanja u šestom i sedmom stoljeću... (Don Luka Kirac, **Crtice iz istarske povijesti**, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb 1946., str. 43.-44.).

Hrvate je u Istru, smatra Don Luka Kirac, dovela Buga ili Vuga, zadnja od petero braće i dviju sestara, koji su po pričanju Porfirogenetovu doveli hrvatski narod iz pradomovine u današnje njihove zemlje. Po Bugi ili Vugi vjerojatno je dobita ime najveća istarska gora Vučka ili Učka.

Povelja Rižanske skupštine iz god. 804. potvrđuje, da su Hrvati već od prije stonovnici Istre sve do zapadnih gradova uključujući i Trst. Prije osvajanja Karla Velikoga Istrom je upravljao hrvatski ban Ivan (dux Ioannes). Njega je Karlo Veliki neko vrijeme zadržao kao vladara cijele Istre i

nakon priključbe Istre furlanskoj markofiji. Službeni franački državni anali (Annales Regni Francorum), služeći se starim nazivom za zemlje u kojima je vladao Borna, daju Borni naslov "vladar Liburnije i Dalmacije" (dux Liburnie et Dalmatiae). I ovaj naslov potvrđuje, da se Liburnija zemljopisno protezala sve do tršćanskoga zaljeva i da je do toga zaljeva dopirala vlast hrvatskoga vladara Borne. Istrom su u ime hrvatskoga vladara upravljali župani. Ta je županska vlast ostala i pod Bizantincima, Francima, Nijemcima, oglajskim patriarchima, Mletčanima i Austrijancima.

Prastaro hrvatstvo Istre potvrđuje i Tomislav Škrbec u svojoj knjigi **Riječka zvezda Gutenbergove galaksije** (Rijeka 1995.). On u toj knjizi kaže, da su "na tom istom kvarnersko-istarskom prostoru, jedino na njemu, ugrađeni možda i najstariji temelji hrvatske nacije i kulture: hrvatski (čakavski) govor, hrvatsko (glagoljsko) pismo, hrvatsko (glagoljsko) tiskarstvo, hrvatski melos, hrvatska arhitektura" (**900 godina Bašćanske ploče 1000.-2000.**, Baška 2000., str. 231.).

Kada je dospjela pod mletačku vlast, Istra je stoljećima bila potalijančvana. Novo doba za Hrvate nastupilo je propašću Mletačke republike god. 1797. Tada počinje prvi dio hrvatskoga narodnoga preporoda u Istri, koji traje do god. 1882. Polako, ali ustrajno budi se hrvatska narodna svijest. "Taje svijest stvarala narodni preporod: pasivno se mnoštvo pretvaralo u jedinstveni i djelotvorni narodni organizam, koji je htio biti svoj na svome pa je zato polako zalazio u borbu da prisvoji narodna, u prvom redu jezična prava" (Božo Milanović, **Hrvatski narodni preporod u Istri**, knjiga prva 1797.-1882., izd. Istarsko književno društvo Sv. Ćirila i Metoda u Pazinu 1967., str. 311.).

Članovi talijanske stranke u Istri, koji su Istru smatrali talijanskom pokrajinom, napadali su hrvatske svećenike, koji su se borili za kulturna i jezična prava istarskih

Hrvata, prijeteći im čak i smrću. Talijani su hrvatskim seljacima govorili, da oni (seljaci) nisu Hrvati nego sami "Istrani". Sebe su pak Talijani smatrali ne samo Istranima, nego i Talijanima. Pokrajinska vlada u Poreču nije htjela odgovarati na podneske napisane hrvatskim jezikom. Sudovalo se i uredovalo na talijanskom jeziku i u onim istarskim mjestima, gdje su Hrvati imali golemu većinu. U dosluhu s ireditističkim Akcionim odborom za Julijanske Alpe (Comitato d'azione delle Alpi Giulie), talijanski šovinisti i njihovi domaći sluge istarski talijanaši, svojatajući Istru na temelju tobožnje povijestne, jezične i narodnostne povezanosti Istre i Italije, predlagali su kako bi trebalo "slavensko" to jest hrvatsko pučanstvo u Istri izkorijeniti, a talijansko ojačati.

Težko stanje istarskih Hrvata pod Italijom prikazuje Istranin Ernest Radetić u svojoj knjigi **Istra pod Italijom 1918.-1943.** (Zagreb 1944. - 1. pretisak Istarsko književno Društvo Juraj Dobrila, Pazin 1999.; 2. pretisak - kojim se služi auktor ovoga članka - Matica Hrvatska Ogranak Rijeka). Govoreći o pojmu Istra Radetić kaže, da Istra "ni zemljopisno, ni narodnostno nema s Apeninom odnosno Italijom ništa zajedničkog; Istra je i u klimatsko-zemljopisnom i u historijsko-narodnostnom pogledu uzko povezana sa sudbinom iztočnog Jadrana, odnosno sa sudbinom ostalih hrvatskih zemalja" (2. pretisak, str. 17.).

Od 1918.-1943. Talijani su u Istri potalijančivali hrvatska imena, prezimena i imena mjesta te odnarođivali hrvatsku djecu. Da zastraše Hrvate, talijanski sud za zaštitu države osudio je na smrt strijeljanjem nevinoga i nedužnoga Vladimira Gortana, koji je strijeljan 17. listopada 1929. Zabranjeni su bili hrvatski listovi, novine i knjige, Hrvate su uhićivali i slali u logore, zatočeničtva i uze. Brojne su hrvatske skupine morale izseliti, a došle su nove skupine "regnicola" (talijanskih domorodaca) iz starih krajeva Italije. Talijanski došljaci u Istri su se nastanili, osnovali obitelji, rodili djecu, kupovali ili sagradili kuće, škole, dječje vrtiće, dopolavore (fašističke ustrojbe i sjedišta fascista).

te tako dali hrvatskim selima neku svoju talijansku patinu.

Istarski su Hrvati znali, piše Radetić, tko su "naši" (Hrvati), a tko "oni" - Talijani. U dnu duše Hrvata postojao je neki osjećaj mržnje protiv tih doseljenika, tudinaca i uljeza, koji je elementarnom snagom kao bujica provalio na dan kapitulacije Italije 9. rujna 1943. Naziranje istarskih Hrvata, veli Radetić, treba shvatiti i razumjeti: **"Ono je hrvatski živalj, hrvatski elemenat i to NAJSTARIJA GRANA hrvatskog narodnog stabla, koja je bila najizloženija svim udarcima i svim olujama u poviesti. Gledala ona na život i svjet kroz fašističke, nacionalističke, socialističke, komunističke ili makar nihiličke naočale, ono su naša djeca, ono je naša krv."** I zanjih se treba boriti da ih se spasi, svakoga pojedinca, svaku i najmanju skupinu, jer je naša i samo naša, jer je to zemlja hrvatska i krv hrvatska..." (Istra pod Italijom, 2. pretisak, str. 271.).

Ćiro Ćudina iz Pakoštana, odvjetak pravaške obitelji, u jednomu svomu predavanju orisao je povijest nasrtaja Italije na Hrvatsku, posebno na Istru:

"Epicentar mržnje na Hrvate nalazio se je u Italiji u vijek u talijanskomu admirali-tetu. Talijanski admiralitet nije mogao mirno spavati, dok je divno razvijena

hrvatska istočna obala Jadrana bila u rukama bilo koje druge sile. Posjedom ove obale Italija bi bila oslobođena mnogih briga, bilo strateških, bilo političko-privrednih, i mogla bi se više posvetiti i istočnom i srednjem Sredozemlju. Taj je argument prihvatio i talijanski generalitet, a uza nj i talijanski kapitalizam. Zato je morao biti radi interesa luke Genova zauzet Trst, i opet radi interesa Trsta moral je Italiji' biti pripojena Rijeka (1919.). D'Annunzia su financirali genoveški i tršćanski brodovlasnici. Pošto se pokazalo, da ove dvije potonje luke, uza sve umjetne injekcije, ne mogu živjeti bez svoga zaleda, onda se radi njihovih interesa Rimskim ugovorom od 18. svibnja 1941. provela okupacija Sušaka, Šibenika i Splita, dakle hrvatskih luka, koje su željezničkom prugom vezale hrvatsko zaleđe. Međutim, lokalna politika, odnosno lokalni interesi onog talijanski govorećeg elementa Trsta, Rijeke i Zadra, tražili su tome adekvatno zaleđe, jer su u tom zaleđu bogate hrvatske šume i rude. General Badoglio bio je protivnik Rimskih ugovora i naglašavao je, da je Italija moralna okupirati i dobiti čitavu Hrvatsku, ili ništa. Ako je već zauzela ovaj dio obale i otoka, onda se mora čim prije i energično sav hrvatski elemenat potalijančiti, odnosno

fašistički uništiti. Bilo je Talijana duboke kulture i položaja, koji su godine 1942. za-govarali politiku, odnosno proceduru izmjene pučanstva u Dalmaciji (na pr. Papani je takvo mišljenje izrazio Ćiri Ćudi-ni). Talijanskom okupacijom hrvatskog područja, koje je išlo dijagonalom Jas-trebarsko-Mostar, onemogućilo je mladoj Državi Hrvatskoj, da ostvari program, da se na svom suverenom teritoriju vojnički, privredno i administrativno sredi. Talijanska soldateska, predvodjena generalima Roattom i Ambrosijem, počela je praviti sve moguće smetnje i stvarati Hrvati-ma u vlastitoj kući neprijatelje. Srpsvo, pogotovo četnike, favorizirala je na svim linijama, posebno obskrbom oružja. A isto je tako naoružavala sve hrvatske neza-dovoljnike, koje je svojim terorom tjerala u šumu. Ti ljudi, koji su zbog talijanskog nasilja bježali u šumu, da spase gole žive, nisu bili ni boljševici ni komunisti. Njih je spretni komunistički zahvat orga-nizirao u svoje redove."

"Nije samo diktat mržnje, koji je vodio talijansku politiku u tom pravcu, nego i podzemna politika hvatanja veza s ondašnjim neprijateljima u borbi. Na račun re-vindikacija (zahtjeva za proširbom) crno-gorskih nacionalista uništavali su sve, što je muslimansko i katoličko, od lijeve oba-le Neretve na istok. Pojedini talijanski za-povjednici, koji su prividno kao hrvat-sko-njemački saveznici vodili borbu protiv odmetnika u šumi, nisu nikada propuš-tali priliku, da pod bilo kojim izgovorom uništavaju hrvatska sela, a protiv imućnih ljudi oni su vodili borbe. Tita su talijanski generali naoružali godine 1943. u tolikoj mjeri, daje mogao organizirati svoje divi-zije i opremiti ih svim vrstama moderna oružja u dovoljnoj mjeri."

"Razorivši Austriju, Italija je maknula s Jadranjednu velesilu. Padom Jugoslavije stihje obala maknutajedna država, kojaje kao eminentno balkanski orientirana isto-dobno prijetila Italiji, da opet dođe do Soče. Osnutkom Nezavisne Države Hrvatske to je palo, i umjesto, da su ovu državu u njezinim zakonitim narodnim grani-cama pomogli i da su od nje napravili pri-jatelja, koji će braniti ne samo istočnu obalu Jadrana, nego i biti straža na Drini, i rezerva straže za Karpatе, Italija se dala zavesti politikom sitnih interesa, bilo svo-jih kapitalista, bilo kratkovidnošću pog-leda svojih vojničkih štabova. Posljedica toga jest, da je Jugoslavija uskrsnula pod

Bratulić: Ono što nije uspjelo irendenti ni fašizmu, propagira se danas kao europski trend!

Današnji koncept IDS-a je razoriti hrvatsko nacionalno biće. Uvođenjem najprije regionalnog naziva Istrijan kao nacionalnog određenja, žele doći do nečega stranoga, nečega hermafroditiskoga, nečega što nije ni Talijan ni Hrvat. Koncept sadašnje politike u Istri, svjesno to kažem, irendistički je. Ono što nije uspjelo irendenti ni fašizmu, propagira se danas kao europski trend. Od tih Istrijana u neposrednoj budućnosti trebalo bi stvoriti Talijane. To je sasvim jasno. Istrijani će ubrzo biti i Muslimani koji su došli iz Bosne, i Srbi koji su stigli s različitih strana, svi oni koji su doselili i koji se pozivaju, što je absurd, na autohtonost.

(...) Njima Europa seže do Ponte Rossa, ali ne i dalje. I kad na Ponte Rossu kupe jeftinu robu za koju misle da je europska, kada se najedu špageta u Trstu, oni zaista misle da su u Europi. Ne znaju oni da je Europa mnogo širi i mnogo složeniji pojam, koji od čovjeka zahtjeva, posebice od političara, apsolutno veći angažman u ljud-skosti i zaštiti posebnosti. (...) Ovo čime se manipulira, tj. regionalnim osjećajima, zločin je protiv naroda. Naši bi ih narodnjaci i nacionalni vođe iz 19. stoljeća, koji su se borili za ravnopravnost s Talijanima, prokleti...

(Akademik Josip Bratulić, predsjednik Matice hrvatske, u *Matici*, god. LI/2001, br. 5, Zagreb, svibanj 2001.)

drugom formom. Tu su Talijani učinili svjestnu izdaju Hrvatske Države."

"Rimski ugovori bili su za talijansku politiku potreba. Oni su bili izgubili Somaliju i Eritreju, svoje kolonije, a zapovjednik Duca di Aosta, član kraljevske kuće, pa je u englesko ropstvo. Da primire uzravan talijansku javnost, dobacilo joj se tobožnje vojničke uspjehe i osvajanja na istočnoj obali, najviše na štetu Hrvatske."

"Italija je prema Hrvatskoj naslijedila politiku Venecije. Prvo, biti gospodaricom Jadranskog mora i ne dozvoliti, da se hrvatski element u bilo kojem pravcu u vlastitoj kući razvije. Onaje čak išla i dalje, jer je nastojala domaći se protivne obale i iskorijeniti Hrvate. Postupci prema Hrvatima u Istri imali su biti zasjenuti armatura (oružanom silom), koje su spremali i započeli u Dalmaciji. Oko sto tisuća dalmatinskih Hrvata odvedeni su u talijanske logore, i na desetke tisuća ovih Hrvata ostavili su svoje kosti u tim logorima.

Glad, navlas stvarane teške sanitetske prilike, pa čak i puštanje širenja stanovitih bolesti među internircima, sve je to trebalo pridonijeti njihovim planovima. Dok je Venecija budno pazila, da se na našoj obali ne razvije promet i trgovina, paje čak zabranila trgovinu između pojedinih dalmatinskih gradova, ipak nije nacionalno uništavala u tolikoj mjeri, u kojoj je to radila moderna Italija."

"Fašistička ideja o Rimskom imperiju, o osvajanju, bila je vodeća misao odgoja talijanske mladeži. Mussolini, koji je više puta naglasio da nema nikakvih revindikacija (tražbina) na drugoj strani Jadran, demantirao je sâm sebe Rimskim ugovorima. Dakle, nije samo liberalna Italija, nego i ona autoritativna konstantno držala svoj narod u lažnim obmanama o našim krajevima. 'Ne dopustite podvrći talijansku vanjsku politiku politici Tršćana, Riječana i Zadrana', bile su riječi jednog hrvatskog delegata ministrima Bastianiju i Pietru Marchiju, ali bezuspješne. Zadarški Talijani bili su sa svoje strane informatori Guvernera, što se ticalo progona Hrvata. Naravno, uvijek uz pomoć svojih starih saveznika, italo-serba, Nike Novakovića Longa, Desnice, Urukala. Odatle i traženje sjevernodalmatinskih Srba, da se stanoviti dijelovi Dalmacije i Like izravno priključe Italiji." (Vinko Nikolić, **Tragedija se dogodila u svibnju**, knj. I. izdanje drugo, "Školske novine", Zagreb 1995., str. 242.-245.).

Nakon kapitulacije Italije godine 1943. Istra je državnopravno ušla u sklop Nezavisne Države Hrvatske. Ova činjenica, kao i povijest Istre od najstarijih vremena do god. 1945. sadržaj je knjige **Oko Trsta** (Državni izdavački zavod Jugoslavije, Beograd 1945.). Redaktori (urednici) knjige su dr. Viktor Novak i dr. Fran Zwitter, a u njezinu sastavljanju sudjelovali su general Lađo Ambrožić, dr. Aleksandar Belić, dr. Lojze Berce, dr. Sava Čermelj, Dušan Diminić, general Petar Drapšin, Drago Gervais, dr. Petar Jovanović, dr. Viktor Novak, dr. Petar Skok, dr. Stanko Škerlj, dr. Josip Vilfan, dr. Mirko Vratović i dr. Fran Zwitter. U knjizi se, kako se iztiče u uvodniku, razpravlja o prijepornu pitanju Julijske krajine "u cjelini i u svim pojedinostima". Ustanovljuje se suvremeno stanje zemljopisnih, narodopisnih (etnografskih), gospodarskih, društvenih (socialnih), kulturnih i političkih odnosa kroz razvojni niz u bližoj, daloj i najdaljoj prošlosti. Donosimo sažetke najvažnijih dijelova ove knjige.

Julijska krajina naziv je za krajeve, što ih je nakon Prvoga svjetskoga rata pripojila Italija (Trst, Gorica, Gradiška, Istra, dio Slovenije i - kasnije - Rijeka). Tijekom tisuću godina, osim u razdoblju Rimskoga Carstva, Julijska krajina je bila granična pokrajina. U svojoj starijoj i novijoj povijesti ona bijaše tjesno povezana sa svojim iztočnim zaledjem, kojemu pripada i po

prirodnim svojstvima svoje površine. S iztočnom stranom, Hrvatskom i Slovenijom, povezuje ju i narodnostna (etnička) zajednica, dok je talijansko stanovništvo zastupljeno samo na zapadnom rubu, osobito po primorskim (obalnim) gradovima, ali tako da nema područnih zemljščnih sveza s kompaktnim stanovništvom na samom Apeninskom poluotoku. Stanovništvo Julijske krajine talijanske narodnosti dijeli od stanovništva Italije odnosno Apeninskoga poluotoka najprije hrvatsko-slovenska pregrada, zatim prostrano područje Furlanije s kompaktnim furlanskim stanovništvom, koje dopire i u jugozapadni kut Julijske krajine, na desnoj strani dolnje Soče između Brda i mora. Furlani su posebna romanska skupina sa svojim posebnim jezikom. Današnji glavni grad Furlanije je Videm (tal. Udine).

Od samoga početka doselidbe Hrvata u današnje hrvatske zemlje Istra je narodnostno hrvatska. Romanski sloj u njoj nije igrao nikakvu ulogu. Čitav prostor na crti od Gorice do Gradiške na Soči i do Devina na moru, sjeverozapadno od Trsta, pa sve do samoga Trsta bio je u doba doselidbe Hrvata pust i bez naselja, jer se je romansko stanovništvo povuklo dalje na zapad, u gradove i gorovitije predjele. Na ovomu su prostoru Hrvati dali svoja imena naseljima i mjestima, koja su se sačuvala do danas.

Luciano Delbianco: IDS antagonizira Istru i Zagreb

U IDS-u se danas štiti elita, koja je godinama stvarana i zbog koje su iz stranke izišli svi koji su smetali. To je privilegirana elita, koja dobro živi, jer su joj dostupni krediti, financijske institucije, zemljište i sve ostalo. U tu svrhu koriste i manjine, pa ima privilegiranih ljudi u talijanskoj manjini koji surađuju s IDS-ovom elitom i služe za kontakte s ostalim dijelom Talijana. (...) Riječ je o tisuću ljudi koji se međusobno potpomažu i zapošljavaju rođake, prijatelje i znance. Ostali su na rubu egzistencije i rezultat ovih izbora samo je prvi odgovor na takvu politiku. (...)

Vodstvo IDS-a je sada potaknulo donošenje Statuta Županije istarske zbog odnosa sa Zagrebom. Status Talijana dobro je reguliran zakonima i propisima i uopće nije bilo potrebe ponovno ga regulirati. Da je Jakovčić htio rješavati manjinske probleme, mogao je od svojih partnera u šestorci tražiti da ih riješe bez velike buke. Ali, on ne radi tako, i druga je pitanja najprije potaknuto u javnosti, a na sjednicama Vlade nije uopće o tome govorio. (...) To su pokušaji da se antagonizira narod u Istri, te da se sukobe Zagreb i Pula...

(Luciano Delbianco, predsjednik Istarskoga demokratskog foruma, u Globusu, br. 547., Zagreb, 1. lipnja 2001.)

Kako potvrđuje jedna istarska hrvatska izprava iz XIII. st, Hrvati su furlanskomu gradu Cividale dali svoje ime **Čabdad**. To hrvatsko ime točno odgovara furlanskomu nazivu **Civid&t** (službeno talijanski: Cividale). Od starofurlanskoga Agolèe (rimска **Aquileia**) nastao je hrvatski **Oglaj**. U staroj hrvatskoj istarskoj izpravi iz XIII. st. poglavar oglajske crkve zove se **podreka (od patriarcha)**. Hrvatski Terst (Trst) nastao je od predrimskoga (vjerojatno ilirskoga) Tergeste, što dokazuje, da je furlansko narječe u Trstu kasnijega nadnevka. Jednako tako je kasnijega nadnevka furlansko narječe u Gorici i u Istri, gdje su ga uveli u doba karolinžke Furlanske marke i oglajske patrijarhije (od IX. do XIV. st.). Talijanski naziv **Capodistria** za hrvatski **Kopar** uveli su Mletčani tek u XV. st.

Furlani su, pod utjecajem Bizantinaca, istarske Hrvate nazivali **sclaf** (Slaveni). Furlanski naziv za buru je **vint sclaf** (slavenski=hrvatski vjetar), a cestu koja je sredinom Istre išla u Poreč nazivali su **Via sclava** (slavenski=hrvatski put). Sve to dokazuje, da su Furlani u dijelove Istre odnosno Juliske krajine došli nakon Hrvata. A što se tiče imena Hrvat, Talijani ga do danas obezimenjuju imenom Slaven. Jer ime Hrvat uvijek je bila čvrsta brana njihovim imperijalističkim prodorima na iztočnu obalu Jadranskoga mora. Poznata je talijanska uzrečica: **SLAVI SEMPRE, MA CROATI MAI! - SLAVENI UVJEK, ALI HRVATI NIKADA!**

Hrvatski značaj istarskih selâ i otoka Krka, Cresa i Lošinja najjače je izražen u hrvatskomu glagolizmu. Glagoljica se proširila i u područje Juliske krajine i tu će ostati kroz sve oluje i zaprjeke kao nepobjediv izraz hrvatskoga značaja najvećega dijela ovih krajeva kroz više od tisuću godina. Talijanski povjestnik Giuseppe Praga je rekao, "da je glagoljica požar, koji od vjekova, što više čitavu tisuću godina gori u krajevima neposrednoga iztoka Italije; neki put živ i razoran, drugi put skriven, ali uvijek gotov da bukne mnogo žeće nego ranije. Požar živi i gori danas (to jest godine 1926.) više nego ika da".

Rijeka, kojom su neko vrijeme vladali hrvatski krčki knezovi Frankapani, po izumrēu loze kneževa devinskikh (1399.) prešla je po nasljednomu pravu na obitelj Walsee, zatim njome stalno vladaju Habsburgi, osim jednoga veoma kratkoga razdoblja, kada je Rijeka bila pod vlašću

Venecije (1508.-1509.). Osvojivši god. 1509. Trsat, Mletčane je iz Rijeke otjerao hrvatski ban Andrija. Ovo je bila i jedina sveza Rijeke s Mletačkom Republikom za čitavo vrijeme njezine povijesti. Rijeka je već u XV. st. važan trgovacki grad. Čitav niz hrvatskih imena trgovaca pokazuje podrijetlo tih domaćih sinova. Ma da Rijeka kroz mnogo stoljeća nije bila u sklopu hrvatske države, hrvatski značaj ovoga grada je nesumnjiv. U riječkim se katoličkim crkvama glagoljalo, što nesumnjivo govori o hrvatstvu autohtonoga stanovništva Rijeke. Povijestni podatak iz god. 1437. nam kazuje, daje u Rijeci kanonik don Antonije Višnjić poučavao glagoljicu. U Rijeci je god. 1531. modruški biskup Šime Kožičić o svom trošku tiskao glagolski misel. Hrvatski značaj Rijeke potvrđuju i liste imena crkvenih osoba iz riječkoga kaptola od kraja XIV. do konca XVIII. st.

Živu hrvatsku narodnu svijest i hrvatsku riječ u Juliskoj krajini čuvali su i spašavali popovi glagoljaši. Od XIV. st. pa nadalje ima množtv svjedočanstava o tomu, daje u čitavoj iztočnoj, srednjoj i zapadnoj Istri hrvatski jezik bio rabljen u javnom životu i u službi. **Istarski razvod**, sastavljen na temelju starijih autentičnih (izvornih) izprava između god. 1374. i 1502., govori o visokoj pravnoj i socijalnoj svijesti istarskih Hrvata. Jedan glagoljski **Razvod** iz god. 1395., kojim se određuju međe između Močenica i Kozjaka izpod Učke napisan je čistim hrvatskim jezikom. Pisani hrvatskim jezikom i glagoljskim pismom sačuvani su nam brojni statuti i zakoni: Statut krčki iz 1388., Zakon grada Kastva iz 1400., Zakon kapitula Kastva iz 1473., Zakon kaptola Lovranskoga iz 1480., Staru Mošćenica iz 1501. i Statut Veprinca iz 1507.

Javne izprave i nadpise sastavljeni su po čitavoj Istri hrvatskim jezikom i glagoljicom javni notari ili kanceliri. Takvih notara glagoljaša bilo je na otoku Krku (Krk, Omišalj, Dubašnica, Bršac, Poljica, Dobrinj, Vrbnik), na otoku Lošinju, na Rijeci (gdje su sudci bili Hrvati i gdje se uredovalo valo hrvatski), u Kastvu, u Lovranu, na Veprincu i Mošćenicama, u srednjoj i zapadnoj Istri (Boljun, Barban, Žminj, Tinjan, Pazin, Hum, Beram, Roč, Dolina). Sačuvano je mnogo darovnica, kupoprodajnih ugovora, oporuka i vjerodajnjica: u Dobrinju na Krku (iz god. 1110., 1230., 1321., 1379.), u Baski (iz god. 1375.,

1414., 1420., 1451., 1482.), u Krku (iz god. 1470.).

U Isoli kod Kopra nalazi se glagoljski misal iz god. 1368. s ovom bilježkom: "Vita, vita, štampa naša gori gre, tako ja oču da naša gori gre. 1482. mjeseca juna 26. dni, to bje pisano v gradu Izole, to piša pop Juri Žakan iz Roča." Prof. Spinčić (**Crtice iz hrvatske književnosti u Istri**, 1926.) donosi popis istarskih mjesta u kojima se našlo glagoljicom ili latinicom na hrvatskomu jeziku između godina 1500. i 1800. pisanih ili tiskanih spomenika različitih sadržaja: krstnih i vjenčanih knjiga, crkvenih spisa, zapisa, kronika, književnih spisa i prijevoda. Tih je spisa bilo po čitavoj Istri, pa i u mjestima i krajevima gdje je bilo talijanskih naselja (tako na otoku Lošinju u 7 mjesta, na Cresu u 4 mjesta, na otoku Susku, na otoku Krku u 10 mjesta). U Rijeci su tiskani glagoljski misali, lekcionari i druge crkvene knjige. Knjige vjenčanih pisane su glagoljicom od god. 1593. do kraja XIX. st. U kotaru voloskom ima spisa na hrvatskomu jeziku na 14 mjesta. U Kastvu su svi spisi crkveni i pravni i svi nadpisi napisani hrvatskim jezikom. U kotaru pazinskom našlo se je hrvatskih spisa na 19 mjesta, u kotaru puljskom u 6 mjesta. Još god. 1850. služio se je pop Crnobori u okolici Pulja glagoljskim misalom. Mjesta zapadne Istre također su puna starih spisa i nadpisa na hrvatskomu jeziku. U kotaru porečkom ima ih u 24 mjesta, a u kotaru koparskom na 25 mjesta.

Sadržaj izprava **Istarskoga razvoda** je ustanovljivanje međa i posjeda na velikomu prostoru srednje Istre. Taj glagoljski spomenik osobito je važan zbog izrazite hrvatske toponomastike (mjatoslovija). Nema mjesta, koje se spominje u Istarskomu razvodu, a da ne bi imalo hrvatski naziv. Imaju ga čak i mjesta izvan Istre, kao na primjer: Benetke (Mletci, Venecija), Oglaj-Oglej (Aquileia), Čabdad-Čedad (Cividale), Videm (Udine), a pogotovo mjesta u Istri kao: Gorica, Kopar, Piran, Vodnjan, Pul, Pazin, Motovun, Grožnjan, Oprtalje (Oprtalj), Blzet (Buzet), Pićan, Gradišće, Barban, Labin, Plomin, Dvograd (Dvigrad), Završje. I nazivi pojedinih predjela su hrvatski: Hrvatinja staza, Nakosalbreg, Nastanice, Velikbreg, Kraško, Goretin, Prelog, Trnovi lugi, Drenova rupa, Stančića, Glibočica i t.d. Od osobnih imena se spominju: gospodin Stari Slivar, Petar Slovenjanin, sudac Golić i Črnešić, župan Greža, Zrnac, Zibrin,

Zagrić, Hreljac, Boboš, Vivoda, Černulicsović i t.d.

Hrvatska pismenost u Istri bila je prastara i obsežna. Ni talijanska književnost toga doba nije u istarskim gradićima bila jača ni sadržajnija, čak nje u najranijim vremenima istarskoga glagoljaštva uobće nije ni bilo osim nešto latinske. Jak i bujan kulturni rad, osobito u krčkomu krugu, zračio je po čitavoj Istri pa sve do Zagreba i Zadra. Hrvatski knezovi Frankapani kroz stoljeća - od Damjana I. do Ivana VIII. (1118.-1486.) - pomagali su razvoju hrvatskoga narodnoga jezika u vrijeme kada je srednjovjekovna latinština bila na vrhuncu.

Najstarija glagoljicom zapisana crkvena pjesma je iz početka XIV. st., a najstarija svjetovna iz sredine XIV. st. Iz XV. i XVI. st. ima dosta crkvenih prikazanja, prijevoda zapadnoeuropskih romana i ljetopisa. U glagoljskim rukopisima XIV. i XV. st. zapisano je mnogo duhovnih pjesama na čisto narodnom hrvatskom jeziku, koje su se pjevale u narodu, a mnoge umjetničke iz glagoljskih su knjiga prešle u narod. Hrvatstvo Istre u XV. st. potvrđuje i učeni Talijan Aeneas Piccolomini, kasniji papa Pio II. (1444.-1447.), koji kaže da su stanovnici Istre Slaveni (= Hrvati) i da građani u primorskim gradovima pored talijanskog jezika znaju i hrvatski. Slaveni su, kaže on, isti narod s onima koji se nazivaju Bosanci, Dalmatinci, Hrvati i Istrani.

Protestantska reformacija nigdje u Italiji nije bila tolika jaka kao u Istri, što također dokazuje da Istra nikako nije bila dio Italije. Istarski glagoljaši reformatori zaslužni su za prijevod protestantskih knjiga na hrvatski jezik. U tri godine tiskano je 25.000 knjiga na hrvatskom jeziku istarskoga govornoga čakavskoga narječja, kako se u Istri govorilo u XVI. st. To je prisililo zastupnike i pristaše katoličke protureformacije, da i oni posegnu za istim sredstvima kojim se širio protestantizam, a to je živi hrvatski narodni jezik i staro glagoljsko pismo.

Londonskim paktom podpisanim 26. travnja 1915. Italiji je obećan Trst, Gorička, Gradiška, čitava Istra do Kvarnera, uključivši Volosko i otoke Cres i Lošinj, a osim toga još i čitavo područje oko Snježnika do obale tako da su Italiji imali pripasti Kastav i Matulje. Italija je nadalje imala dobiti "provinciju Dalmaciju u njenim današnjim upravnim granicama,

uključivši na sjeveru Lisaricu i Tribalj (na ličkoj granici), a na jugu do linije koja će, polazeći od obale kod rta Ploče (Planca, zapadno od Trogira) ići prema izтокu vrhuncima visova koji čine razvodnicu (razgraničenje) tako da talijanskoj strani ostaju sve doline i vode koje teku prema Šibeniku" (to jest Drniš i Knin). Italija je imala povrh toga dobiti i "sve otoke na sjeveru i zapadu Dalmacije". O Rijeci i Hrvatskom Primorju Londonski pakt kaže: "Četiri savezne sile dodijelit će dolje navedene jadranske zemlje Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori, i to Hrvatskoj: u sjevernom Jadranu svu obalu od Voloskoga zaljeva na istarskoj granici do sjeverne dalmatinske granice, uključivši današnje Ugarsko Primorje (to jest Rijeku s kotarom) i čitavu hrvatsku obalu s lukom riječkom i manjim pristaništima - Novim, Karlobagom, pa otocima Krkom, Prvićem, Sv. Grgurom, Golim i Rabom. Srbiji i Crnoj Gori prepušta se sva obala od rta Ploče do rijeke Drime s lukama i pristaništima: Trogirom, Splitom, Makarskom, Dubrovnikom, Kotorom, Barom, Ulcinjem i Sv. Ivanom Medovanskim, te otocima Velikim i Malim Drvenikom, Čiovom, Šoltom, Bracem, Jakljanom i Koločepom."

Londonski pakt izričito izključuje zajedničku državu Srba, Hrvata i Slovenaca. On predpostavlja tri države: Hrvatsku, Srbiju i Crnu Goru. Odredbe pakta odgovarale su Srbima, jer bi se njihovom ostvarbom ostvario srbski san o Velikoj Srbiji. Kad je iztaknuti član Jugoslavenskoga odbora Frano Šupilo saznao za tajne odredbe Londonskoga pakta odnosno ugovora, uzprotivio se njegovoj provedbi. Nu ostali članovi Jugoslavenskoga odbora nisu ga poslušali. Njihov predstavnik Ante Trumbić podpisao je na Krfu 20. srpnja 1917. **Krfsku deklaraciju** o ujedinjenju sa Srbijom u novu državu Srba, Hrvata i Slovenaca. To je prihvatio i Hrvatski sabor 29. listopada 1918. Nakon toga je u Ženevi 9. studenoga 1918. podpisana **Ženevska deklaracija**, koja je trebala biti temelj za ujedinjenje. Nu srbska vlada na čelu s lukavim Nikolom Pašićem nije se držala obveza iz Krfske deklaracije, a Ženevsku deklaraciju je odbacila.

O ustroju Jugoslavije kao zajedničke države Srba, Hrvata i Slovenaca odlučeno je, na prijedlog Amerikanaca, na Konferencijimira u Parizu koja je službeno otvorena 12. siječnja 1919. a počela radom 18. siječnja 1919. U Versaillesu ustroj enoj

Kraljevini SHS (kasnije Jugoslaviji) nisu se htjeli priključiti koruški Slovenci. Nakon dugih natezanja o provedni London-skoga pakta, napokon je u talijanskomu gradiću Rapallu između Kraljevine SHS i Italije 12. studenoga 1920. sklopljen **Rapski ugovor**, na temelju kojega su Italiji pripali: Goriška-Gradište, Trst i okolica, dio Kranjske, Istra bez dijela občine Kastav i otoka Krka, Zadar i otoci Lastovo i Palagruža. Tako je Italiji pripojena čitava Istra unutrašnjost koje bijaše čisto hrvatska, te hrvatski otoci Cres, Lošinj, Unije, Sušak i Brijuni. U okolici Zadra Italiji su pripali Arbanasi, Crno, Bokanac i dio občine Diklo. Talijani su tako zadržali 10.000 km² hrvatskih i slovenskih područja i pola milijuna Hrvata i Slovenaca.

Rapskim ugovorom priznata je Nezavisna Država Rijeka, ali se Talijani nisu s tim pomirili. Čim je na vlast došao Mussolini, zatražio je izmjenu ugovora. **Rimskim sporazumima** podpisanim 27. siječnja 1924. vlada Kraljevine SHS priznala je Italiji punu i čitavu suverenost Kraljevine Italije nad gradom i lukom Rijeke kao i nad područjem koje pripada Rijeci. Rimski sporazumi potvrđeni su takozvanim **Nettunskim konvencijama** od 20. srpnja 1925., koje su potvrđene (ratificirane) tek godine 1928. za vlade Antona Korošeca.

Italija nije htjela Rapskim ugovorom preuzeti nikakve obveze prema Hrvatima i Slovincima u Julijskoj krajini. Njezino je motrište bilo, da "civilizirana država" ne treba primiti na sebe nikakve obveze, jer ona kao takva zna kako treba postupati s manjinama. Ali je zato za talijansku manjinu u Jugoslaviji tražila i dobila najšira jamstva i obveze. Nu ta "civilizirana država" već i prije Mussolinijeva razdoblja ponizavalaje Hrvate i Slovence, dovodeći ih na stupanj obezpravljene raje.

Godine 1937. izišla je u Italiji knjiga **Paola Driga Claustra Provinciae. Problemi delle frontiere italiane. Parte Prima: Rezia, Norico, Illirico.** (Mantero-Tivoli). Predgovor toj knjigi napisao je rektor Rimskoga sveučilišta Giorgio Del Vecchio, prikazavši Drigu kao "tipičnoga predstavnika nove talijanske mladosti". U rimskomu **Giornale d'Italia** sveučilišni profesor Antonio Baldacci nazvao je to Drigovo djelo "epochalnim". Drigova knjiga dobila je imprimatur Mussolinije cenzure,

(nastavak na str. 45.)

PISMA IZ ISTRE

Piše:

Ča opet...isto???

Tako je pisalo na jenen predizbornen plakatu. I to bi bilo ono ča se je u Istri zbilo!

Ste iznenađeni? Niste! Nišan ni ja! A ča smo dуро i mogli očekivati! "IDS je gotov! Jakovčić će izgubiti vlast u Istri!", su govorili niki moji prijatelji. Ma dajte, vas molin, koje štupidece povide, san reka ja. Zamislite si uvu situaciju: Udvaraju se curi mladići! Jedan joj govorи: "Slušaj mala, nisi ti loša, ma nisi ni ništo posebno." Drugi joj govorи: "Slušaj lipa moja, ti si zgodna cura, ma biš se mogla malo bolje obući! Uti talijanski kič s Ponte - rosa ti baš ne dolikuje!"

A treći, pametan i šegav joj u uho slatke laži šapće: "Ma ti si najlipša, ti si najbolja, ti zaslužuješ ništo posebno, ja čuti sve dati, samojatimorento dati! Ča ne vidiš da te svi ti drugi samo žele iskoristiti!" I? Ča je teško pogoditi ki će ovaj naklonost spomenute ženske? I ki će je na kraju...povaliti!

Čitanja tako u našen lokalnen listu da je niki šjor Jurgovac bija reka: "Svi smo mi IDS-ovci, samo smo u različitih strankami!" A ja san uzdavnna bija reka ništo drugo: "Svi su Istrijani pošteni, pametni i... IDS-ovci!!! Samo ča ud te tri osobine imaju samo po dvi! Jer...

...ako su pošteni i IDS-ovci, nisu pametni!

...ako su pametni i IDS-ovci, nisu pošteni!

...a ako su pametni i pošteni...nisu IDS-ovci!

Tako! Iman pravo i ja biti zloban! Kad san se već toliko bija angažira u ono predizborneno vrime, a za niš! A dilija san brižan ja, letke Hrvackega bloka. I govorija: "Ako si ovca - glasuj za kozu!", "Tko je protiv hrvatskog bloka je...sto-

Blaž PILJUH

kal!", "Tko ne glasuje za nas, ujeo ga bijes pas!", i slične stvari. Ma ni pomoglo. Zašto? A zašto je Milošević tek sad zgubija vlast i dospija u pržun? Zato ča su Srbi tek sad shvatili da ud njigovih pustih obećanja ne bude niš!

Aj, kako san se nasmija prid izbore. San gleda emisiju "Sučeljavanja". U jenoj minutu je tribalo ispričati program stranke. Počeja je tako jedan lokalni šef stranke iz hrvackega bloka govoriti, kad: "Driiin"! Zvono gaje prekinulo u po rečenice! Razjadila se je čovik, odmahnuja z rukon i sebi u bradu opsova po talijanski: "Kaco!" (Ku.ac!) Brižan čovik sigurno ni mislja da će se to na televiziji čuti, ma...se je čulo!

Ča ste rekli? Da je to bezobrazno? Vero ni! Ter ča ni na televiziji u emisiji o seksualnosti i narodnin običajima, jedan uvaženi etnolog na dugo i široko objašnjava korijene riječi "ku.ac" i "pi.da"! Vero je!

Prema tomu, uni spontani uzvik: "Kaco!" je samo još jedan prilog diskusijami o...dvojezičnosti u županiji istarskoj!!!

**Pula, 6. 4. 2001.
Plakat po plakat - medijski rat!**

Ste vidili vi to, a? Da smo mi Zapad. Ma koji Zapad, vas molin! Mi smo Istok, Daleki Istok, van ja rečen! Mao Ce Tung, Kina, to smo mi! Ter ča nisu tamo za vrime "kulturne revolucije" z plakatima ratovali?! A zbrka je bila i poli njih i poli nas, vero je! Za une koji čitaju novine, to su fašistički plakati. A za une koji se potrude pa pročitaju plakate to su antifašistički plakati! Ča su zapravo stili ti noćni tapetari, tribalo bi pitati njih. Uostalen toliko je tega ča danas ni jasno

ninem. Slušanja tako Radina kako na televiziji govori kako je njima Talijani ma nacionalnost na deseten mistu! Ma mi nikako ni jasno zašto onda IDS dela toliki konfužjun, zašto toliko prašine za uno ča Talijanima ni važno? Zašto tolike pizdarije z tin statuton Istarske županije delaju?

A ste vidili kako su ljudi uvih svibanj skih dani navalili na besplatni fažol! To njinje velikodušno ponudila uva nova vlast. Ne samo radi "kruha i igara" nego i da se čuje...glas naroda!!! Voks populi! A danas tije isti vrag dali govorili iLL.nike druge zvukove ispuštaš! Jebe se njima tamo gori! I na fešti u Proštini su dilili fažol bivšin partizana. Kako bi nakon ručka evocirali uspomene na...slavne bitke!

A zapravo je to s tin fažolon tek najava (glasna!) unega ča slijedi. Prvo, plinifikacije Istre. Da će se aktivirati plinsko polje nedaleko Istre, "Ivana". A kako stvari sada stoje moglo bi se dogoditi da se to polje, škucja, bušotina, nazove i... "Đovanina"!!!

Izgleda da će Amerikanci jopet vojne vježbe izvoditi poli nas. Pak će biti više pucnjave nego u Maksimiru i na Proštini! Bilo bi dobro da si na prozore rešetke vržemo. Da nan američki vojnici jopet ne skačuukamare ina žene navaljuju!

E, a znate unu kad je UMPROF-orac povalija Fatu. Pak ga Fata kad je bija gotov pita:

- A imaš li ti, bolan, potvrdu da nemaš SIDU?

- Ou, jes, jes, imam! - pokaže on Fati potvrdu.

- E, sad je, bolan, slobodno možeš...poderati!!!

Toliko za uvi put.

Vaš Blaž Piljuh

HRVATSKIM MUČENICIMA

Iz podzemja se čuje krik: I ovdje je Hrvatska! Odlazeći ove godine put Bleiburga, u organizaciji HDPZ je samo iz Zagreba krenulo 7 autobusa. Iz naših podružnica došla je još brojna čeljad sijedih glava i drhtavih nogu, ali bistrog uma, otvorenog srdca i toplog osjećaja za drage prijatelje s kojima su 1945. krenuli put zapada, u Austriju. Mnoge više nikad u životu nisu susreli. Gdje su ostali? To je vječni upit što sve nas koji smo u to vrijeme stigli do Engleza, muči.

Nad neobilježenim grobovima

A oni, bez milosti, perfidno, poput Jude za šaku novca ili svoje osobne koristnosti, izručiše nas Titovim partizanima, razjarenim komunistima. O toj tragediji ispisane su tone papira kao osobna svjedočenja pojedinaca. Zna se da je Tito izdao zapovijed da se likvidira neprijatelj. To je odmah počelo, čim su roble udaljili ispred očiju Engleza, koji su i tako htjeli, poput Pilata, ostati čistih ruku. Na Bleiburgu i križnim putevima počinjenje ratni zločin i genocid. Zločin se mora procesuirati, jer taj zločin ne zastarjeva. A taj zločin je dokazan i potvrđen na svim mjestima gdje su iskopane ili pronađene kosti nevinih, ubijenih bez suda. Zar Maribor nije jasan dokaz?

HDPZ je podni kaznenu prijavu protu nepoznatom počinitelju, ali se ništa nije pokrenulo. Pitam, zašto? Zašto se ne istraži taj zločin, a zna se da u tenkovskim jarcima na Teznu iz zemlje vire kosti ubijenih. Na 70 dužnih metara iskopano je 1.178 kostura, a rov je dug oko 3.000 metara. Sondiranjem je moguće utvrditi istinu. Zna se da je tu najveći broj razoružane hrvatske vojske.

Slovenska udruga za obilježavanje prešućenih grobova opisuje u svojoj knjizi "Tuđi mi smo umrli za Domovino", da je više od 180.000 Hrvata u njedrima slovenske zemlje bez dostoјnih obilježja i znamenja. A naše tužiteljstvo šuti. Pravda ima zavezane oči, dok naša srdca krvare i ne znamo gdje su ostala naša braća i očevi. Nu, i ovog proljeća u organizaciji Hrvat-

Piše:

Kaja PEREKOVIC

skog sabora došlo je mnoštvo Hrvata na bleiburško polje. Usput su obnovljena teška prisjećanja na povlačenje i još teži povratak u Križnom putu. I ove je godine Bleiburg odzvanjao molitvom i sjetom, ali ne i mržnjom. S Bleiburškog polja poslana je poruka: Pamtim, nismo zaboravili, ali ne dirajte svojim starim i novim lažima u naše teške rane. U ime Hrvatskog sabora, skupu se i hrvatskoj javnosti obratio prof. dr. Ante Simonić, snažnim riječima, koje u cijelosti objavljujemo u prilogu.

U homiliji je vojni vikar, fra Nikola Mate Rošić izrekao govor, za kojega se, poput onoga Kristova na gori, može kazati: "Ovo je tvrd govor". Upravo taj tvrd govor je poruka i opomena. Iz njega zrači snaga ljubavi svih koji su umrli za Hrvatsku, ali prosipa se i opomena svima koji izmišljaju laži. Kad se u pamet usijeca misao: "Naš križ svejedno gori": Još gori naš križ bleiburški, naš križ jasenovački, još gore križevi svih naših križnih puteva, još uvijek i svejedno gori naš križ našeg Do-

movinskog rata... I fra Nikoline riječi donosimo u cijelosti.

A samo nekoliko dana ranije u Jasenovcu opet izrekoše staru, nametnutu laž Tito-vi poklonici, od kojih su možda neki i izvršitelji naloga po križnim putevima, da je u Jasenovcu ubijeno 700.000 ljudi za vrijeme NDH. I papiga ponavlja naučeno. Mi tražimo istinu. Gdje su povjesnici, da ju istraže i već jednom javno ponude kao melem da izlječe žuć koja s obje strane daje gorčinu. A sa bleiburškog polja razlijije se glas i vapaj se čuje. Citiram fra Rošića: "Konačno, želim reći i ovo: Kad se nepristrano i poštено opišu, zapisu i utvrde sve žrtve prvog i drugog Jasenovca, kad se skinu sve nametnute političke hipoteke, ja sam kao Hrvat i katolički svećenik, željan i voljan, baš na ovakav način, služiti svetu Misu za sve nevine žrtve, za sve stradale i nestale, za sve mučene i zarobljene, pod znakom Križa unred Jasenovca."

Mirogoj nakon Bleiburga: propovijed don Andelka Kaćunka

Drugi dan iza posjeta Bleiburgu, upričen je spomen za sve žrtve križnih pu-

teva na Mirogoju. Članovi udruga Hrvatski domobran i HDPZ bili su na Misi zadržani u crkvi Krista kralja koju je predvodio kancelar Vojnog ordinarijata, **Don Andelko Kaćunko.** Njegova misao se usjekla u duše prisutnih, pa i vama nudim da pročitate:

Propovijed na sv. Misi za Bleiburg 15. svibnja 2001. u crkvi Krista Kralja na Mirogoju, kancelar Vojnog ordinarijata Don Andelko Kaćunko:

Braćo i sestre,

mnogi ne znaju da u Sv. Pismu piše: "Nema Boga." Međutim, to nije cijela rečenica, jer njezin drugi dio glasi: "reče ludak". Na sličan način moglo bi se doživjeti Isusov osmerostruki, ljudski gledano, teško prihvatljiv govor o blaženima, a poglavito završne riječi, koje smo upravo čuli: "Blago vama kad vas (...) pogrde i prognaju i sve zlo izlažu protiv vas!" Ali, u ovoj rečenici, primjećujete, nešto nedostaje - namjerno sam ispuštilo dvije riječi, da kontrast jače dođe do izražaja. Isus kaže: "Blago vama kad vas - **zbog meneg** pogrde i prognaju..." Dakle, samo onda kad **zbog vjernosti Isusu Kristu** trpimo nepravde i progone - možemo klicati od redosti.

Možemo li ovo prihvati, ili ćemo uvratiti Isusu, poput nekih njegovih učenika koji su ga napustili: "Tvrd je to govor, tko ga može slušati!" I zašto ja danas, na ovaj tužan dan, na spomen najveće tragedije u povijesti hrvatskog naroda, ističem upravo ove evandeoske riječi i govorim o razlozima radosnog klijanja?

Braćo i prijatelji, kroz ovo posljednje desetljeće slobodne hrvatske države, bez obzira na trajna osporavanja i otpor istini, tko je htio mogao se bez straha od represije naslušati i načitati o Bleiburgu, upoznati sve ono što nam je pola stoljeća bilo uskrćivano, premda i dalje ostaje potreba za cjelovitim sagledavanjem i znanstvenom prosudbom. No, mi smo ovdje na katoličkom molitvenom skupu i ovo je razmišljanje u sklopu euharistije. Zato ovakav govor može razumjeti samo vjernik-katolik, jer mi sav život promatramo "sub specie aeternitatis", pa sve događaje u prošlosti i sadašnjosti našega kršćanskog naroda vrednujemo kroz "teologiju povijesti".

Drukčije nije moguće, odnosno vodi do pogrešnih zaključaka, jer objavljeni Bog obilježava od samog početka hrvatsku povijest na prostorima Lijepe Naše.

Dakle, tek kad tako promatramo našu povijest vidimo da, od stoljeća sedmog, kad smo po sv. Krštenju sklopili "Sporazum o duhovnoj stabilizaciji i pridruživanju Kraljevstvu Božjem", te potpisom kneza Branimira ušli u najjače svjetske integracije, hrvatski narod stalno prati ista "sudbina": naš je narod stalno bio izložen pogonu, zbog vjernosti Isusu Kristu i Katedri Sv. Petra! Tu valja tražiti i duhovni uzrok bleiburške tragedije. No iz istog su izvora i naše današnje muke! Tu istinu, tu hrvatsku "nacionalnu dogmu", sjajno je i duboko poetski i teološki definirao naš veliki pjesnik i mučenik Viktor Viđa u pjesmi "Duhovna Hrvatska" (1953.), snivajući njezinu slobodu u izgnanstvudalekog Buenos Airesa:

"SVE zemaljske kušnje, kroz koje prolazi Hrvatska, proistječu iz njezina značaja. Njen prvi nacionalni karakter više odgovara zasadama, koje nam svijetle iz dubina vječnosti, (...) nego historijskom prilagođavanju politike empirijskim pokusima. (...)

Hrvati su drevni ljudi, a takvi doživljavaju osjećaj pravice kao dubok, primaran potres duše. Maćehe gone zemljom pravdu, a Hrvatskoj, iako joj se hoće života i u svijetu profanih iskustava, teško se odreći načela, po kojima je ona sve ono, što jest. Odatile njeni vječni agonija, trajna napetost, među krajnostima svijeta Cezarova i svijeta Duha. Ona je uvijek više no na svoje rudnike, i njive oranice i polja zlatoklasna pazila na čas, kad li će proći, u čudnim znamenjima neba, Jaganjac, koji pase među ljljanima."

Braćo i sestre, svjestan sam da ovakvo gledanje na Bleiburg i na Hrvatsku u cjelini, odudara od uobičajenog. No moramo biti iskreni te otvoreno priznati činjenicu, da se jedan dio našega naroda doslovce jezi na ovakve stavove, i da se nikad oko toga nećemo svi složiti. S te nam upravo strane dolaze i etikete o paranoičnoj opsjednutosti svjetskim urotama. Ali odbacuje ih čak i dio naše braće po vjeri i smatra fantazijama, zato što malo znaju i još

manje razumiju. Navodim stoga još jedan primjer.

Među najsnažnijim argumentima za potvrdu ove teze ističe se doista svjetlik i iskustvo **blaženog Alojzija Stepinca**, sveca i mučenika, u čijem se životu na određen način zrcali čitava hrvatska povijest. Hrvatski kipar **Ivan Meštrović**abilježio je svoj razgovor s **Milovanom Đilasom**, nakon sramnog procesa i jezovite osude kardinala Stepinca. Na Meštrovićev upit što o tome misli, Đilas je rekao:

- Da vam pošteno kažem istinu, mislim, i nisam sam u tom uvjerenju, da je Stepinac čovjek neporočan, postojan karakter, koji se ne da slomiti. On je bio osuđen nevin, ali često biva u povijesti, da pravednici budu osuđeni u cilju postignuća nekih političkih ciljeva.

- Je li sukob s osjećajima i voljom Hrvatskog naroda i s Katoličkom Crkvom bio takav politički zahtjev? - pita Meštrović.

- Mi - odgovori Đilas - nemamo ništa protiv njegova hrvatskog nacionalizma, al mi ne možemo podnositи njegovu privrženost rimskom papi. Mi uklanjamo sve, što nam je na putu. Svrha posvećuje sredstvo.

U istom se smislu o Stepincu bio izjasnio pred Meštrovićem još jedan visoki komunistički dužnosnik rekavši:

- To je čovjek velikog karaktera, bez prigovora, stalan u svojim uvjerenjima. Da je on popustio samo u jednoj stvari, on bi bio sutradan oslobođen. I nas bi poštadio od mnogih neugodnosti. Njegov nam hrvatski nacionalizam nije smetao. Da je samo proglašio Hrvatsku Crkvu odcijepljenu od Rima, mi bismo ga do oblaka uzdigli! (v. M. Landercy, Kardinal Alojzije Stepinac, Đakovački Selci 1989.).

Braćo i prijatelji, kao Crkva i narod ponovno smo pred velikim iskušenjima. Što, dakle? Kojim smjerom da krene Hrvatska na pragu trećeg tisućljeća? Kamo da usmjerimo svoj pogled, kad nam na ovom milenijskom raskriju svjetluka pred očima stotine domaćih i svjetskih izazovnih smjerokaza i ponuda?

Htio bih potaknuti na razmišljanje, možemo li s punim povjerenjem prihvati

savjete da ukinemo vojsku, i obećanje da će nas braniti njihov vojni savez, kad nam danas to govore potomci onih za koje su Hrvati na Bleiburgu bili samo "mali simpatični problem", koji su oni mirne savjesti pilatovski riješili? (Znamo kako su "obranili" Muslimane u Srebrenici!) A to je također onaj isti svijet, čiji nam se stil života sada nudi kao uzor i ideal ako želimo biti "normalni"! To je taj isti "normalan svijet" koji nas je 1991. prepustio nemilosti agresora, kao što su prije 56 godina postupili njihovi predci na Bleiburgu.

Stoga bih želio naglasiti: vrijeme je, braćo moja, da konačno naučimo nešto od prošlosti. Valja hodati naprijed pogleda usmjereni ispred sebe, ali noseći u pameti dobro naučene lekcije iz povijesti. To znači da valja prestati maštati o nečijim velikim darovima i ne zanositi se tuđim komplimentima. Vrijeme je da konačno širom otvorimo oči svoje pameti (srce nam je uvijek bilo otvoreno), krajnji je čas da se pozabavimo bitnim pitanjima, kako bi se zaustavila naša još veća - posljednja tragedija!

Ivan Dujmović

TKO ZNA

Tko zna, tko se borio za me?

*Mnogih već davno nema,
a mnogi su mislili na me.*

*Negdje je busen natopljen otrovom
i raste korov pod kojim ljubica vene,
a možda je i rijekom netko plutao*

zbog mene.

*Kad proljetne vode nadodu,
čini mi se da vidim njihove sjene.
I kad idem nepoznatim putem,
pomislim;
možda je netko išao prije mene,
zbog mene.*

Tko zna, tko se borio za me?

*Mnogih već davno nema,
a mnogi su mislili na me.*

Što to znači? To znači da više nego na Bleiburg 1945., moramo početi najozbiljnije razmišljati o "Bleiburgu 2000." Pojasnit ću. Onaj prvi bio je tragičan i krvav. Na nj smo odvedeni i silom razoružani i brutalno smaknuti. A u ovaj drugi, novi, nazvat ću ga tako, "Duhovni Bleiburg" mi sami srljamo i sami sebe iskorjenjujemo! Što to zapravo znači? To znači da nije normalno što tako golemu energiju trošimo na neizvjesne planove i maštanja o tome koji će stupanj u kojoj budućoj godini Hrvatska zauzeti na obećanom putu u tzv. društvo razvijenih zemalja; što se u većem broju okupljamo na sprovodima i komemoracijama, nego radosnim susretima; što se iscrpljujemo u razdorima i neslogama; što su gotovo svi naši mediji istodobno puni mraka i optimističnih prognoza da će nam uskoro "poteći med i mlijeko" - dok se jedva čuje tiho brecanje zvona, poput glasa naših biskupa: "Ni o čemu ne ovisi toliko naša pojedinačna i zajednička budućnost kao o obiteljima koje će biti spremne rađati nove članove društvene zajednice. Teško društvu u kojem grobari imaju više posla od primalja."

Stoga, braćo i sestre, ako se duh i biće našega naroda doista ne okrene životu, ako se ne nađe dovoljan broj onih koji će kulturu smrti zamijeniti civilizacijom ljubavi i kulturim života, već za stotinu godina ostvarit će se utemeljena prognoza naših demografa, te više neće imati tko obilježavati ni vesele obljetnice ni tužne komemoracije. Eto, takvu ja pouku izvlačim iz Bleiburga. Slično je i Sv. Pavao upozoravao kršćanske zajednice u Maloj Aziji, kojih je tamo bilo mnogo, a danas ih nema.

Znači li to da nema nade? Treba li možda da se odrekнемo Krista kako bi naše nevolje prestale?

*Nipošto, braćo! Dvojbe uopće nema.
Jer to bi tek bila izdaja i upravo time bismo stali na put definitivne vlastite propasti. Ta zari Isus nije odbio izazovnu ponudu u najtežem trenutku: "Ako si Sin Božji siđi s križa." Svetac Stepinac je također odbio sve ponude i ostao u vjernosti ustrajan i uspravan do kraja! Zato ne smijemo klonuti duhom! Naša je nada u Bogu. Čuli smo riječ Božju: "U Gospodina se uždaj,*

ojunači se, čvrsto nek bude srce tvoje: u Gospodina se uždaj!" Sveti Otac nam je za uzor i putokaz uzdigao velikana koji je kao svoj životni moto imao riječi "In te Domine speravi — U tebe se Gospodine uždam!" Papa je u Mariji Bistrici rekao: "Svojim ljudskim i duhovnim životnim putem Blaženi Alojzije Stepinac svojem narodu pruža svojevrsni kompas da bi se znao orijentirati."

Stoga, ako želimo imati budućnost i život, ako hoćemo da i ove obljetnice imaju smisla i budu korisne, valja da svu svoju nadu stavimo u Isusa Krista, koji je svojim uskrsnućem pobijedio smrt. Kao što ga je slijedio i Blaženi Alojzije Stepinac te na kraju pobijedio. Idući njegovim putem i mi ćemo sigurno pobijediti. Amen!

Nakon zadušnice u povorci se otislo do reljefnog spomenika žrtvama Bleiburga, gdje smo već zatekli položene vijence Hrvatskog sabora, a položio ga je predsjednik **Zlatko Tomčić** uz svoju pratnju, dok je u ime Vlade vijenac položio dopredsjednik, **dr. Goran Granić**, a u ime Predsjednika Republike njegovo vojno izaslanstvo. Ispred spomenika govorio je u ime udruge Hrvatski domobran g. Grgac, dok je u ime HDPZ snažnim riječima podsjetila na one teške dane predsjednica, Kaja Pereković. Zatim su položeni vijenci i zapaljene svijeće, pa se u povorci krenulo na mjesto gdje se nekad nalazio ustaško vojničko groblje koje je po nalogu **Vicka Krstulovića** 1945. bilo preorano.

Nažalost, uza sva nastojanja udruge Hrvatski domobran i obećanja gradskih vlasti, da će dostoјno urediti taj prostor, od toga još ništa. Trebamo zahtijevati da se mrtvi ne zaborave. Također je naša dužnost i obveza, da se iskopane kosti ubijenih u Maceljskoj šumi dostoјno pokopaju, a ne da trunu po raznim podrumima bez poštovanja, u nemaru onih koji su ih iskopalici. Za mjesec dana, 22. lipnja, ponovo ćemo se okupiti iznad jame Jazovke, da se sjetimo hrvatskih ranjenika koje su partizani nemilosrdno odvezli iz zagrebačkih bolnica, ubijali, ali i žive bacali u podzemlje Žumberačkog gorja uz mnoge civile - starce, žene i djecu.

PROPOVIJED FRA NIKOLE MATE ROŠČIĆA

(Bleiburg, 13. svibnja 2001.)

"*Moj križ svejedno gori.*"
(Josip Pupačić)

Dragi prijatelji i štovatelji Bleiburga!

I ove se godine, sredinom mjeseca svibnja, okupljamo na ovome bleiburškom polju, da se po 56. put sjetimo nemilih događaja iz 1945., da se ovdje pomolimo Bogu za sve žrtve proizašle i uzrokovane onim što mi Hrvati nazivamo "Bleiburška tragedija". Ovdje je naša hrvatska Katynska šuma i polje, koje se stoput ponovilo i u nekim drugim šumama, na nekim drugim poljima, u nekim drugim znamenim i neznamenim jamama bezdankama, uzduž bezbroj postaja hrvatskoga kobnoga "Križnog puta", čije ishodište i prva postaja bijaše upravo ovdje.

Ovdje su neki novovjekni Ponciji Pilati donijeli i izrekli svoju stravičnu presudu i osudu, koja je urodila smrćenjem, mučenjem, kažnjavanjem i nestankom još uvijek neutvrđenog broja Hrvata, od nejačadi do starčadi, od građanskih osoba do vojnika pripadnika domobranske i ustaške vojske. Mi se ovdje okupljamo da bismo obnovili i očitovali svoje ljudske, vjerske i domoljubne osjećaje, da bismo zaboravu oteli spomen na taj naš holokaust, da bismo u molitveni krik i zaziv pretvorili sudbu i zbilju koju sve do sada nije bilo moguće posvema rasvjetliti, složno utvrđiti, nepristrano vrednovati, te u zajednički trajan i neprijepon spomen pretvoriti. Pozivam vas da taj naš zajednički spomen časno i dostojanstveno unesemo u ovu svetu misnu žrtvu koju Bogu prikazuјemo za sve usmrćene, stradale i nestale sudionike tog hrvatskog egzodusa, hrvatskoga Gulaga i hrvatskoga holocausta.

Kao vjernici i domoljubi obavljamo ovaj godišnji spomen-čin i svetu molitvu za vječni pokoj svih onih koji su na ovom polju, a potom i na gorkim postajama Križnog puta koji je uslijedio, u logorima, jamama, znamenim i neznamenim stratištima i grobovima postali žrtve pod zajedničkim nazivom "Bleiburška tragedija". Ovdje pristaje riječ i misao iz Druge knjige o Makabejcima, u kojoj čitamo: "U one dane: Juda, knez Izraelski, sabra oko dvije tisuće srebrenih drahmi i posla u Jeruzalem da se prinese žrtva okajnica za grijehe. Učinio je to vrlo lijepo i plemenito djelo, jer je mislio na uskrsnuće. Jer da nije vjerovao da će pali vojnici uskrnuti, bilo bi suvišno i ludo moliti za

mrtve... Svakako, sveta i pobožna misao" (2 Mak 12, 43-45).

Po 56. put i nas okuplja ta sveta i pobožna misao, molitva za naše tragično stradale i poginule sunarodnjake i suvjernike. Molitva i sveta Misa na ovom pedlju austrijske zemlje, pod vodstvom naše Crkve, očuvale su kroz sve minule godine živi spomen na tragična zbivanja iz sredine svibnja 1945. Već time je Crkva ispunila svoje poslanje i zadaću, da moli i čuva spomen na ono što je svakom čovjeku sveto i bolno, a što je nažlost bilo i ostalo tako rastrgano, osporavano, prešućivano i krivo tumaćeno u stavovima komunističkih političkih komesara, režimskih povjesničara, antihrvatskih pisaca, koji su svoj povijesni zločin htjeli umanjiti i prikazati kao opravданu i zaslужenu kaznu.

Tomu je i danas tako. Jer "dossier Bleiburg" još uvijek nije zatvoren, ostaje uvelike prijeporan, još se gubimo po bespućima povijesne tragične zbiljnosti, još se nije ispisala povijest stradanja, još uvijek se ne može (i možda se nikad ne će moći!) odrediti broj žrtava Bleiburga, koji je počeo 15. svibnja 1945., a potrajan nekoliko godina u svojem najbrutalnijem krvničkom obliku" - kako je zapisao prof. Vinko Nikolić, koji u pjesmi *Pismo mojoj Hrvatskoj* bolno pjeva: "Gledam te u silnome plamenu do neba, / u tisuću požara, na tisuću križeva, / na tisuću vješala, na tisuću stratišta, / u svima izgaraš, na svima krvariš, / na svima izdišeš, na svima umireš, / pravo je čudo, što nisi umrla, / moja neumrla Hrvatska! / Bleiburg i stotine Bleiburga; / stotine imena, svud zločin isti... / Bleiburg, i stotine Bleiburga."

Braćo i sestre, sabrani smo na ovom Bleiburškom polju o kojem je ratni britanski obavještajac Nigel Nicholson rekao: "Taj dio Austrije, kao jedno od posijednjih mjesta što ih je trebalo osloboediti, doista je postao zahodska jama Europe. Nije to bilo samo posljednje utočište nacističkih ratnih zločinaca nego i nedužnog svijeta..."

Što se zbilo u dvoruca grofa Thurna i na ovim prostorima u svibnju 1945. može se doista izreći tvrdnjom "Pakao je počeo u Bleibburgu", a to se sudbinski obistinilo na putevima povratka, o čemu smrtnim mukom progovaraju sva gubilišta, lame, neznana

grobišta, patnje, suze i smrt neutvrđenog, ali velikog broja Hrvata. Bio je to žalosno i bolno "Veliko finale na Koroškom".

Brigadni britanski general Patrick Scott je priopćio i savjetovao da se s kolonom iz Hrvatske "trebalo postupati kao s ilegalnim bandama". Tako su nažlost i postupili nađugovorniji engleski političari i vojni zapovednici, kako se jasno može utvrditi iz brojne pouzdane dokumentacije o Bleibburgu koju nije mogao prešutjeti i zanemariti ni takozvani "Cowgillov izvještaj". Oni su odgovorni! Uzaludne su bile riječi jednog hrvatskog pregovarača: "Gospodine generale, ovdje se ne radi o vojsci, koja ne polaže oružje, nego o narodu, koji napušta svoju zemlju, da bi u emigraciji spasili goli život. Po običajima svih kulturnih naroda politički emigranti uživaju zaštitu, ne bivaju predani onima, od kojih bježe."

U mojim su mislima nebrojena djela o Bleibburgu i kobnim zbivanjima krvavog proljeća 1945. Pa ipak, nakon tolikih izvješća, prikaza, istraživanja, sabranih svjedočenja ostajemo zapanjeni činjenicom da još uvijek nema sveopćega hrvatskog konsenzusa o Bleibburgu, da će i nakon ove Mise i propovijedi u javnost dospjeti glasovi onih kojima je Bleiburg još uvijek samo simbol poraženog ustaštva, kao što im je Jasenovac samo simbol partizanstva. A Bleiburg i Jasenovac samo su dva različita imena, dvije krvave metafore, za istovjetno stradanje čovjeka, za zločine koji vase do Neba.

Stoga ovdje i sada kažem:

- oslobidite nas već jednom te crno-crvene podjele i suprotstavljenosti;

- pustite nas da u miru i slobodi s najvećim dometom ljudskoga, kršćanskog, intelektualnog i povijesnog poštovanja iskažemo dužni pijetet svim svojim mrtvima i stradalima;

- omogućite nam da naraštajima koji dolaze uspostavimo i ostavimo trajan spomen ljubavi i poštovanja prema pokojnim; dostojan spomen na naše tragedije i podjele; da prihvatišmo dostojuću i pravičnu, ljudsku i kršćansku poruku i pouku protiv svakog oblike klasne i rasne, vjerske, ideološke i nacionalne mržnje, isključivosti i skrajnosti;

- pustite nas da sanjamo neka nova hrvatska vremena, satkana od idealja, a ne skanda-

la, da sanjamo Hrvatsku u njenoj samostojnoj državnosti, Hrvatsku uljuđenu i pomirenju, Hrvatsku ljudsku i kršćansku, Hrvatsku kao voljenu majku Domovinu, a ne mačehu i odbačenu staricu koju nečasni sinovi preziru, izdaju, hladnokrvni na njenu prošlost i budućnost;

- pustite nas i omogućite nam da svoje najljepše sreće pretočimo u zbilju našeg življenja, našeg stvaranja, našeg moljenja, jer previsoka i prebolna bijaše iskupnina za sve naše zablude i nemoći, za našu slobodu i samostojnost;

- u ime Boga i čovjeka, u ime istine i pravde, u ime povijesnog pravorijeka moramo reći: dosta je "žrtava Jalte", dosta je "Križnih puteva", dosta je "ministara i polkovnika", dosta "klagenfurtske zavjere", dosta je krvavih nagodbici i dodvorbi britanske politike **Staljinu i Titu**, dosta je "rata nakon rata", dosta "operacija klaonica", dosta je fobiji i "zatora Hrvata", dosta je "bleiburškog masakra", dosta je pranja ruku i sakrivanja zločina engleskih političara, vojnih zapovjednika i komunističkih ubojica i egzekutora;

- i nemojte ovaj krik istine i pravde, skromni i bojažljivi spomen na sve krvave i smrtonosne zločine nazvati "govorom mržnje", jer ovo je samo nenasilni i molitveni progovor onih koje je mržnja i zločina u crno zavila, smrti predala, mučila, ubijala, progonila, zatirala. Mi taj krik u molitvu pretvaramo, mi za pomirbu i oproštenje molimo, mi se Boga bojimo, ali kao kršćanski humanisti pred neospornim činjenicama s **Erazmom Roterdamskim** kažemo: "Ali zašto da šutim, kad je ono, što moram reći, istinitije od istine!"

- nacionalnosocijalizam, fašizam i komunizam ispisali su stranice povijesti 20. stoljeća tintom krvi nastaloj u pobjeđenoj i suludoj opijenosti klasne, rasne i bezbožničke prevratničke svijesti. To je izrijekom naglasio sveti Otac Papa u Mariji Bistrici 3. listopada 1998. u propovijedi proglašenja blaženim kardinala **Alojzija Stepinca** kad je rekao: "Cjelokupna tragedija koja je pogodila hrvatsko pučanstvo i Europu tijekom ovog stoljeća obilježena je trima velikim zlima: fašizmom, nacizmom i komunizmom." Da, upravo tako, a ne samo pola toga!

- s blaženim kardinalom Stepincom i danas Crkva ponavlja: "Mi osuđujemo sve nepravde, sva ubijanja nevinih, sve paleže mirnih sela, sva zatiranja sirotinjskih žuljeva... Mi smo za napredak, koji je napisan ne na raspadljivom papiru, nego u savjesti ljudskoj prstom Boga živoga" (Propovijedi, govori, poruke, Zagreb, 1996., str. 179.-180.).

- također, šutnjom ne možemo prijeći preko istine koju je već davno zapisao **Shakespeare**, a koja se nažalost i danas obistinjuje: "Tu nekažneno netko teško bludi, a tamo se za jednu grešku sudi." Tu istinu i pravdu zahtijeva i očekuje Bleiburg, stotine naših Bleiburga, ili kako napisao **Rudolf Kiszling** "najmanje pedeset hrvatskih Katyna". To zahtijeva i očekuje prvi i drugi Jasenovac. Ali isto tako i Haag!

Jer, braćo i prijatelji,

- zbog nametnute hipoteke i legende o genocidnosti i povijesnoj krivnji hrvatskog naroda;

- zbog sporenja oko zbivanja koja tvore najmračniju stranu naše novije nacionalne i opće povijesti;

- zbog pristranog i jednostranog pristupa Bleiburu i Jasenovcu;

- zbog stravične teze "Oni su morali umrijeti da bi Jugoslavija mogla postojati";

- zbog dugovjekih optužbi i svodenja cijele Katoličke Crkve u Hrvatskoj pod optužbu "magnum crimen" - nijedan se hrvatski katolički biskup nije do sada odvazio doći na ove spomen-čine Bleiburga, ovdje javno služiti svetu Misu, iako su privatno gotovo svi pohodili ovo mjesto.

Konačno, želim reći i ovo: kad se nepristrano i pošteno opišu, zapisu i utvrde sve žrtve prvoga i drugog Jasenovca, kad se skinu sve nametnute političke hipoteke, ja sam kao Hrvat i katolički svećenik, željan i voljan, baš na ovakav način, služiti svetu Misu za sve nevine žrtve, za sve stradale i nestale, za sve mučene i zarobljene, pod znakom Križa usred Jasenovca. Stoga, preričući pjesmu našeg hrvatskog pjesnika **Josipa Pupačića**, kažem: "Naš križ svejedno još gori / Još gori naš križ bleiburški i naš križ jasenovački, / Još gore križevi svih naših križnih putova, / Još gore križevi nad kobnim jamama stradanja, / Još gori naš križ stoljetni i naš križ novovjek, / Još uvijek i svejedno gori križ našega Domovinskog rata..."

I na kraju, sve što rekoh ili htjedoh reći sažimljem u poruku koju srčem kao molitveni zaziv dobrom Bogu: Stojim nasred ovog Bleiburškog polja i molim Tebe, добри Oče na nebesima:

- u svojoj vječnosti daj mir i pokoj svim žrtvama Bleiburga i stotinu drugih naših Bleiburga;

- snagom svoje milosrdne ljubavi potakni na kajanje sve one koji zlo narediše i izvršiše;

- obrati pamet i srce onih koji još uvijek žive u sljepoći svoje mržnje i prezira na sve što je vjerničko i hrvatsko;

- daj nam duh odgovornosti i slike, da u miru i slobodi radimo na boljtku života u našoj Domovini;

- otkloni od nas nemile pojave strančarenja i podjela;

- obnovi u nama iskonske vrednote duha, uljudbe, poštivanja i praštanja.

Dobri Bože, podari rabu svomu 'rvackom, da se uzraduje Tvoj blagoslov, da procvjetaju sve naše patnje, boli i grobovi, da u nepostojanom tijeku vremena i događaja,

- zahvaljujući Tebi, za svoju Domovinu i svoj Narod pouzdano može reći: "*Iskuljen sada tvoje križ, /tuđinska vlast, jaram i bič, /oplakan svaki tvoj je grob, /i Hrvat više nije ničiji rob, /zemlja je naša slobodna!*" (N. M. Roščić, Hrvatski križni put, str. 37.) AMEN!

Ivana Radić

POLJANE SMRTI

Veri Augustin i našoj mladosti

*O Dravograde tužni
gdje su padali
konji i ljudi,
gdje su Hrvati stradali
na tuđoj grudi!*

*O poljane crvene
od krvi prolivena
gdje je topovska tanad
klala ljudi
ko janjad!*

*Po nama su pljuvali,
rugali se, gonili,
ali nas nisu
nikad slomili.*

*O Dravograde tužni
za nas Hrvate
ružni!
Tebe se sjećam
i slažem rime
da ti nikada
ne zaboravim ime.*

BLEIBURŠKE REMINISCENCIJE

Istinski sam bio duboko potresen, uzbuđen i sretan, kada mi je predsjednica Hrvatskoga društva političkih zatvorenika, gospođa Kaja Pereković, predložila da zajedno uz izaslanstvo Društva, 13. svibnja ove godine, na Majčin dan, na Bleiburgu, ponesem i upalim svijeću kao znak vječnog plamena i znamena sjećanja na sve hrvatske žrtve koje pokriva trava blajburškog polja.

Dogodilo se, da se ovaj dan, Majčin dan, poklapa s datumom kada je naša kći Lejla, jedinica, studentica anglistike Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, toga kognog dana godine 1992. preselila u vječnost na Ahiret. Odlazim na Mirogoj u 5.30 sati našoj Lejli, da bih potom mogao stići, da prisustvujem komemoraciji u Bleiburgu. U dubokoj tišini molim Boga daj oj podari sva dobra onog svijeta, a spokoj i mir na mjestu u kojem počiva.

Piše:

Mirsad Bakšić Dr. iur.

Duboko pod dojmom svih uspomena, sjećanja, odjeka i slika prošlih događaja, čujem kao neku jeku glas predsjednice Kaje Pereković, koji prolazi kroz mene kao strujni udar i neko čudno zadovoljstvo, gotovo sreću, što ću upravo ja Hrvat islamske vjere zapaliti svijeću svim žrtvama kojima sam se kao i svi prisutni došao pokloniti i moliti za njihovu dušu i mir.

Govori zastupnik HSS-a, izaslanik Hrvatskog sabora, gospodin Ante Simović, dobromjerivo, ali s deplasiranim i nepotrebnom metaforom o "crnim i crvenim", kao neku Stendhalovu romansiranu priču, nad grobljem žrtava za koje vrlo dobro zna da su pogubljene uz odsustvo bilo kakve pravde, u znak krvave

osvete radi znanja svima kao poruke za budućnost da hrvatskom narodu i rodu više nikada ne pada ni na kraj pameti želja za vlastitom državom.

Držim da je teška pogreška rečenog gospodina, koja nije pusta retorička pogreška, nazivati žrtve ove kozmičke tragedije sinonimom "crnih". Nikakvi "crni", gospodine, ne leže u toj tuđinskoj zemlji. Leže tu djeca, majke, starci, sinovi hrvatske koji su vjerovali da mogu naći utočište, azil pred pogubnom brahijalnom osvetom kojaje krenula od Dubrovnika, Osijeka, gdje se ubijalo i strijeljalo odreda, osvetnički i bez ikakva suđenja, samo zato jer su Hrvati. I sad kad su ih sustigli do Bleiburga, zar je bilo za očekivati da će postupiti drugačije od onog kako su navikli činiti. Svi koji leže pod tom svetom zemljom znali su da kod "pobjednika" nema milosti, niti bilo kakvog suđenja na kojem bi se mogli braniti od neosnovanih optužbi. Upravo zbog

Kolona na putu prema Austriji

toga i jesu tražili azil i utočište kod tzv. civiliziranih. Sprječiti taj azil i potom počiniti kolektivnu likvidaciju prisutnih na ovom polju, činjenica je u kojoj počiva svjesni motiv ovog zločina, jer se time onemogućava obrana na sudu i na okrutan način postiže dokaz da se i nije moglo drugačije postupiti, jer se radi o zločinačkoj nakani svih na tom polju, koji su vas kao civilizirane željeli prevariti tobožnjom predajom i tako se spasiti od zaslužene kazne, ustvari osvete. Da su izbjegli i uspjeli kod tzv. civiliziranih, koji navodno poštuju Ženevske konvencije, postići azil i zaštitu, sve partizanske laži koje su sistematski širene bile bi razobličene ili barem njihova istinitost dovedena u pitanje, a veliki dio supstance hrvatskog naroda ostao bi sačuvan. To nije bilo dopustivo i sva tragedija koja se tamo dogodila nije plod nekih slučajnosti i nesporazuma među zapovjedništvima saveznika s partizanima, nego ciljana i svjesno provedena zavjera s točno unaprijed stvorenom namjerom, čija je realizacija prepuštena još uvijek živim zločincima. Stoga spominjanje "crnih i crvenih", pomirenja i sličnih retoričkih fraza na ovom mjestu zločina nije primjereni i krajnje je deplasirano.

Svi mi koji smo došli na komemoraciju, došli smo odati pijetet i pokloniti se nevinim žrtvama terora i nismo došli kovati zavjera protiv bilo koga, pa ni protiv ubojica, a niti smo došli pozivati na osvetu, već samo poštivati i čuvati tradiciju i memento koje ima poruku, da se ne smije takvo što više dogoditi, a kamoli ponoviti. To je sadržaj prisustva komemoraciji.

Međutim, ne mogu propustiti da ne ukažem na nedopušteni propust koji se gotovo redovno događa. Iako je znano da je među nevinim žrtvama ovoga kozmičkog pokolja bio veliki broj Hrvata islamske vjere ili Bosanaca, čak 50.000 tisuća. Nitko osim predsjednice Kaje Pereković, koja je to učinila na simboličkoj razini, jer drugačije nije niti mogla, povjeravajući paljenje svjeće meni kao pripadniku islamskog kulturnog i civilizacijskog kruga kao živom predstavniku onih koji su zajedno likvidirani s braćom katolicima, nije se ni sjetio da i spomene ovu povijesno neprijeponu činjenicu. Nije se čula čak niti u svečanoj misi svećenika iako je upravo sada, kada Sveti Otac zagovara dijalog, bila dužnost voditelja mise, da barem kaže: "sjetimo se naše islamske braće koji su ovdje kao hrvatski vojnici nezasluženo

pogubljeni". Bi li nakon ovog spomena, ovaj svećenik postao manje katolik nego što to jest. Mislim da ne, već upravo pokazao bi svu širinu Isusova nauka. Stoga moram pitati, čemu ovakvi propusti, kad je čak i polje na kojem se obavlja komemoracija obilježeno spomenikom s znakom polumjeseca, križa i grba hrvatske države, pa se čini da takav propust ne spada u prirodu nemamjernog, na radost naših neprijatelja.

Svako tko je ovog 13. 05. 2001. bio prisutan komemoraciji, mogao je čuti da je zemljiste na kojem se obavlja obred, kupljen po dvojici domoljuba i rodoljuba, Omeru Vrabcu i Nikici Martinoviću. Nikicu Martinovića ubila je UDB-a 17. veljače 1975. upravo iz razloga jer htjela razoriti zajedništvo Hrvata katoličke i islamske vjere i pokušati ovaj zajednički memento stradanja hrvatskog naroda pretvoriti u isključivo jednostrani vjerski obred. Zbog toga zamjerke organizatoru na ovom propustu, koji se u ime naše zajedničke povijesti i budućnosti mora otkloniti i ovo se više ne smije ponoviti. Posebno zamjerke saborskoj Komisiji za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava o čemu sam već pisao.

Za pouku i primjer kako se čuva, njeguje i poštije tradicija ukazat će na poštivanje spomen dana na bitku koja se dogodila u I. svjetskom ratu, 7. 06. 1916. na brdu Monte Maleta - Fior u Italiji, u kojoj je nadolikovanja bosansko-hercegovačka pješačka jedinica izvojevala pobedu uz goleme gubitke. Današnja austrijska armija i to garnizon iz Graza čuva tradiciju i uspomenu na ove bojne, odavajući im počast u znak toleriranje i poštivanja nacija i religija, sve radi čuvanja svetih veza. U tu svetu svake godine na dan 6. srpnja održava se misa središnjoj crkvi u Grazu i klanja Džuma-namaz u kasarni koja čuva tradiciju ove bojne i odlazi na groblje gdje se poginulim odaje počast. Ovoj komemoraciji prisutni su redovno najeminentniji svećenici iz redova katoličke crkve, npr. kardinal Konig i munchenski muftija, a iz Bosne redovno je prisustvovao biskup Komarica.

Kada se nije smjelo dolaziti bez velike životne opasnosti na bleiburško groblje, naši ljudi iz inozemstva koristili su ovu priliku austrijskog poštivanja tradicije koju održava i nastavlja I. regimenta današnje austrijske vojske i odlazili u Bleiburg da odaju počast žrtvama partizanskog terora.

Za memento - znak za sjećanje i poruku, prisjetimo se riječi velečasnog Vilima Cecelje koji je rekao: "Sinovi Majke Hrvatske, čiji grobovi leže po svijetu, a napose u Bleiburgu, pravo su posijano sjeme, čija tijela su odumrla u zemlji i sad je to sjeme niklo i daje plod mira i ljubavi prema lijepoj i voljenoj domovini Hrvatskoj".

Ankica Kale

ODA KAMENU

*Ja ti se klanjam kamenu,
sa strepnjom te odmjeravam
i stojim pred tobom
neodlučna i slaba.

Uzimam pijuk
po bokovima te udaram
bedra ti razotkrivam
čvrsta
koščata
i nadvijam se nad tobom
i prijetim ti se
a ti šutiš
i oboje šutimo
oboje gordi da posustanemo.
Maljem ti kamene grudi potresam
i grudi ti se miču
i čini se dišeš kamenu
i stenješ
i gledamo se
i oboje šutimo
i dahćemo
s prašinom i znojem u očima.
Blizu će podne
a ja i kamen se rvemo,
u mišićima mi klonula snaga
u tebe kamenu kameni srce prepuklo,
muklo ti se opustili udovi kameni
i sada ležiš preda mnom go i mrtav.

Podne je
s kamenog zvonika kamena ura
odzvanja
i odranja
niz brdo vremena
kotrlja se kamen do kamena.*

VAŽNA OBAVIJEST

Suočen s teškim materijalnim stanjem mjeseca, Urednički je odbor na 50. sjednici, održanoj 25. svibnja 2001. jednoglasno donio odluku, da se počev od lipanskog broja ne isplaćuju suradnički honorari. Konačnu odluku o tome donijet će Vijeće Hrvatskoga društva političkih zatvorenika, a honorari za svibanjski broj bit će isplaćeni po uobičajenim mjerilima.

O novonastaloj situaciji stalni su suradnici obaviješteni u pismenom obliku, a ovom se obaviješću pozivaju oni, koji su svoje priloge poslali, a ne žele pristati na njihovo objavljinjanje bez honorara, da o uskraćivanju pristanka do 1. srpnja 2001. pismeno izvijeste urednički odbor, na adresu: Hrvatsko društvo političkih zatvorenika, Masarykova 22, Zagreb. U protivnom ćemo držati kako smo ovlašteni priposlane priloge objaviti po vlastitom nahođenju.

Ujedno izražavamo nadu, da će većina suradnika nastaviti suradnju, te pozivamo sve članove HDPZ-a i pretplatnike našeg lista, da pripomognu njegov opstanak širenjem predplate. Svaki novi predplatnik i svaka nova predplata pomoći će da – restriktivnim mjerama hrvatske vlade usprkos – opstane ova tribina, koja jedina sustavno dokumentira stradanja hrvatskog naroda u obje jugoslavenske države. Zahvaljujemo na razumijevanju i potpori!

Uredništvo

Međunarodna konferencija u Kijevu (Ukrajina) održala se u turobne dane prisjećanja na černobiljsku katastrofu, kojoj je upravo 26. travnja bila 15. obljetnica. U noćnim molitvama palili su građani svjeće tražeći utjehu, a statistike govore o tragediji "planetarnih razmjera". Doista, ako je ozračeno u Ukrajini više od dva milijuna ljudi, a od toga 566.100 djece, i ako na svakoga ukrajinskog građanina odpada 2,4 kubična metra radioaktivnog otpada, može se govoriti o katastrofi ogromnih razmjera, čije djelovanje ne završava na državnim granicama, nego se lako nadovezuje na japanske žrtve suludoga američkog bombardiranja Hirošime i Nagasaki. Tamo su osobe koje su preživjele atomsku katastrofu nazvane "hibakuša". Sada je Ukrajina puna hibakuša.

U kojoj je mjeri komunistička bezobzirnost uzrokom aljkavoga vladanja opasnim atomskim reaktorima i nebrigom za sigurnost građana, dade se najbolje očitati na citatu **V. I. Lenjina**: "Treba proširiti primjenu strijeljanja. Bez toga nije moguće ustrojiti socijalizam", što znači da je bitan socijalizam a ne ljudi.

Ne samo u Ukrajini, ni u jednoj bivšoj komunističkoj državi nije izvršena dekomunizacija. A u Ukrajini Komunistička partija na čelu s prosovjetskim **Simonenkom** respektabilna je parlamentarna skupina, koja je baš ovih dana uz pomoć oligarhije uspjela srušiti uspješnog i nepodmitljivog (baš zbog toga) premijera **juščenka**. Koliko je tvrdo ukorijenjen komunizam u Ukrajini, pokazuje i činjenica, da Ukrajina Kubi plaća ogromne iznose dolara na račun liječenja oboljele černobiljske djece. Za ta velika sredstva mogla je u samoj Ukrajini izgraditi liječilišta u kojima bi bio liječen veći broj od onoga koji oni prevoze na Kubu, ali onda ne bi mogli nastaviti politiku potpore komunističkom **Fidelu Castru**.

Inače, mnoštvo komunističke simbolike i rasprostranjenost ponosa zbog pobjede nad nacional-socijalizmom, koji oni trpaju pod fašizam, samo da pojma socijalizam ne bi bio okrenut. Upravo je bilo tužno doživljavati, kada sami bivši politički uznici, žrtve toga komunističkog socijalizma brane da se izrekne nacional-socijalizam u onom negativnom smislu u kojem je i postojao, samo zbog onog dijela u riječi koji spominje socijalizam.

Konferencija je održana u velikoj Gradskoj vijećnici i pod pokroviteljstvom Kijevske gradske skupštine. Tema je bila:

NAPUTAK SURADNICIMA

U više navrata obraćali smo se suradnicima molbom, da načinom pisanja tekstova uznastoje olakšati pripremu i tisk listu. Te su molbe uglavnom ostale uzaludne, jer većina suradnika očito ne razmišlja o tome da njihovi tekstovi trebaju proći redakturu i lekturu (što se već skoro godinu dana obavlja potpuno besplatno!). U novoj situaciji, kad je sudbina lista iz materijalnih razloga dovedena u pitanje, ponovno ljubazno molimo:

1. poželjno je da tekstovi budu pisani pisaćim strojem ili računalom (pri čemu je uredništvo zahvalno za dostavu ne samo ispisa, nego i diskete u nekom od uobičajenih formata);
2. nužno je da tekstovi budu pisani s dvostrukim proredom, kako bi bila moguća redaktura i lektura, te izračun potrebnog prostora;
3. nužno je da eventualni rukom pisani tekstovi budu pisani što čitkije i također s dvostrukim proredom;
4. poželjno je da tekstovi ne budu preduži;
5. neprihvatljivo je korištenje kratica koje ne mogu funkcionirati kao samostalne riječi ili sintagme. Primjerice, neprihvatljivo je u tekstu napisati da se "sastao upr. odb. podr. HDPZ-a sis.-mosl. (ili bilo koje druge!) županije", jer tekst u takvom obliku ne može biti objavljen, a sam od sebe se ne će popuniti cijelovitim riječima.

Podsjećamo, *Politički zatvorenik* nema daktilografsku službu, niti makar jednog zaposlenika, koji bi se pripremili tekstova mogao stalno posvetiti. Slijedom toga, često smo prisiljeni nečitke ili neuredno pisane tekstove jednostavno iznova prepisivati ili ih baciti u koš. Stoga Vas molimo, da svojim marom olakšate naš rad i kakvoću lista. Zahvaljujemo na razumijevanju! (Uredništvo)

MEĐUNARODNI SKUP U KIJEVU

Deset godina ukrajinskog zakona o rehabilitaciji žrtava političkih represija. U podnesenim referatima tražilo se proširenje Zakona na sve žrtve, a u tome traženju do izražaja je došla činjenica, da je praksa u biti nepravedna, jer su iz Zakona izostavljene praktički najvrjednije žrtve koje ima ukrajinski narod. Velika je tragedija da supatnici koji su podpali pod tu krunju rehabilitaciju, sve to smatraju normalnim. O čemu se to radi?

Za razliku od Hrvatske, Ukrajina je nakon propasti Ruskog carstva samo kratko bila samostalna država, ali to su bile godine velikih previranja. Ipak je, slično kao u nas, nakon Nezavisne Države Hrvatske, i u njih ostao tinjati plamen nade o samostalnosti. Čim se pružila prilika, a to je bilo kad su zaratile dva saveznika: **Hitler** i **Staljin**. Nacionalno svjestni Ukrajinici osnovali su svoju vojsku Ukrainsku povstansku armiju (UPA), prihvatali se oružja i borili za samostalnost - protiv oba neprijatelja. Za Staljina osuđeni su zbog razbijanja državnog jedinstva. Ni **Hruščov** ih nije oslobođio: odležali su "do daske". U izjećima baltičkih, njemačkih i ukrajinskih robiša slove ovi ukrajinski *povstanci* (ustaše) kao uzorni, disciplinirani, organizirani i odlučni supatnici. Njih Zakon o rehabilitaciji nije zahvatio, jer je u njihovim presudama pisalo da su se borili protiv svoje države. Dok je postojao Sovjetski Savez, moglo se to donekle i razumjeti, ali kada je osamostaljena država Ukrajina, onda po zdravom razumu onaj tko se za njenu samostalnost borio i robija ne može više biti rušitelj te iste države. A baš to se događa već deset godina u Ukrailini. Primjer koji je predsjednik Sveukrajinskog društva političkih uznika, gospodin **Eugen Pronjuk** iznio: čovjek je odrobitao 33 godine i nema nikakvih prava, zgrozio me je, jer se sjećam sličnih pokušaja i u nas. A cijeli problem leži u prihvatanju ispravnosti optužbe progonitelja.

Zločinci iz redova KGB-a, koji su vršili likvidacije, i njihovi naredbodavci nisu nikad privedeni pravdi. Štoviše, ljudi iz njihove sredine hrabro tvrde, da je na primjer likvidacija na ogromnom stratištu podno Kijeva zvana Bykivnja bilo stratište na kojemu su likvidirani samo krivci. A takvih stratišta puna je Ukrailina i sve zemlje u

Piše:

Jure KNEZOVIĆ

kojima je vladala razorna diktatura proletarijata. Važeći zakon o rehabilitaciji žrtava političke represije očito ne odgovara normama pravednosti neovisne Ukrajine i za očekivati je da se rehabilitiraju sve žrtve komunističkog terora od 1917., a ne samo od 1941.

Najboljnja je činjenica, stoje rusifikacija uzela toliko maha da čak i državni službenici govore ruski, iako je jedini službeni u Ukrailini ukrajinski jezik. Na ovoj međunarodnoj konferenciji, nazočio je i ruski predstavnik, koji je pokušavao zatitriti žice panslavenskog bratstva i jedinstva, podsjećajući na zajedničke uspjehe u borbi protiv fašizma. Možda bi nazočni zajedničke uspjehe i pozdravili, ali im očito panslavistički zagrljaj nije odgovarao. Slaveni teško uče i iz svoje vlastite povijesti, a tako im lijepo leže germanske lekcije: razvod Švedske i Norveške, uz golemu Njemačku sićušni

Luxembourg i malena Nizozemska, a između Austrije i Švicarske netaknut kneževski Liechtenstein. Nigdje traga srpskoj agresiji ili ruskom imperializmu. I kad to sve sagledamo bivamo zadovoljniji sa sobom.

Skupu sam se obratio 27. travnja 2001. sljedećim pozdravnim govorom:

Dragi ukrajinski prijatelji!

Čast mi je pozdraviti vašu Konferenciju u ime Međunarodne asocijacije bivših političkih uznika i žrtava komunizma te Hrvatskog društva političkih zatvorenika. U povijesti čovječanstva bilo je mnogo teških razdoblja, ali komunizam se pokazao jednim od najgorih, najrazornijih, jer je uništil moral i dušu čovjeku. Komunizam je nanio toliko zla hrvatskomu narodu, ukrajinskomu i drugim narodima koje je porobio.

Titovi partizani počinili su genocid nad hrvatskim narodom 1945. godine. Kada su u Sloveniji nedavno gradili autocestu, iskopali su na samo 70 metara 1179 kostura žena, djece i starčadi. Svi su imali ko-

munistički znak: prostrijeljenu lubanju i žicom zavezane ruke - tako kako je bilo i u vas u Bykivnji podno Kijeva. Tehnologija komunističkih ubijanja svugdje je ista. To su spoznali svi narodi - od Baltika do Jadrana. Još je jedna oznaka komunizma: glad. Ukrajina je prva iskusila glad. Žrtve glada u prvom redu bivaju djeca.

A zar su djeca mogla biti ideološki protivnici komunizma?

To je jasan dokaz, da je komunizam zločinačka tvorba. Od samoga nastanka 1917., preko Pol Pota u Kambodži i do naših dana, komunizam niže zločin za zločinom.

Komunizam je nastao prije fašizma i naciono-socijalizma. Lenjin i Staljin pokazali su Mussoliniju i Hitleru da je moguće činiti zločine bez kazne. Premda je naciono-socijalizam kažnjen, komunizam do danas ostaje nekažnjen. Pobivši više od 100 milijuna ljudi, komunisti se smatrujaju salonskim diskutantima. A žrtve? Tko će za njih odgovarati?

Naša Međunarodna asocijacija ima zadatak postići osudu komunizma kao zločinačke tvorbe. Mi zahtijevamo od OUN:

- 1) javno moralno priznanje naše žrtve od strane svake one vlade, koju smatramo pravnom sljednicom komunističke vlade,
- 2) da se otvore arhivi tajnih policija naših država,

Jučer je u vas bio tužan dan. Kao gost ne mogu se miješati u vaše stvari, ali kao Hrvat, sin naroda koji se spominje s ostatim slavenskim narodima u Slovu o puku Igorovu, a svi su se, osim Hrvata, izgubili u povijesti (nas ima 5 milijuna - ali smo žarki patrioci). Srodni smo narodi i volimo Ukrajince. Za našu samostalnost dugo smo se borili. U savezništvu sa Slovencima i Srbima pokušali smo živjeti, ali to je u našoj povijesti bilo najgore razdoblje. I vi Ukrajinci imate iskustva u suživotu s Poljacima i Rusima. Malo poznam vaše stanovište: Vijeće Europe u Rusiji ne vidi Čečeniju, a u vašem oku vidi trun.

Živite u miru među sobom. Imajte na umu, da su Moldova, Bijelorusija i Rusija vaši susjedi i nastoje opet uspostaviti SSSR. Čuvajte nezavisnost svoje Ukrajine! Čovjek je samo u svojoj državi punovrijedan.

Zahvaljujem organizacijskom odboru na mogućnosti da sam danas s vama, a posebno predsjedniku Sveukrajinskog društva političkih uznika i proganjениh, mogu imati prijatelju gospodinu Eugenu Pronjuku, koji aktivno surađuje u Međunarodnoj asocijaciji. Želim vam uspjeh!

Živjela Ukrajina!

ČETVRTA IZBORNA SKUPŠTINA PODRUŽNICE SISAČKO-MOSLAVAČKE ŽUPANIJE

Nakon svečanoga uvodnog dijela, intoniranja hrvatske himne i minute šutnje za sve umrle, izabrano je radno predsjedništvo, te su skup pozdravili nazočni gosti. Nakon toga se skupštini obratio tajnik **Vladimir Vražić**. U svom je izlaganju upozorio na niz važnih događaja, koji se dogodio od prethodne skupštine. Već na Trećoj izbornoj skupštini bilo je upitno, hoće li predsjednik **Ivica Tuškan** zbog zdravstvenih razloga moći dalje obavljati svoju dužnost. Na zamolbu članstva, on je tu zadaču prihvatio, ali je kasnije zbog pogoršanog stanja bio prisiljen podnijeti ostavku, pa ga je na čelu podružnice naslijedio **Luka Filipović**. Tajnik je iskoristio i ovu prigodu, te se ranijem predsjedniku posebno zahvalio.

Tužna je činjenica, da je podružnicu u razmaku između dvije skupštine napustio 21 član. Toliki stupanj smrtnosti zastrašujući je, ali je još uvijek premali za - **Matu Crkvenca**, ministra financija. Drugi je problem, što ima određen broj političkih uznika iz ove županije, koji se za svaku sitnicu-pa i za financijsku potporu - obraćaju Središnjici, iako bi glavninu savjeta mogli dobiti i u podružnici. Uz njih, treba spomenuti kako u ovoj županiji živi još 66 bivših hrvatskih političkih uznika, koji nisu članovi HDPZ-a, kako ne bi morali plaćati članarinu. To ih, dakako, nije sprječilo, da se okoriste povlasticama, koje je uz velik trud i usprkos mnoštvu podmetanja i kleveta, izborilo upravo vodstvo HDPZ-a.

Tko može čekati 17 godina?

Posebni su razlozi, što je Četvrta izborna skupština zakazana pet mjeseci prije statutarnog roka. Jedan od njih je

Piše:

Vladimir VRAŽIĆ

pitanje isplate propisane naknade, drugi se svodi na optužbe našeg čelnštva za malverzacije, a treći je optanak i perspektiva našega Društva u novoj političkoj situaciji.

Svima nam je jasno, da - nastavi li vlasta dosadašnjim tempom izvršavati svoju zakonsku obvezu prema bivšim hrvatskim političkim uznicima - treba čekati još 17 godina na ukupne isplate. Tko će to doživjeti? Nesumnjivo samo rijetki od nas. Preporuka da tužimo državu, za mnoge se čini presložena, pa bi možda trebalo tražiti, da nas vlasta tijekom 2002. godine isplati obveznicama. Optužbe o novčanim malverzacijama u vodstvu društva nesumnjive su izmišljotine i podmukle klevete, upravljene na razbijanje društva. Njih siju upravo oni, koji su se najviše okoristili statusom bivšega hrvatskog političkog uznika, te su iskoristili svoje sudjelovanje u vodstvu društva, da realiziraju sva moguća prava i povlastice, ne obazirući se na starije, nemoćnije i potrebnije.

Uslijed nedostatka novčanih sredstava, perspektiva društva je očito neizvjesna. Naša podružnica može optiati uz male donacije, ali to, izgleda, nije slučaj sa svim podružnicama. Bila bi velika šteta i nepravda, da naša udružuga prestane postojati, jer smo mi najbolji dokaz i najpouzdaniji svjedoci jugoslavenskoga i komunističkog nasilja nad hrvatskim narodom. Na ovoj je skupštini članstvo obaviješteno, da naša predsjednica **Kaja Pereković**, zbog zdravlja narušenog podmetanja i klevetama, napušta vodstvo udruge.

Finansijsko izješće, predočeno skupštini, pozitivno je, a Nadzorni se odbor pozitivno izjasnio o djelovanju Upravnog odbora, predsjednika i tajnika.

Nakon toga, skupštini su se obratili predsjednica Kaja Pereković, predsjednica **Andelka Franičević**, te župan sisačko-moslavački **Duro Brodarac**, koji je izrazio posvemašnu potporu HDPZ-u, dodavši kako nije iskoljučena mogućnost, da i sam postane političkim uznikom (Haag!). Pohvalno o suradnji s našom podružnicom govorio je i predstavnik sisačkoga gradskog poglavarstva **Boško Zelić**. Dr. **Željko Matagić** izložio je prijedlog novoga zakona o zdravstvenom osiguranju i upozrio na neke nepovoljne odredbe, predlažući da se HDPZ zauzme za njihovo poboljšanje. Niz je govornika ocrtavao današnje političko stanje u Hrvatskoj, te je negativnima ocijenio mnoge postojeće tendencije.

Predsjednikom podružnice u idućem mandatnom razdoblju izabran je Luka Filipović, dopredsjednikom **Damjan Perić**, članovima Upravnog odbora **Ante Brkić**, **Martin Grabarević**, **Josip Dukarić**, **Karlo Lipak**, **Ivan Rendulić**, **Marijan Robek**, **Zdenko Rajić**, a tajnikom Vladimir Vražić. U Nadzorni su odbor izabrani **Ivan Poljanac** kao predsjednik, te **Zdenko Bakuli** i **Stjepan Krnić** kao članovi. Izaslanici za 5. sabor HDPZ-a su Bakuli, Brkić, Filipović, Perić, Tuškan i Vražić. Nakon što je u 13 sati završio službeni rad skupštine, slijedila je zakuska i ugodno druženje.

DAN HDPZ-a U RIJECI

Piše: Zdravko LOVRIĆ

Tradicionalni Dan hrvatskih političkih uznika, koji se održava 30. travnja, na obljetnicu smaknuća hrvatskih mučenika Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana, ove je godine obi-

predvodio misno slavlje, spomenuvši u propovijedi hrvatske velikane i sve one koji su slijedili njihov put na trnovitoj i mučeničkoj stazi prema hrvatskoj slobodi i neovisnosti u samostalnoj državi.

Pozdravnu riječ poslje misnog slavlja izrekao je dosadašnji predsjednik riječke podružnice HDPZ-a, gosp. Slavko Meštrović, a potom je govorila predsjednica, gđa Kaja Pereković. Istakla je povjesno i suvremeno značenje žrtve za Domovinu koju su podnijeli hrvatski politički uznici svih naraštaja, istakavši da je HDPZ u proteklim godinama puno učinio na ostvarivanju njihovih prava. Na kraju govora, predsjednica je pročitala apel za pravčan odnos prema današnjim hrvatskim uznicima, spomenuvši pri tom posebice generala Norca.

Uslijedio je umjetnički program u kojem su nastupili operni prvak HNK Ivana pl. Zajca Rijeka, bas Dinko Lupi, orguljaš Neven Kraljić i dramski prvak HNK Ivana pl. Zajca Davor Jureško.

Gospoda Lupi i Kraljić izveli su skladbe Cesara Francka, a gospodin Jureško, kao knez Krsto Frankopan, u povijesnome kostimu, dva monologa iz predstave *Vuci Milutina Cihlara Nehajeva* i Darka Gašparovića.

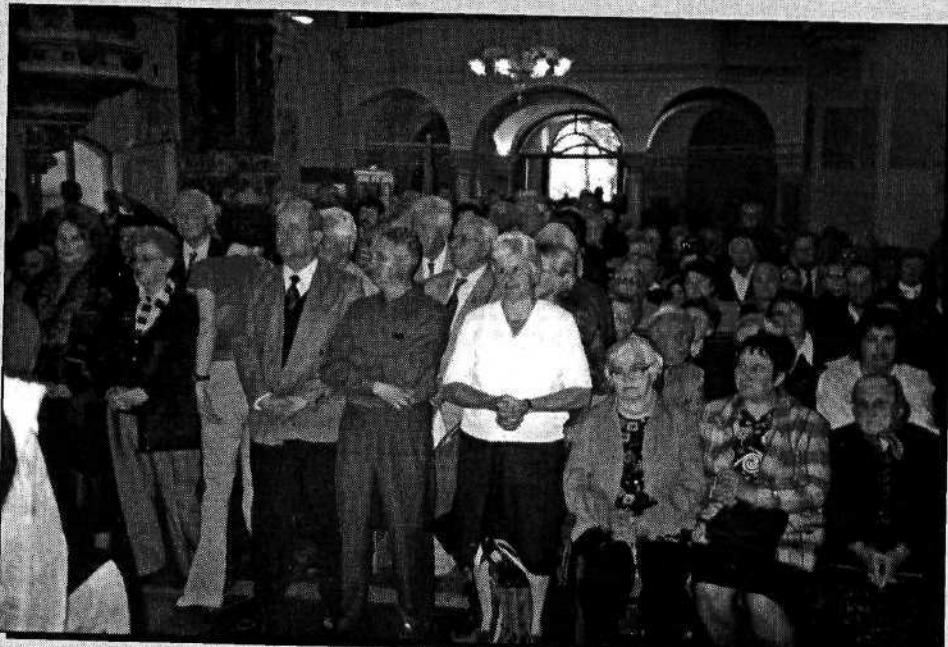
Lijep i dojmljiv susret završio je druženjem na trsatskoj Gradini koja nas također povezuje s dičnom i slavnom obitelji Frankopan.

Dolazak sudionika proslave na Trsat

Iježen u Rijeci, u svetištu Majke Božje Trsatske. Bijaše to višestruko simbolično: napunilo se tog dana točno 330 godina od smrti naših velikana, a ujedno je mjesto susreta obilježeno frankopanskom obitelji, jer je trsatsko svetište njihova starodrevna zadužbina. Uzme li se još k tomu u obzir, da je riječka podružnica Društva zacijelo jedna od najagilnijih i najuspješnijih, može se kazati da je ovogodišnji izbor bio pun pogodak.

Već od rana jutra na Trsat su pristizali autobusi s članovima Hrvatskog društva političkih zatvorenika iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Prije svete mise, koju je predvodio fra doc. dr. Emanuel Hoško, izaslanstvo HDPZ-a, predvođeno predsjednicom, gđom Kajom Pereković, položilo je vijenac na trsatskome groblju i poklonilo se sjenama svih koji su robijali i pali za Domovinu. U prepunome trsatskom svetištu najprije je pročitano oproštajno pismo Petra Zrinskog ženi Katarini, napisano u noći prije pogubljenja 29. travnja 1671. u Bečkome Novom Mjestu, a potom je fra Emanuel Hoško

Prepuno svetište Majke Božje Trsatske

Dan hrvatskih političkih uznika u Dubrovniku

Kao i prošlih godina, dan pogibije bana Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana odnosno Dan hrvatskih političkih uznika u Dubrovniku je proslavljen vrlo skromno 29. travnja.

U dubrovačkoj katedrali održana je koncelebrirana sv. Misa uz pratnju katedralnog zbora.

Župnik Dr. Stanko Lasić održao je zapuženu i poučnu propovijed, prilagodivši se trenutačnim hrvatskim prilikama.

Na kraju su nazočni zajedno sa zborom odpjevali "Ljepu našu". Podružnica Dubrovnik uputila je pozive putem sredstava priopćavanja građanstvu, ali i pismeno svim političkim strankama i udruženjima Domovinskog rata. Odaziv jednih i drugih nije bio zadovoljavajući. Predstavnici vlasti također su se oglušili na poziv, koji je na vrijeme upućen.

Vjerujemo i nadamo se da će u buduće štovanje spomenutog značajnog dana svesrdnim nastojanjem ipak oživjeti i dobiti svoje pravo značenje, a u prilogu objavljujemo cijeloviti tekst propovijedi dr. Stanka Lasica:

Sudbina i pogibija hrvatskih velikana bana Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana 30. travnja 1671. godine u Bečkome Novom Mjestu aktualna je i poučna tijekom svih ovih 330 godina koliko nas od nje dijeli. Okupljeni u vjeri koju su Zrinski i Frankopan prije smaknuća javno posvjedočili, izmirili se s Bogom i međusobno, napisa-

Priredo:

Dr. Augustin FRANIĆ

li pisma svojim obiteljima u kojima posvjedočiše da umiru spokojno i da se nadaju konačnoj pobjedi dobra nad zlom i pravde nad nepravdom, slobode nad prisilom, hrvatske slove nad izdajom, želimo to isto danas isповjediti i posvjedočiti.

Nakon poraza 1648. poslije tridesetgodisnjeg rata, Austrija pojačava pritisak na Hrvatsku želeći je posve podvrgnuti pod svoju vlast. Hrvatski ban Petar Zrinski i njegov šurjak knez Krsto Frankopan smisljavaju kako bi Hrvatsku istrgli iz njezina zagrljaja, ali ne nailaze na razumijevanje i pomoć. Urota bude otkrivena pa oni, zbog tudinske okrutnosti i svoje lakovjernosti, budu pogubljeni kao državni izdajnici.

Koncem XVII stoljeća slabici turska moć. Hrvati prelaze u protunapad i postupno vraćaju područja svoje domovine koje im Turci bijahu ugrabili. To dakako podiže duh naroda i rađa obnovom na gospodarskom i kulturnom polju. Međutim, tada se nad bićem hrvatskog naroda odvija nova nevolja. Hrvatsko pleme, do tada u velikoj većini blisko narodu i poštено zauzeto za njegovo dobro, sada stječe povlastice i počinje biti zabrinuto za njih. Veže se uz mađarsko pleme i gubi svoju životadaju povezanost s nižim narodnim slojevima. I austrijska vlast pojačala je pritisak u istom smjeru u čemu je posebno isticala Marija Terezija kroz cijelo vrijeme svoje četrdesetgodisnje vladavine (1740. - 1780.) Ona mami hrvatske plemiće, obasiplje ih povlasticama, skrbi se da bi se njihova djeca školovala u Beču i tijekom školovanja što više odnarodila. Tako

Fontana u dvorištu samostana Male braće u Dubrovniku

se dogodilo da se ispunilo proročanstvo hrvatskog bana Nikole Zrinskog iz polovice XVII st. koji je rekao: "Turci slave i povući će se niže od Save, baš zato nisu Turci nego Beč najveća naša pogibao".

Filip Baričević žalio se austrijskoj vlasti zbog zlodjela što iz njegini vojnici i službenici čine nad hrvatskim pručanstvom. Pisao je potresna pisma i prosvjede. Za kaznu mu je odsječena desna ruka. On je nastavio pisati lijevom rukom, pa mu je i ona odsječena. Kad ga je jednom prilikom vidio Ante Starčević i doznao zašto je ostao bez ruku, odlučio je svoj život posvetiti borbi za prava hrvatskog naroda. Zato je dobio naslov otac domovine.

Ove povijesne činjenice podsjećaju nas da se povijest nastavlja i da su glavni protagonisti isti: sjedne strane strani moćnici koji nas nemilosrdno pritištu, i s druge strane obespravljeni i osiromašeni mali narod. I opet treba tražiti izlaz, opet tražiti saveznike, a njih nema. Opel treba kao i Zrinski na prijevaru poći u Haag i umjesto odsječene glave dobiti 45 godina strogog zatvora. I opet trptjeti odnarođivanje naroda, jer tobože komu to u 21. stoljeću pada na pamet isticati nacionalnu svijest. I opet ti svjetski moćnici pronalaze slugane, pokornike i izdajice kojima se lakše može pokoriti cijeli narod. Razlika je samo u tome što im je danas mnogo lakše provoditi svoje nakane, kad imaju sve medije koji im služe u tome prljavom poslu.

Svratimo li pozornost na cjelinu povijesti hrvatskog naroda, što možemo o njoj reći? Možemo li se pred njom s poštovanjem zaustaviti i može li nam ona biti izvorom nadahnjuća da bismo živjeli punijim životom u ovoj našoj sadašnjosti i tako osvajati budućnost. Na ta pitanja treba potvrđno odgovoriti. Jedan je pisac, slikar i društveni obnovitelj napisao da veliki narodi svoje životopise pišu u tri knjige: knjigu svojih djela, knjigu svojih riječi i knjigu svoje umjetnosti. Mi nismo velik narod ali smo ipak ispisali sve tri knjige svoje povijesti.

U našoj povijesti ne manjka ni mračnih stranica, koje su pisane rukom naših ljudi, ali unjоj ipak prevladava dobro. To je dobro mnogostruko, a najdragocjenije je ono što ga tvore čestiti ljudi - izgrađene osobe.

Kad smo vojevali s Turcima, junak Nikola Jurišić sa svojih trideset i osam konjanika i sedam stotina na brzu ruku za-

vojačenih građana, odbio je dvanaest turških juriša na Kisegu, u Mađarskoj godine 1532. Uzdrmani tim junaštvom Turci se vrata natrag a bijahu pošli na Beč. Slično se ponovilo i 1566. g. kod Sigeta, samo je tada junak Nikola Šubić Zrinski koji je sa svojim posljednjim junacima završio boj u samoubilačkom jurišu. Turci ni tada nisu produžili prema Beču kamo bijahu pošli. to je jedna strana ratne medalje. Druga je ona o unutarnjim bojevima za pravdu i bolje međuljudske odnose. Veliki junak toga boja a svima je poznat - Matija Gubec i godina 1573.

Prve pisane knjige u Hrvata pisane su uz potrebe vjersko - crkvenog života posebice pak bogoslužja. Među njima se ističu Misal kneza Novaka iz 1368. i Misal Hrvoja Vukčića Hrvatinića s početka XV stoljeća. Oba su pisana staroslavenskim jezikom i ukrašena početnim slovima i slikama u boji te su prava umjetnička djela kojih se vrijednost danas ne može procijeniti.

Za nas je veoma zanimljivo i važno što je najveći pisac srednjovjekovne hrvatske književnosti Marko Marulić 81450. - 1524.) svoju prvu knjigu tiskao 1501. Marulić je pisao latinskim i hrvatskim jezikom i to u doba malo koji narod je imao pisca ravna Maruliću. I Shakespeare dolazi znatno kasnije. Slično se može reći i o književniku Marinu Držiću u Dubrovniku. S područja znanosti dostaže spomenuti Ruđera Boškovića matematičara, astronoma, filozofa i fizičara, profesora na sveučilištu u Paviji i Miljanu, ravnatelja Optičkog instituta u Parizu, člana Akademije znanosti u Londonu, jednog od najvećih i najcijenjenijih znanstvenika svoga doba.

Hrvatsku i danas iz ovog društvenog i socijalnog beznađa mogu izvesti veliki i zauzeti ljudi koji će imati dugoročne programe na svim područjima života: sačuvati nacionalni identitet, kršćansku kulturu i duhovnost, povezanost s Papom i Svetom Stolicom, moral, obitelj, poštivanje slobode i ljudskog dostojaštva.

Događalo nam se i dosad da su nam oduzimali slobodu i nametali ropstvo, da su nam oduzimali teritorij i svodili nas na ostatke ostataka od svega 16.800 četvornih kilometara, ali nam nikada nisu mogli oduzeti ponos na ono što smo bili i što jesmo.

Sada, nakon čudesnog preokreta devedesetih godina i nakon neviđene duhovne snage jedinstva i sloga u Domo-

vinskom ratu, kad su nam nakon devet stoljeća morali priznati samostalnost i neovisnost, upiru sve sile izvana i iznutra da nam dignu ponos i svijest da to nismo zaslužili, jer smo poveli obrambeni rat koji oni nisu željeli.

I drznuše se konačno ovih dana kazati i ono najgore: da je onaj koji je bio novi veliki vođa tog malog naroda i personifikacija njegove pobjede i slobode zapravo ništarija u njihovim očima i da mu je trebalo suditi na njihovu sudu. O, uvredo, kako znadeš biti strana i velika, ima li veće od ove?

I ovaj narod ponovo vapije za velikanima koji se neće dati podmititi, ucijeniti i zastrašiti.

I opet nam se događa kao u ona davnina vremena. Ostaje nam Crkva da stane uz nas i za nas. U doba sveopće podijeljenosti u narodu, politici i društvu, vodstvo Crkve u Hrvata ostaje nepodijeljeno i složno. Samo mu glas treba čuti i onda kad nije najbučniji. I opet moramo govoriti onu sintagmu koju je lansirao u doba komunističke polustoljetne strahaovlade kardinal Franjo Kuharić - Crkva u Hrvata tj. Crkva svih Hrvata gdje god oni živjeli: u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i diljem svijeta. Kad je nedavno jedan hrabri biskup ustao u obranu svoga naroda i zaprepastio moćnike svojom izjavom koja je odjeknula po cijelom svijetu shvatili smo da nam se ne smije ponovo dogoditi tzv. hrvatska šutnja kojom su manipulirali oni koji žele samo vlast, a dobro naroda nije im važno.

Ovo je vrijeme odgovornog govora i dijaloga, vrijeme nacionalne slike, vrijeme traženja vlastitog puta, vrijeme čišćenja i trpljenja. Ali treba da bude i vrijeme pobjede dobra nad zlom.

Slaveći ovakve tužne ali i slavne godišnjice podsjećamo se na prošlost a mislimo na budućnost: budućnost koja je u našim rukama i treba je odgovorno i strpljivo graditi. Ako smo u najvećim nacionalnim bitkama klicali: Nek dušman zna kako mremo mi, recimo danas: Nek cijeli svijet zna tko smo mi i što možemo mi. Amen!

Represivnost jugoslavenskog sustava u Hrvatskoj 1945. (X.)

Najveći broj presuda vojnih sudova i dokumenata koji se odnose na problematiku vojnih sudova sačuvan je za područje "Vojne oblasti »Zagrebačke« J. A.", što je i razumljivo kad se ima u vidu naseljenost, sveopći značaj i površina prostora koji je bio u nadležnosti *Vojnog suda Vojne Oblasti "Zagrebačka" J. A.*¹, te se stoga najveći dio presuda vojnih sudova i drugih dokumenata već u svom nastanku odnosio na ovo područje.

Među sačuvanim presudama nalazi se i 31 presuda "Vojnog suda Vojne oblasti »Zagrebačke« J. A. - Vijeće kod Komande grada Čakovca"², koje su nastale u razdoblju od 28. svibnja 1945. g. do 30. lipnja 1945. godine. Presude, prema sudske brojevima nisu sačuvane u kontinuitetu, nego u nepravilnim razmacima između sudskega broja 3 i 115, što upućuje na zaključak kako je sačuvan relativno velik postotak presuda koje je izreklo *Vijeće kod Komande grada Čakovca*, a svim je presudama dosljedno primjenjivan isti naziv suda.

U jednom popisu presuda iz sredine 1946. g., kojeg je *Divizijski vojni sud u Zagrebu* uputio ZKRZ-u, nalazi se popis 47 presuda "ratnih zločinaca i njihovih pomagača koji su presudjeni po Vojnom судu vojne oblasti »Zagrebačke« J. A. - Vijeće kod Komande grada Čakovca"³, a osim imena i prezimena navedeni su i sudske brojevi koji se nalaze unutar raspona od broja 4 do 141.

Prema tome, na temelju sačuvanih popisa presuda, presuda i dinamike njihovog nastanka, razvidno je kako je *Vijeće kod Komande grada Čakovca* svoje djelovanje započelo vjerojatno nešto prije 28.

Piše:

Dr. Josip JURČEVIĆ

svibnja 1945. g., a završilo ga najvjerojatnije tijekom srpnja 1945. godine.

Sve sačuvane presude, osim jedne, procesuirale su po jednu osobu, a opseg tekstova presuda najčešće je između dvije i četiri stranice. U 31 presudi osuđeno je ukupno 35 osoba, od čega 19 na kaznu smrti, a 16 na vremenske kazne. Uz smrtnu kaznu obvezno je izrican i "gubitak gradjanske časti za uvijek"⁴, a najčešće i konfiskacija imovine. Zanimljivo je što je *zaštitna mjeru* "gubitak gradjanske časti za uvijek" često izricana i osobama koje su osuđene na vremenske kazne⁵.

Najvjerojatnije je *Vijeće kod Komande grada Čakovca* održavalo redovitu ili čestu komunikaciju s *Vojnim sudom vojne oblasti Zagrebačka J. A.* odnosno s *Vojnim sudom II Jugoslavenske Armije* ili je on kao nadležni viši vojni sud vršio dosljedan nadzor nad radom nižih sudova, jer je *Vojni sud II J. A.* više puta mijenjao presude u kojima je izrečena i vremenska kazna, što nije bilo uobičajeno, budući je *Uredba propisala* obvezno dostavljanje (na potvrdu) višem судu samo presuda u kojima je izrečena smrtna kazna.

Primjerice, *Vijeće kod Komande grada Čakovca* je osudio Mekovec Antuna "na kaznu robije u trajanju od deset (10) godina", a *Vojni sud II J. A.* je "presudom (...) od 23. juna povisio kaznu na kaznu smrti strijeljanjem", te je "kazna izvršena 23. VI u 24 sata"⁶. Velika brzina izvršenja kazne posredno je objašnjena u posebno dopisanom fragmentu na kraju presude: "Prema

telefonskom izještaju Vojnog suda II Armije presuda je preinačena na kaznu smrti strijeljanjem"⁷.

Isto tako, *Vojni sud II J. A.* je u nekoliko navrata povećavao vremenske kazne⁸ koje je izreklo *Vijeće kod Komande grada Čakovca*, ili je poništavao presude i nala-gao provođenje novog suđenja⁹.

Na većem broju presuda u kojima je izrečena smrtna kazna dodavanje na margini presude ili nakon teksta presude stroj em pisani fragment u kojem se navodi kako je presuda odobrena od višeg suda i izvršena. U većini slučajeva navodi se i broj sudske odluke višeg suda, kao i datum (ponekad i sat) izvršenja kazne strijeljanja, a ponekad je navedeno kako je "Vojni sud II Armije - telefonski izvjestio da je kazna odobrena"¹⁰. Osim toga, često je u dodanom fragmenetu navedeno kao je o izvršenju presude "izvršen Okružni NOO Varaždin i Gradski (ili Kotraski, op. a.) NOO Čakovac radi konfiskacije i sprovodjenja u matične knjige".

Međutim, u toj komunikaciji s višim sudsom daleko su značajnije presude pod sudskem brojem 4 i 9, koje nedvojbeno doveđe u pitanje okolnosti izvršavanja smrtnih presuda i poštivanje procedure potvrđivanja kazne, a također ostavljaju otvorenim i različite mogućnosti naknadnog pisanja presuda radi različitih potreba (konfiskacije i td.) - tim više jer i u gotovo svim presudama koje je izreklo *Vijeće kod Komande grada Čakovca* postoje neusklađenosti između sudskega broja i datuma održavanja procesa¹¹.

Naime, presudom pod sudskem brojem 4 osuđen je "Jelušić Josip iz Kuršanca na kaznu smrti strijeljanjem, gubitkom grad-

1 Vojna oblast "Zagrebačka" J. A. obuhvaćala je *Komandu moslavačkog vojnog područja* (bijši kotarevi: Kutinski, Čazmanski i Garešnički), *Komandu posavskog vojnog područja* (bijši kotarevi: Dugoselski, Želinski, Donjostubički, Zagrebački - s zasebnom *Komandom grada Zagreba*), *Komandu kolničkog vojnog područja* (bijši kotarevi: Varaždinski, Novomaroški, Ludbreški, Preloški, Čakovečki i Murskobotski), *Komandu zagorskog vojnog područja* (bijši kotarevi: Ivanečki, Krapinski, Pogradčki, Klanječki i Zlatarski), *Komandu bjelovarskog vojnog područja* (bijši kotarevi: Bjelovarski, Križevački, Koprivnički i Đurđevački).

2 HDA, ZKRZ, k. 27, o. 1.

3 HDA, ZKRZ, k. 27, o. 1, "Sud br. 116/46, Dana 13. Juna 1946".

4 HDA, ZKRZ, k. 27, o. 1, sud. br. 4, 19, 20, 46, 63 i td.

5 HDA, ZKRZ, k. 27, o. 1, sud. br. 3, 24, 50, 51 i td.

6 HDA, ZKRZ, k. 27, o. 1, "SUD. Broj: 3/1945, Dana 5. lipnja 1945", str. 1 i 2.

7 Isto, str. 2.

8 HDA, ZKRZ, k. 27, o. 1, sud. br. 18/1945 - izrečena kazna od tri godine "robije" povećana je na 10 godina; sud. br. 24/1945 - kazna od 10 godina zatvora povećana je na 20 godina.

9 HDA, ZKRZ, k. 27, o. 1, sud. br. 12/1945 - poništena je presuda u kojoj izrečena kazna iznosila šest mjeseci prisilnog rada i "naredeno ponovno suđenje"; isto je učinjeno i kod sud. br. 55/1945, u kojem je izrečena kazna iznosila jednu godinu zatvora.

10 HDA, ZKRZ, k. 29, o. 1, "Sud. br. 30/1945, Dana 1. lipnja 1945", isto slučaj i sa presudom "Sud. br. 25/1945".

11 Primjerice, sud. br. 4 je datiran s 1. lipnja, a sud. br. 3 s 5. lipnja, dakle prema sudskemu broju presuda sud. br. 3 je nastala prije presude sud. br. 4, a prema datumu presuda sud. br. 4 je nastala prije presude sud. br. 3; isti je slučaj i s presudama sud. br. 11 koja je datirana s 28. svibnja 1945. i sud. br. 25 koja je datirana s 26. svibnja 1945, a isto se odnosi na međusobno uspoređivanje gotovo svih sačuvanih presuda.

janskih časti za uvijek te na konfiskaciju njegove imovine u korist N.O.F-onda", te je određeno kako "presuda postaje izvršna po odobrenju Višeg vojnog suda"¹. No, u dodanom fragmentu koji je pisan strojem navodi se kako je *Vojni sud II J.A.* "kao viši vojni sud presudom (...) od 23. juna 1945. odobrio (...) prednju presudu (...) te je kazna izvršena 22 VI u 22,30²". Dakle, prema službenom navodu kazna je izvršena dan prije nego je viši sud potvrdio smrtnu kaznu.

Isto tako, presudom pod sudskim brojem 9 osuđen je "Žarković Josip sin Jurja na kaznu smrti strijeljanjem i na gubitak gradjanske časti za uvijek", te je određeno kako presuda "postaje izvršna tek po odobrenju Višeg Vojnog Suda"³. Međutim, i u strojem pisanom fragmentu dodanom ovoj presudi navedeno je kako je *Vojni sud II J. A.* "kao viši vojni sud (...) odobrio (...) prednju presudu 23 VI 1945" te da je kazna "izvršena 22 VI u 1 sat"⁴. Osim toga, i na lijevoj margini druge stranice presude koja je izrečena Žarković Josipu pisačim je strojem napisano: "Odobrenjem Višeg vojnog suda kazna smrti izvršena je 22 VI u 1 sat", a ispod toga piše "sekretar puk,"⁵ što se očigledno odnosi na sekretara Vijeća, pukovnika Miletić Slavka, koji je naveden i u uvodnom dijelu presude.

Na taj je način teško pretpostaviti kako je kod obadvije presude moglo doći do iste vrste lapsusa, a veoma je teško pretpostaviti kako je kod presude pod sudskim brojem 9, moglo doći dva puta do istog lapsusa. U prilog činjenici kako je strijeljanje u obadva slučaja izvršeno prije odobrenja višeg suda govori i podatak kako su - prema fragmentima na drugim presudama - strijeljanja ostalih osuđenika vršena 22, 23. i 24. lipnja⁶.

Vojni sud vojne oblasti »Zagrebačka« J.A. imao je i *Vijeće kod Varaždinske komande područja* koje je prema sačuvanim presudama djelovalo barem od 24. svibnja

1945. (presuda sud. br. 4⁷) do 29. srpnja 1945. g. i bilo je jedno od najaktivnijih vijeća. Sačuvano je približno 350 presuda koje se nalaze unutar sudskega brojeva 2 i 1008, no vjerojatno je izrečen znatno veći broj (od 1008) presuda na što ukazuje nekoliko činjenica.

Vijeće kod Varaždinske komande područja zapravo se sastojalo od najmanje - prema sačuvanim presudama - osam vijeća koja su vodila procese i izricala presude, a tri vijeća su koristila i tiskane obrasce presuda koji su bili tiskarski otisnuti zasebno za svako vijeće i čak za pojedine datume.

Obrazac je bio formata A/4. U lijevom gornjem uglu je imao otisnutu glavu s nazivom suda, ispod toga naznaku "SUD. BR. ..." - točke su označavale mjesto za broj, ispod toga je bilo otisnuto "dne ... srpnja 1945." - točke su označavale mjesto na koje se unosio dan održavanja procesa. Zatim je ispod toga velikim slovima u obliku naslova bilo otisnuto "U IME NARODA JUGOSLAVIJE", a ispod toga je otisnut uvod s punim nazivom suda i vijeća; prezimenom i imenom, funkcijom i zanimanjem predsjednika vijeća, dvojice članova vijeća, sekretara vijeća i suca istražitelja; istočkim mjestima za ime i prezime okrivljenika, njegovo mjesto boravka i vrstu inkriminacije.

Nakon toga je bio otisnut naslov "PRESUDU:", a nekoliko redaka ispod toga, također u obliku naslova "KRIV JE:", što je simbolički i stvarno značilo kako nije bila predviđena mogućnost nekrivnje, tj. svim osobama koje su upućivane na sudske rasprave bila je s tolikom sigurnošću unaprijed određena krivnja da se smatralo kako se u obrascu presude može otisnuti univerzalna odluka - "kriv je"⁸.

Osim toga, sudske vijećima kojima su predsjedali Kezele Slavko i Jerko Matulović čak su tiskani i obrasci u kojima su bili unaprijed otisnuti i pojedini datumi (pr-

vom za 7. i 11. srpnja 1945, a drugom za 21. srpnja 1945.) održavanja procesa⁹.

Tiskanje ovakvih obrazaca svakako je imalo za svrhu i ubrzavanje pisanja presuda, što is->tovremeno ukazuje na velik broj predmeta koje su vijeća trebala gotovo serijski rješavati. Stoga je najveći dio sačuvanih presuda (osobito onih na obrascima) izrečenih od *Vijeće kod Komande varaždinskog područja* veoma kratak - s opsegom između jedne do dvije stranice teksta.

Daljnje opće obilježje i ovih presuda je velika neusklađenost između poretka sudskega brojeva presuda i kronološkog reda datuma održavanja procesa, što također ostavlja otvoreni prostor za brojne pretpostavke glede okolnosti nastanka presuda i vođenja procesa pri vojnim sudovima.

Naime, u odnosu na sličnosti značajki koje su prisutne i u presudama vojnih sudova drugih područja, kod vojnosudskog vijeća s varaždinskog područja pojavio se i fenomen tiskanih obrazaca presuda koji dodamo osnažuje vjerojatnost kako je dio presuda, radi različitih potreba državnih tijela, mogao nastajati i naknadno, bez obzira jesu li sudske procesi prethodno i formalno održavani.

U sačuvanim presudama, *Vijeće kod Komande varaždinskog područja* izreklo je 217 smrtnih kazni i 141 vremensku kaznu, a uz obe vrste kazni redovito su izričane zaštitne mjere koje su se najčešće odnosile na konfiskaciju imovine i "gubitak građanskih časti"¹⁰ ili/i "gubitak građanskih i političkih prava"¹¹.

Prema jednom sačuvanom tabličnom popisu "lica osuđenih od Vojnog suda Varaždin" koji se odnosio na "osude izrečene do 30. VI 1945", saznaje se kako je znatan dio osoba osuđenih na vremenske kazne upućivan u "kazn. (kazneni, op. a.) logor Kalinovica"¹².

Među sačuvanim presudama s teritorija *Vojne oblasti »Zagrebačka« J.A.* nalazi se i 14 presuda *Vojnog suda X. Korpusne*

1 HDA, ZKRZ, k. 27, o. 1, "Sud. br. 4/1945, Dana 1. lipnja 1945", str. 2.

2 Isto, str. 4.

3 HDA, ZKRZ, k. 27, o. 1, "SUD: BROJ: 9/1945, Dana 5. lipnja 1945", str.2.

4 Isto, str. 3.

5 Isto, str. 2.

6 HDA, ZKRZ, k. 27, o. 1, sudske brojevi: 3, 13, 25, 30.

7 HDA, ZKRZ, k. 29, o. 2, "Sud. broj: 4/45, Dne 24. svibnja 1945"; ova presuda u glavi i uводу nosi prvotni naziv suda - "Vojni sud X. Korpusne vojne oblasti »Zagrebačka« J. A."

8 npr. HDA, ZKRZ, k. 29, o. 2, sud. br. 675/45; 764/45.

9 npr. HDA, ZKRZ, k. 29, o. 2, sud. br. 80/45; 166/45; 803/1945.

10 npr. HDA, ZKRZ, k. 29, o. 2, "Sud. br. 230/45, 14. lipnja 1945".

11 npr. HDA, ZKRZ, k. 29, o. 2, Sud. br. 747/45, Dne 23. VII. 1945".

12 HDA, ZKRZ, k. 29, o. 2, "Broj 213 POPIS".

vojne oblasti NOVJ (J. A.)¹, Vijeće kod Kolničke komande područja² i to iz razdoblja od 21. siječnja 1945 (sud. br. 21) do 24. travnja 1945. g. (sud. br. 131). U 14 sačuvanih presuda nalaze se sastavi tri različita sudska vijeća, a sudske brojeve presuda i datumi održavanja procesa su neusklađeni kao i kod drugih vijeća vojnih sudova. Primjerice, isti sastav vijeća je 24. siječnja izrekao tri odvojene presude označene sudske brojevima 16, 23 i 24³, a 21. siječnja je izrekao presudu sudske broj - 21⁴, što samo potvrđuje ranije navedenu problematičnost nastanka presuda.

Vijeće kod Kolničke komande područja je - prema sačuvanim presudama čiji je opseg između jedne i dvije strojem pisane stranice - izreklo 11 smrtnih i 3 vremenske kazne, a uz smrtnu kaznu su izrečene i zaštine mjere konfiskacije imovine i trajnog gubitka građanske časti.

Kad se razmatra djelovanje jugoslavenskih vojnih sudova u Hrvatskoj krajem rata i u poraću, onda je *Vojni sud Komande grada Zagreba* posebno značajan zbog dvije osnovne činjenice. Prvo, to je sud čija su vijeća, među vojnim sudovima u Hrvatskoj, procesuirala daleko najveći broj osoba, odnosno, točnije rečeno, taj je sud napisao uvjerljivo najveći broj presuda. I drugo, presude ovog suda u poslijeratnom su razdoblju pročišćavane (uništavane) na dodatni, poseban način koji nije primjenjivan kod presuda drugih sudova, što - između ostalog - predstavlja važnu činjenicu za razumijevanje cijelokupnog strukturiranja sustava moći u drugoj Jugoslaviji sve do njezina raspada, te tranzicijski smjer reinstaliranja te moći u novonastalu hrvatsku državu nakon 1990. godine.

Naime, u HDA je sačuvan veliki broj fragmenata (približno tisućipetstvo), tj. dispozitiva presuda *Vojnog suda Komande grada Zagreba* ili njihovih dijelova, iz kojih se saznaju osnovni identifikacijski podaci osuđenih osoba, vrsta kazne i djelomični podaci o krivnji, a nedostaju

uvodni dijelovi presuda i obrazloženja. Prema tome, nedostaju podaci o sastavima vijeća i spoznaje o razlozima presuđivanja, što je svakako predstavljalo oblik *zaštite* odnosno *skrivanja* velikog broja osoba koje su izravno odgovorne za provođenje poratne represije, a koje su poslije u totalitarnoj jugoslavenskoj hijerarhiji bile toliko moćne da su mogle i na taj način sustavno uništavati povjesnu građu⁵.

Na rubu fragmenata izrezanih presuda (pisanih strojem) naknadno (vjerojatno prilikom *čišćenja*) je rukom dopisivan sudske broj i datum održavanja procesa, te se na temelju toga može zaključiti kako su sudovi intenzivno djelovali od završetka rata do pred kraj kolovoza 1945. g., a najveći sudske broj je 2.450, što znači kako je do rujna 1945. g. održano najmanje toliko sudske procese pred neutvrđenim brojem sudske vijeća u *Vojnom sudu Komande grada Zagreba*. I kod ovog vojnog suda neusklađen je poredak između sudske brojeve presuda i kronološkog slijeda datuma održavanja procesa, što načelno, analogički upućuje na zaključke kao i kod drugih vojnih sudova. Međutim, kod *Vojnog suda Komande grada Zagreba* - zbog nedostataka podataka o sudske vijećima - nemože se određenije utvrditi koliko je njih djelovalo te u kojoj je mjeri to utjecalo na navedenu neusklađenost.

Većina sačuvanih fragmenata pokazuje kako se najvećim dijelom radi o pojedinačnim presudama. Cjelovito je sačuvan samo mali broj presuda u kojima su osuđeni pojedinci ili skupine, a najveća skupna presuda izrečena je 29. lipnja 1945. g., kada je - na presudi opsega 18 stranica - na procesu protiv 58 osoba izrečeno 49 smrtnih i 9 vremenskih kazni⁶. Presude koje su sačuvane u cijelosti uglavnom imaju na prvoj strani u lijevom gornjem ugлу otisnut jugoslavenski grb i velikim slovima naziv suda - "VOJNI SUD KOMANDE GRADA ZAGREBA", te naznaku "Broj" i ispod toga "Zagreb... 194...".

Prema sačuvanim fragmentima velikog broja presuda i malog broja cjelovito sačuvanih presuda, proizlazi kako je *Vojni sud Komande grada Zagreba* izrekao ukupno 453 smrtnu presudu.

Na velikom prostoru koji je obuhvaćala *Vojna oblast za Slavoniju*⁷ sačuvane su presude i popisi o djelovanju nekolicine vojnih sudova.

S teritorija koji je bio pod nadležnošću *Komande virovitičkog vojnog područja* sačuvan je samo "popis lica presudjenih po Vojnom sudu pri Komandi Virovitičkog područja", kojeg je na kraju srpnja 1945. g. "Okružna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u Virovitici" uputila ZKRZ-u⁸. U popisu su "uneseni samo oni koji stanuju na području Okruga Virovitica", prema presudama koje su izrečene "od početka 1944 god. Bilo po Virovitičkom ili Daruvarskom području pa sve do danas"⁹.

Popis je izrađen u tabličnom obliku po pojedinom kotaru, a sadržavao je ime i prezime, prebivalište, vrstu inkriminacije i vrstu kazne za pojedinu osobu. Na taj je način, od 23. studenog 1944. g. do 17. srpnja 1945. g., u kotaru Virovitica izrečena 41 smrtna i 97 vremenskih kazni. U kotaru Daruvar, od 12. siječnja 1944. g. do 17. srpnja 1945. g., izrečena je 21 smrtna i 58 vremenskih kazni. U kotaru Grubišno Polje, od 14. srpnja 1944. g. do 17. srpnja 1945. g., izrečene su 22 smrtna i 37 vremenskih kazni¹⁰.

Na novogradiškom je području djelovalo *Vojni sud vojne oblasti za Slavoniju, vijeće kod Novogradiške komande područja*, koji je prema sačuvanim 78 presudama imao dva sudska vijeća koja su te presude izrekle u razdoblju od 4. lipnja 1945. g. do 20. srpnja 1945. godine¹¹. Presude su po prosječnom opsegu teksta, koji se kreće od nepune jedne do nepune dvije stranice, najkraće među svim sačuvanim presudama vojnih sudova u Hrvatskoj.

¹ Ustrojavanjem Jugoslavenskih armija - od ožujka 1945. g. - u nazivu suda zamijenjen je dio naziva; "NOVJ" s "JA".

² Presude su u arhivskoj kutiji nalaze na različitim mjestima unutar presuda Vijeća kod komande varoždinskog područja; HDA, ZKRZ, k. 29, o. 2.

³ Sve tri presude nalaze se u HDA, ZKRZ, k. 29, o. 2.

⁴ HDA, ZKRZ, k. 29, o. 2.

⁵ usp. poglavlj. ove disertacije "Povjesna grada".

⁶ HDA, ZKRZ, k. 29, o. 4. koverta II, sud. br. 290/45.

⁷ *Vojna oblast za Slavoniju* sačinjavale su: *Komanda virovitičkog vojnog područja* (bijviši kotarevi: Virovitički, Grubišnopoljski i Daruvarski), *Komanda požeškog vojnog područja* (bijviši kotarevi: Slavonsko-požeški), *Komanda slatinskog vojnog područja* (bijviši kotarevi: Našički, Donjomiljački i Slatinskaja), *Komanda novogradiškog vojnog područja* (bijviši kotarevi: Novogradiški, Novski i Pakrački), *Komanda brodskog vojnog područja* (bijviši kotarevi: Slavonskobrodski, Đakovački i Županjski) i *Komanda osječkog vojnog područja* (bijviši kotarevi: Valpovački, Osječki, Vinovački i Vukovarski).

⁸ HDA, ZKRZ, k. 29, o. 3, "Broj: 101, Dana: 31. VII 1945".

⁹ Isto.

¹⁰ Isto; popis je u prilogu dopisa.

¹¹ Presude se nalaze nepravilno raspoređene na različitim mjestima između presuda s osječkog područja; HDA, ZKRZ, k. 28, o. 1.

U većini presuda, u lijevom gornjem uglu, pečatom je otisnuta glava presude s jugoslavenskim grbom, nazivom suda te naznakom za sudski broj i datum. Zanimljivo je što naziv suda na pečatu glasi: "JUGOSLAVENSKA ARMIIJA, Vojna oblast Slavonije, VOJNI SUD, Vijeće kod Komande novogradiškog područja", a u uvdima presuda dosljedno se navodi "Vojni sud oblasti za Slavoniju - vijeće kod Novogradiške komande područja"¹. Također su, kao i kod ostalih vojnih sudova, neusklađeni sudski brojevi i datumi presuda, pa je primjerice, kod istog sastava sudskog vijeća, presuda sudski broj 365 datirana s 10. lipnja 1945. g.², a presuda sudski broj 331 s 16. lipnja 1945. godine³.

Sve sačuvane presude su pojedinačne, a u njima je *Vijeće kod Novogradiške komande područja* izreklo 27 smrtnih i 51 vremensku kaznu, uz najčešće izricanje jedne ili obe zaštitne mjere (gubitak gradjanskih prava i konfiskacija imovine).

Na temelju broja sačuvanih presuda nedvojbeno se može zaključiti kako vijeća vojnih sudova s osječkog područja predstavljaju drugi vojni sud u Hrvatskoj prema veličini opsega djelovanja. Naime, za razdoblje od 11. siječnja 1945. g. do 9. listopada 1945. g. sačuvano je približno 1.200 cijelovitih presuda. Najveći dio su pojedinačne presude čiji je opseg između jedne i dvije stranice strojem pisanih teksta.

Naziv suda imao je dva osnovna oblika, a naziv sudskog vijeća imao je nekoliko osnovnih oblika. I jedan su i drugi naziv primjenjivani s više manjih unutrašnjih promjena i nedosljednosti.

Na početku 1945. g. korištenje naziv *Vojni sud VI. udarnog korpusa NOVJ*⁴, a od sredine siječnja do približno kraja rata, osnovni naziv suda je bio *Vojni sud VI. Korpusne vojne oblasti NOVJ*⁵, s tim što je od ožujka, sukladno reorganizaciji vojske, kratica "NOVJ" zamjenjivana s "Jugoslavenske Armije"⁶ (ili "J. A.").

Naziv *Vojni sud Vojne oblasti Slavonije J. A.* (ili *Vojni sud Vojne oblasti za Slavoniju Jugoslavenske Armije*) koristio se, prema sačuvanim presudama, od kraja travnja 1945. godine⁷, pa nadalje.

Nazivi vijeća su bili sljedeći: "vijeće osječke komande područja"⁸ (ili "vijeće kod Osječke Komande područja"⁹ ili si.), "vijeće kod Štaba oblasti"¹⁰, "vijeće za grad Osijek"¹¹ i "vijeće kod komande grada Osijeka"¹²; s tim što su posljednja dva naziva bila najčeštalija.

Ukupno je, prema sačuvanim presudama, procese vodilo sedam različitih sastava sudskih vijeća, koja su nedosljedno koristila nazine vijeća, što, osim nepažnje, može ukazivati i na činjenicu stvarnog postojanja većeg broja vijeća koja su se zaista službeno nazivala kao što stoji u presudama. Isto tako, kao i kod ostalih vojnih sudova u Hrvatskoj, u presudama s osječkog područja naglašeno je prisutna neusklađenost između reda sudskih brojeva i kronološkog reda datuma održavanja procesa.

Daleko najveći broj presuda izrečen je tijekom lipnja, srpnja i kolovoza 1945. g. a unutar tog razdoblja vojni su sudovi najintenzivnije djelovali u srpnju. Primjerice, prema datumima na presudama, razvidno je kako je *Vojni sud Vojne oblasti za Slavoniju* u drugoj polovici srpnja zasjedao i subotom i nedjeljom, a sudsko vijeće kojem je predsjedao dr. Ivo Jelavić (inače potpredsjednik *Vojnog suda*) 19. je srpnja 1945. g. izreklo je 36 pojedinačnih presuda, 20. srpnja 42 pojedinačne presude, 21. srpnja 22 pojedinačne presude, 22. srpnja 17 pojedinačnih presuda i td.

Isto tako, sudsko vijeće kojem je predsjedao kapetan Andrija Jurišić (inače predsjednik *Vojnog suda*) 23. srpnja 1945. g. je izreklo 23 pojedinačne presude, a 24. srpnja čak 43 pojedinačne presude. Pritom je potrebito naglasiti kako je u većini presuda obaju vijeća (kojima su predsjedali i I. Jelavić i A. Jurišić) navedeno da su pre-

sude donesene po završenom glavnom usmenom i javnom pretresu.

Vojni sud vojne oblasti za Slavoniju J. A. u sačuvanim je presudama izrekao ukupno 293 smrtnе i 942 vremenske kazne, uz najčešće izricanje zaštitnih mjeđu *gubitak gradjanskih častnih prava i ili konfiskacija imovine*.

Ukoliko bi se samo na temelju sačuvanih presuda i popisa presuda vojnih sudova zaključivalo o ustrojbenoj izgrađenosti sustava jugoslavenskih vojnih sudova na teiritoriju Hrvatske krajem rata i u poraću odnosno o njihovoj teritorijalnoj rasprostranjenosti ne bi se stekla objektivna spoznaja. Naime, sačuvane presude odnose se samo na dio vojnih sudova, od onih koji su djelovali. Isto tako, čak i o sudovima za koje postoji sačuvan veći ili manji broj presuda moguće su samo djelomične spoznaje, budući i sam nastanak sačuvanih presuda nedvojbeno ostavlja otvorenima niz pitanja i dvojbi, koji proizlaze iz neusklađenosti sudskih brojeva presuda i datuma održavanja procesa, kratkoće tekstova presuda, sustavnog uništavanja presuda, nedostatka podataka o istražnom postupku i td.

Na taj bi se način, temeljem sačuvanih presuda, moglo netočno zaključivati kako na prostorima s kojih nije sačuvana niti jedna presuda ili popis presuda nisu djelovali vojni sudovi, tj. kako nisu postojali vojni sudovi ili njihova vijeća za koje ne postoji barem jedna presuda. Isto bi se tako temeljem sačuvanih presuda moglo optuženo netočno zaključiti kako je Hrvatska u razmatranom razdoblju bila samo djelomično pokrivena sustavom vojnih sudova.

Nažalost, sustavno *čišćenje* (ili trajno uništavanje) građe o represivnosti jugoslavenskog sustava¹³ bilo je toliko temeljito da čak nije sačuvan (odnosno nije pohranjen u HDA) niti jedan dokument iz posebnog vojnog odjela *Javnog tužilaštva*.

(nastavit će se)

i npr. HDA, ZKRZ, k. 28, o. 1, "Sud. Br. 331, 1946.g, Dana 16 VI 1945".
2 HDA, ZKRZ, k. 28, o. 1.

3 Isto.

4 npr. HDA, ZKRZ, k. 28, o. 1, sud. br. 1/45, 11. siječnja 1945.

5 HDA, ZKRZ, k. 28, o. 1, presuda bez broja, datirana u uvodnom dijelu presude s "15-1-1945".

6 HDA, ZKRZ, k. 28, o. 1, "SUD. br. 17/45", u uvodnom dijelu je datum "29. IV. 1945".

7 HDA, ZKRZ, k. 28, o. 1, "Sud. br. 31-1945", u uvodnom dijelu je datum "29 aprila 1945".

8 npr. presuda iz bilješke br. 1164.

9 npr. HDA, ZKRZ, k. 28, o. 1, "Sud. br. 13/45", datum u uvodnom dijelu presude je "3. veljače 1945".

10 npr. HDA, ZKRZ, k. 28, o. 1, "Sud. br. 326-45, Dana 22. maja 1945".

11 npr. HDA, ZKRZ, k. 28, o. 1, "Sud. br. 24/45, Osijek, 26. VI. 1945".

12 npr. HDA, ZKRZ, k. 28, o. 1, "SUD. br. 28/45", datum u uvodnom dijelu presude je "6. jula 1945".

13 V. poglavje ove disertacije "Povjesna grada".

PREDĆIRILOMETODSKO PODRIJETLO GLAGOLJICE I GLAGOLJSKOGA BOGOSLUŽJA (5.)

U svom nadiranju na Iztok Babilonci su imali i posebnu računicu, jer su upravo u tim predjelima nalazili izvor svojoj vojničkoj snazi - konjaničtvu -, nužnom da odbiju Asirce, čija je snaga počivala upravo na konjaničtvu.

Svi su izgledi da je upravo to prodiranje Babilonaca, te njihovo pljačkanje Zagrosa, uzkomešalo tamošnje Arijce. Nikakvo dakle čudo, da su zapadni Iranci dali odpor, s vremenom prešli u navalu, te već oko 1.000-te g. pr. Kr. nalazimo u sjevernom Zagrosu arijski narod MADA, zapadno od Urmijskog jezera narod PAR-SUA, a u južnom Zagrosu narode PAR-SU(m)AS i PARSA.

Postavlja se pitanje: Tko su bili ti narodi?

1. MADA su proizšli od Haurahvaita. MADA su i PARSA došli iz unutrašnjosti Irana, jer je njihov jezik u stvari mlađa sestra avestiskog jezika, a njihova vjera - **mazdaizam**. Budući pak da su oni **pokopavali mrtve**, oni su pripadnici **Harahvaita**, jer su - po Zaratustri - od svih Iranaca jedini Harahvaiti pokapali mrtve.

2. MADA preuzimaju vodstvo nad potomcima Harahvaita. Povijestnim su već uvjetima prvi **Mada** postali velesilom. U klasičnom razdoblju oni su se, po Herodoru (1.101.) dielili na šest plemena: Busi, Paretakeni, **Struhati**, Arizanti, Budi, Magi. Zaustavimo se na **Struhatima**.

Zaslugom trojeičnih nadpisa kralja Danja iz oko 500. g. pr. Kr. doznajemo, da je **avestiska** HARAHVATi zapisana **perzijski** HARAUUVAT i, **akadski** A-R U-HA-AT-ti, **elamski** ARRUWAU-Tti. Još je zabilježena **asirski** ARAQUTtu, što je dalo grčki ARACHosia. Neoboriva je pak činjenica, da je STRUCHATes samo preinačeni oblik akadskoga A-RU-HA-AT-ti. Njihova je uzporedba najčešće: A-RU-HA-AT-ti - StRUCHAT-es. To su već ustanovili poznati svjetski iranolozi.

Zaključimo: Već je rečeno, da Zaratustra ne spominje ni narod PARSA ni MADA, te da oni prema tome u Zaratustrino vrieme (prije XII. st. pr. Kr.) nisu još ni postojali. Ako su dakle Harahvaiti činili s

Piše:

Mato MARČINKO

Mada jedan narod, sledi da su **Mada** nastali od Harahvaitâ. To što je u tieku povesti jedan dio Harahvaitâ prodrio na Zapad, odskočio, osilio se i pod novim posebnim imenom živio, te -jer je bio vitalniji - postao vodjom i gospodarom samoj svojoj prakolievci **Harahvaiti**, to nije ništa neobično, jer je to redovita poviestna pojava.

MEDIJSKA HARAHVAITI - U svojim početcima MADA i ostala zapadnoiranjska plemena proizšla iz **Harahvaiti** žive zasebnim životom država - gradova. Tiekom su se stoljeća ti potomci Harahvaitâ razdielili na šest plemena, među kojima su Harahvaiti slovili samo kao jedno od njih.

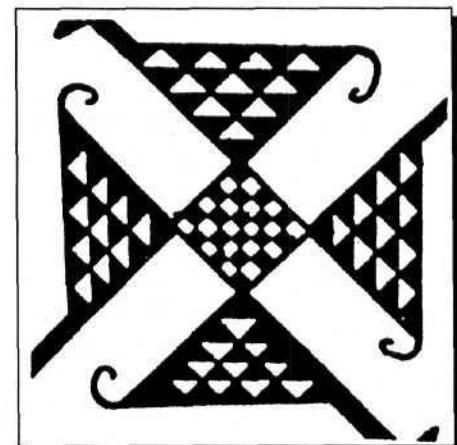
Asirci još ne ubrajaju zaleđe Zagrosa u zemlju MADA, a **Harahvaiti** im je nezavisna država, kako je razvidno iz kamenog zapisu asirskog kralja Tukultipalesara III. (745. - 727. pr. Kr.), najstarijeg poznatog kamenog nadpisa sa spomenom na iransku **Harahvaiti**.

Spomenutih šest plemena, koja će poslije obćenito biti poznata Povesti pod zadnjičkim imenom MADA, postaje važnim povijestnim čimbenikom ujedinjenjem pod Daiaukku-om 715. - 675. pr. Kr.), kojom se prilikom ime MADA i proširilo na sve potomke starih HARAHVAITA, pa i na samu **Harahvaiti**. Godine 612. pr. Kr. im uspijeva zauzeti Ninivu i uništiti asirsko gospodstvo, koje će sada oni držati, sve dok njihovu ulogu nisu preuzele Perzijci pod Kirom 550. g. pr. Kr.

U punom se naponu Medije dogodio jedan katastrofalni događaj, koji je imao odsutnih posljedica pogotovo za **Harahvaiti**. Godine 653. pr. Kr. su naime Skiti provalili sa sjevera i zagospodovali Medijom sve do 625. g., dakle punih 28 godina. Posebno je pak množtvo Skita prodrlo u **Harahvaiti** i iztisnulo njegove starosjedilice. HARAHVAITI su se, napustivši svoja ognjišta, odselili, i nastanili zemlju s desne strane Tanaisa (Dona), na Azov-

skom Moru, gdje su strancima bili poznati pod skitskim nazivom: SARMATI.

To je bilo 653. g. pr. Kr. Što se pak tiče Skita (Iranci su ih zvali ŠAKA), koji su potpisnuli Harahvaiti, oni su tu - u Sakastanu, današnjem Seistanu - ostali i poslije ponovnog uzpostavljanja Medijske moći (625.)." (Dabo - Peranić, **Iranska Hrvatska**, str. 24. - 25.).

Kockasti ures iz Sammarre
(V. tisućljeće pr. Kr.)

Kockasti ures iz Samarre (V. tisućljeće prije Krista) nastao je davno prije doseganja Sumerana u mezopotamsku nizinu, te prema tome on ima drugčije podrijetlo od tropleta, koji je plod sumeranske kulture. I kockasti ures i troplet Harahvaiti su preuzeli u svoju baštinu. Kockasti ures, plod elamske kulture, Harahvaiti su harahvaitizirali već u XIII. st. pr. Kr. Kada je taj ures podpuno nestao sa svoga prvobitnoga područja, ostao je suživljen jedino s potomcima tadašnjih Harahvaita.

Uzveši u obzir sve do sada iznesene činjenice, Dabo - Peranić uzrok odselidbe Harauvata nalazi u prodom Skita (Šaka) godine 653. pr. Kr. u Mediju i 28-godišnju vladavinu nad njom.

Skiti su se zajedno s Cimerima (Kimeranima) bili pojavili u sjeverozapadnom Iranu oko god. 700. pr. Kr. Herodot čak kaže, da su tamo i došli goneći te svoje susjede s Azova - pradomovine Cimera.

Sudeći po klinovim nadpisima, i Skiti i Cimeri zadavali su mnogo jada Asircima.

God. 653. pr. Kr. Skiti su - kako kaže Herodot - s mnogobrojnom vojskom provalili u Mediju. Svladavši ih u boju, Skiti su Mede svrgnuli s vlasti i zagospodarili cijelom Azijom. Za dvadeset i osam godina svoje vlasti Skiti su sve upropastili svojim nasiljem i bezobzirnošću. S jedne strane utjerivahu od pojedinaca onoliki namet koliki su im nametnuli, a s druge strane su im i povrh toga nameta pljenili sve što su imali.

Skiti su s velikim snagama došli u HARAUVTIŠ i potisnuli starosjedite. Skiti vjerojatno nisu tu ostali zbog primamljivosti zemlje, koju je Zaratustra nazvao "lijepa Harahvaiti", nego najvjerojatnije zbog toga što su Medijci ponovno uzpostavili svoju vlast i poklali skitske vođe, pa su tako (god. 625. pr. Kr.) presjekli put povlačenju Skita.

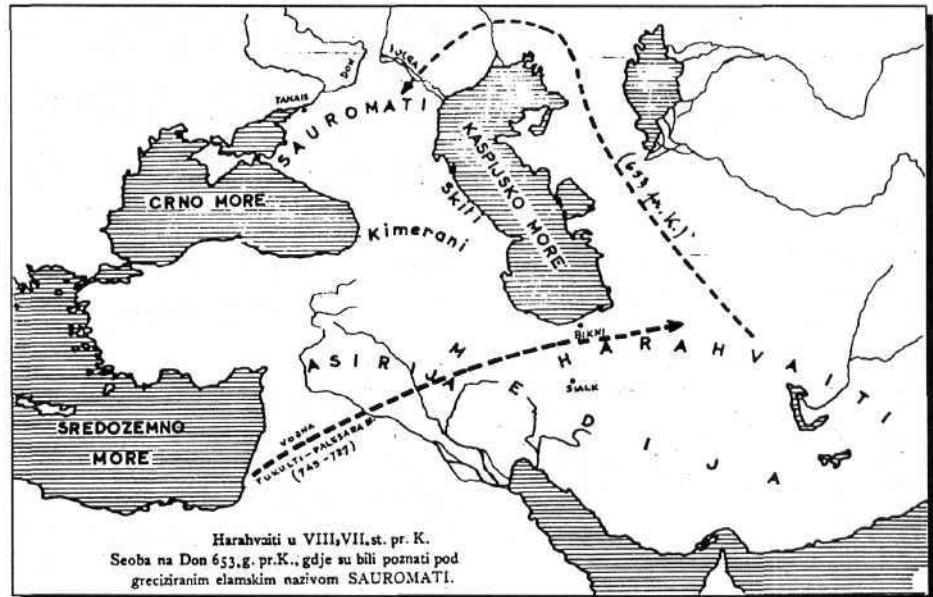
HARAUVTI su, iztisnuti provalom Skita (Šaka) i ne htijući im se podvrgnuti, odselili i zauzeli desnu obalu rijeke Tanaisa (Dona) upravo u blizini onoga kraja koji su Cimeri bili napustili. To je bilo godine 653. prije Krista. Možemo dakle reći, da su Plinije Stariji i Diodor Sicilski bili dobro obaviješteni o **medijskom** podrijetlu HARAUVTATA - SARMATA.

Da bi se čitatelji lakše snašli u svemu ovomu što smo do sada pisali o HRVATIMA - SARMATIMA, iznosimo kratki pregled povijesti Iranske Hrvatske koju je Miljenko Dabo - Peranić izložio u svojoj knjigi **IRANSKA HRVATSKA cca 2.000 - 653. pr. Kr.** (Pariš 1962.).

Početci su Hrvata povezani s godinom 2.000-tom prije Krista, kada je dio Indo-europljana zaposjeo iztočne strane Iranske visoravni. U prvo su vrijeme Iranci činili jedan narod. Živjeli su složno i skupno se branili od zajedničkih neprijatelja.

Od svih su se iranskih plemena na najosjetljivijemu i zemljopisno najnezahvalnijem mjestu našla ona na zapadnoj strani, jer je tim krajem išao put od Blizoga Iztoka u Indiju i dalje. Glavni su dakle teret obrane snosili ti zapadni Iranci, pa su oni postali **Braniči** (HARA) iranstva (u avestiskom jeziku **HAR** znači: braniti). To se ime sačuvalo u nazivu gorja HARA, u oznaki HARA za zapadne iranske strane (Asirci ih poznaju pod imenom ARRI), od koje je poslije proizšlo ime HOARA i HORASAN (Hara - san u avestiskom znači: zemlja HARA).

Jedan dio tih Hara oko god. 1700. pr. Kr. prodre na zapad u goroviti Zagros, iztočno

Harahvaiti u VIII.-VII. st. pr. Kr. Seoba na Don 653. g. pr. Kr., gdje su bili poznati pod greciziranim elamskim nazivom SAUROMATI.

od mezopotamske ravnice, preuzme ime starosjeditda Kasita, te se oko god. 1600. pr. Kr. nametne Babiloncima za gospodara.

U kasnijemu se razdoblju, oko god. 1500. pr. Kr. Iran razdijeli na šestnaest (16) država (**DAHYU**). Podvojiše se također i Hara, te se ona zemlja, kojom je prolazila rijeka **Harahvaiti**, nazva istim tim imenom **HARAHVAITI**. Sama je pak ta riječ, koja je i u sanskrtu označivala jednu rijeku, jedno božanstvo, čak jednu zemlju (sanskrtski: SARASVATI).

Naziv **HARAH - VAITI** označivao je ili "rijeku koja ima jezero" ili "zemlju koja ima jezero". Država HARAHVAITI uistinu je imala jezero, Nasretsko, u koje se slijevala rijeka Harahvaiti (današnja Hil-mend).

Ime je HARAHVAITI kao i svako drugo ime doživjelo kroz stoljeća i u raznih naroda velike promjene: SARASVATI (sanskrtski), HARAHVAITI (avestiski), HARAUVTI (perzijski), a u kasnijemu razvoju HARAVATI, HARVATI, HRVATI. U tuđih naroda: ARAQUTTU (asirski), ARACHOSIA (grčki), ARUHAATTI (akadski), STRUCHATES (Herodot), ARRUAUTTI (elamski).

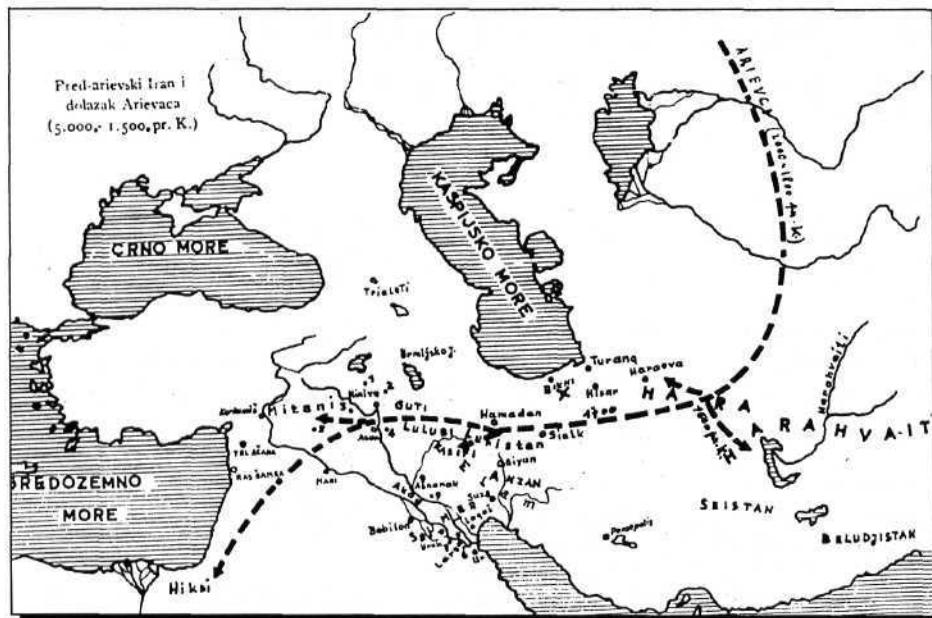
O HARAHVAITI **avestiskoga razdoblja** malo je što poznato. Zaratustra samo kaže, da je bila "lijepa", da je bila branica iranstva ("s uzdignutom zastavom") i da su protivno njegovoj - Zaratustrinoj nauki - njezini stanovnici pokapali mrtvace, dok su ih ostali Iranci izlagali pticama supovima i životnjama. To je sve što zna-

mo iz razdoblja prije dvanaestog stoljeća prije Krista.

Neizravnim putem doznamo, da su se HARAHVAITI, slijedeći prijašnje HARAKASITE, nastanili uz pustinju Iranske visoravni sve do podnožja Zagrosa. Izkopine Sialka (1250. - 1100. god. pr. Kr.) najčešći su svjedok tadašnje njihove kulture i uljubbe. To je razbolje, u kojemu su Harahvaiti došli u doticaj s elamsko - sumeranskim kulturom i učinili od elamskoga kockastoga uresa i sumeranskoga tropleta svoje najomiljenije urese, koji će u Jadranskoj Hrvatskoj nakon tolikih selidaba postati nacionalnim obilježjem.

Nakon pada Kasita (god. 1155. pr. Kr.) i čestih provala Babilonaca, a kasnije i Asiraca u Zagros i njegovo iransko zaleđe, zapadni su Iranci - HARAHVAITI - bili prisiljeni pružiti odpor. Nu cijeli se iranski narod nije zadovoljio samo obronom, nego je prešao u protunavalu, te ga već oko 1000-te godine nalazimo u sjevernom Zagrosu pod imenom MADA (Medijci).

U svojim počatkima MADA i ostala zapadnoiranska plemena proizšla iz HARAHVAITI žive posebnim životom država - gradova. Tijekom stoljeća ti su se potomci Harahvaita razdijelili na šest plemena, među kojima su HARAHVAITI slovili samo kao jedno od njih. Asirci još ne ubraju zalede Zagrosa u zemlju MADA, a HARAHVAITI im je nezavisna država, kako je to razvidno iz kamenoga nadpisa asirskoga kralja Tukultipalesara

Pred-arievski Iran i dolazak Arievacu (5.000.-1.500. pr. Kr.)

III. (745. - 727. pr. Kr.), najstarijega poznatoga kamenoga nadpisa sa spomenom na iransku HARAHVAITI.

Spomenutih šest plemena, koja su kasnije obćenito bila poznata Povijesti pod zajedničkim imenom MADA, postaju važnim povijestnim čimbenikom ujedinjena u doba Daiukkuovo (715. - 675. pr. Kr.), u kojoj se prigodi ime MADA i proširilo na sve potomke starih HARAHVITA, pa i na samu HARAHVAITI. Godine 612. prije Krista uspijeva im zauzeti Ninivu i uništiti asirsko gospodstvo, koje će sada oni držati, sve dok njihovu ulogu nisu preuzezeli Perzijanci pod Kirom godine 550. prije Krista.

U punu se naponu Medije dogodio jedan katastrofalni događaj, koji je imao odsudnih posljedica pogotovu za HARAHVITA. Godine 653. prije Krista sa sjevera su provalili Skiti i zavladali Medijom sve do godine 625. prije Krista, dakle punih dvadeset i osam godina. Posebno je pak množtvo Skita provalilo u HARAHVAITI i iztisnulo njezine starosjeditelje. HARAHVITA su se, napustivši svoja ognjišta, odselili i nastanili zemlju s desne strane Tanaisa (Dona), na Azovskom moru, gdje su tuđincima bili poznati pod skitskim nazivom: SARMATI.

To je bio godine 653. prije Krista. Skiti, Iranci ih zvahu ŠAKA, koji su potisnuli Harahvaita, oni su tu - u Sakastanu, današnjemu Seistanu - ostali i nakon ponovnoga uzpostavljanja medijske moći (god. 625. pr. Kr.).

Kako se vidi iz gornjega zemljovida, Dabo - Peranić je smatrao, da su Arijci

(Arievci) na Iransku visoravan došli iz Predkavkazja. Nu najnovija odkrića i arheoložki nalazi dokazuju, da je pradomovina prvobitnih Arijaca bila Indija. U vedskim se zapisima od 3.750. do 1.800 godine prije Krista spominje narod Sarasvati, od kojega potječu današnji Hrvati (vidi: *Zbornik Staroiransko podrijetlo Hrvata*, Zagreb - Tehran 1999. str. 117. - 144.; Mato Marčinko, Indoijansko podrijetlo Hrvata, Zagreb 2000. str. 457. - 478.).

Ranoarijsko se ime SARASVATI veoma rano, možda još prije odlaska Sarasvata iz Indije, preoblikovalo u HARAHVATI, što je praoblik današnjega imena HRVAT (u čakavskom HARVAT, u kajkavskom HORVAT).

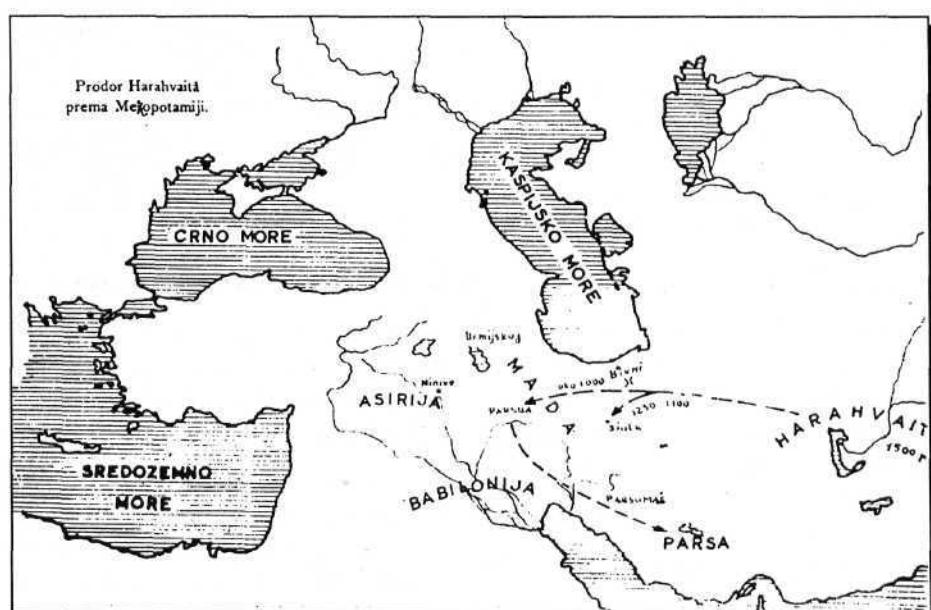
Najkasnije do godine 2.000 prije Krista HARAHVAITI su zaposjeli Iransku visoravan, gdje su utemeljili državu HARAHVATI, u kojoj je rođen vjerski naučitelj i obnovitelj Zaratustra. Predvođeni svojim vojničkim plemstvom Marianima, HARAHVAITI su se s Iranske visoravni razširili po čitavoj istočnoj Aziji, Siriji i sjevernoj Mezopotamiji.

Iz iranske HARAHVATI (staroperz. HARAUVTIŠ) Hrvati dolaze na Crno more pod svojim imenom, ali ih je tu Povijest забиљила i pod imenom SARMATA. Na temelju svega do sada rečenoga možemo zaključiti, da su SARMATI isto što i HARVATI (Hrvati).

Pod skitskim utjecajem, kojima je bilo poznato i prvobitno hrvatsko ime SARASVATI, Grci su ime HARVATI preoblikovali u SAUROMATI a Rimljani u SARMATI (Sarasvati - Sarauvati - Sauromati - Saravati - Sarmati). Tako se dogodilo, da je bosporski kralj Tiberije Julije s prve Tanaitske ploče grčkim jezikom zapisan pod nadimkom SAUROMAT umjesto izpravnoga HARVAT.

(nastavlja se)

Prodor Harahvaita prema Mezopotamiji.

PONOVNO VERBALNI DELIKT - ZAR JE OVO MOGUĆE?

Redovitom poštom na adresu HDPZ-a pristigao je preslik ovog pisma:

Poštovani! Glavni urednik glasila HRVATSKI DOMOBRAN gosp. Darko Sagrak u broju 1-2/2001. na str. 18 između ostalog tiskao je članak NAPOMENA UREDNIŠTVA. JOŠ O DR. ANTI PAVELIĆU, u kojem između ostalog piše: "... Mislim da nisu u pravu kritičari koji me napadaju zbog veličanja Poglavnika. Zašto? Nema čovjeka bez mana i poroka. "Erare humanum est" (griješiti je ljudski) rekli su još stari Latini. Englezi kažu "Nobody is perfect" (nитко nije savršen). To, naravno, vrijedi i za Poglavnika, Ud., itd...

Na sjednici Izvršnog odbora URV H.D. izabrano i imenovano je novo uredništvo i zaključeno da se u glasilu H.D. nesmije (sic!) pisati o Paveliću i Ustaškom pokretu jer suglasno našem Statutu naša Udruga je vanpolitička (sic!). Unatoč imanovanog novog Uredništva g. D. Sagrak u br. 1-2 navodi staro Uredništvo i u njihovo ime piše narečeni članak.

Kako je narečenim člankom povređeno (sic!) Ustavno pravo R. Hrvatske jer vrijeđa nacionalna, vjerska i rasna prava državljanu RH i drugih kao član Izvršnog odbora URV H.D. i član Uredništva glasila protiv Gosp. Darka SAGRAKA pokrenut će pravni postupak kod nadležnih organa.

Gosp. D. Sagrak zaboravlja da je "ljudskom pogreškom i nesavršenstvom kako u članku narečeni piše dr. A. Pavelića pogubljeno nedužnih civila, staraca, mladića, žena i djece HRVATA židovske vjere oko 5,500.00 (sic!) u logorima uništenja u NDH i Njemačkim logorima smrti kuda su Hrvatski Židovi prisilno odvedeni!! No nama ostalima je dužnost i pravo suglasno Ustavu R.H. da gosp. D. Sagraka sudskim

Piše:

Kaja PEREKOVIC

putem na to podsjetimo. Zato Vas molim da mi javite dali ste (sic!) i Vi sudjelovali u pisanju članka NAPOMENA UREDNIŠTVA. JOŠ O Dr. ANTI PAVELIĆU, ili je

U prvi mah vidim da je pismo upućeno gospodi Spitzeru, Hercegu i Puškašu. Tko je to nama poslao, ne znam, jer nije bilo popratnog dopisa. Ali, kad sam tekst pročitala, prošli su me srsni zbog sadržaja. Ljudi moji, pa zar je to moguće?! Sadržaj, kao da ga je pisao netko zadojen totalitarnim duhom, i to jako crveno obojen iz nekoga partijskoga centralnog komiteta.

"Trebatemo se duboko zamisliti zbog ovog pisma. Ne samo radi naših članova, od kojih su mnogi bivši hrvatski domobrani. Još više brine stanje duha, koji je kadar prijetiti sudskim progonom, kao u ono doba komunističke vladavine kad su ljudi bili suđeni zbog političkog stajališta, zbog izraženih misli, dakle, zbog verbalnog delikta. Zar se može u demokratskom sustavu nekoga progoniti zbog uvjerenja? I što je najgore, taj opaki dah dolazi iz nama dosad bliske udruge. A tko će od svega imati koristi? I to je jasno. Ni je čudno što Večernji list 28. travnja, pod naslovom "Nepoznati ljudi prekidali protivnike novog predsjednika", piše: "Skupština je pokazala kako je u domobranskim redovima nastala duboka podjela nakon nedavne smrti dotadašnjeg predsjednika Vladimira Šklopana... Buka u dvorani bila je zaglušujuća, a u nekim trenucima atmosfera je bila na rubu fizičkog incidenta."

Hrvatski domobrani zaslужuju ugled i poštovanje, jer je to časna, stoljeća i pol stara institucija i izraz obrambenoga hrvatskoga vojničkog duha, koja je i kao sastavnica Hrvatskih oružanih snaga u doba NDH pružila nemjerljiv doprinos obrani svoga doma i svoga roda. Tim prije nije dobro, ako se na domobranstvo počne nabacivati blatom iz vlastitih redova..."

HRVATSKI DOMOBRAN Udruga ratnih veterana ZAGREB	
	10000 ZAGREB Antuna Bauera 21 Tel. 45 50 372 Ilica 13/1 Tel./fax: 4900000 48 33 700
Gospodra	
Naš znak: DS Vaš znak: Ur. broj: Zagreb, 25. IV. 2001.	
Prof. Božidar S P I T Z E R Tratinčka 56, Zagreb Prof. Stjepan H E R Z E G F. Bućara 12 10430 SMMOBOR Dr. Zvonimir P U Š K A Š Kučerina 68 10000 Zagreb Poštovani! <i>Glavni urednik glasila HRVATSKI DOMOBRAN gosp. Darko SAGRAK u broju 1-2/2001. na str. 18 između ostalog tiskao je članak</i> NAPOMENA UREDNIŠTVA. JOŠ O DR. ANTI PAVELIĆU u kojem između ostalog piše: ..... "Mislim da nisu u pravu kritičari koji me napadaju zbog veličanja Poglavnika. Zašto? Nema čovjeka bez mana i poroka." Erare humanum est" (griješiti je ljudski) rekli su još stari Latini. Englezi kažu "Nobody is perfect" (nitiko nije savršen). To, naravno, vrijedi i za Poglavnika, itd....." Na sjednici Izvršnog odbora URV H.D. izabrano i imenovano je novo uredništvo i zaključeno da se u glasilu H.D. nesmije pisati o Paveliću i Ustaškom pokretu jer suglasno našem Statutu naša Udruga je vanpolitička. Unatoč imenovanog novog Uredništva g. D. Sagrak u br. 1-2 navodi staro Uredništvo i u njihovo ime piše narečeni članak. Kako je narečenim člankom povredjeno Ustavno pravo R. Hrvatske jer vrijeđa nacionalna, vjerska i rasna prava državljanu RH i drugih, kao član Izvršnog odbora URV H.D. i član Uredništva glasila protiv Gosp. Darka SAGRAKA pokrenut će pravni postupak kod nadležnih organa. Gosp. D. Sagrak zaboravlja da je "ljudskom pogreškom i nesavršenstvom kako u članku narečeni piše dr. A. Pavelića pogubljeno nedužnih civila, staraca, mladića, žena i djece HRVATA židovske vjere oko 5,500.00 u logorima uništenja u NDH i Njemačkim logorima smrti kuda su Hrvatski Židovi prisilno odvedeni!! No nama ostalima je dužnost i pravo suglasno Ustavu R.H. da gosp. D. Sagraka sudskim putem na to podsjetimo. Zato Vas molim da mi javite dali ste i Vi sudjelovali	
Žiro račun broj 30102-678-78919	

članak sam sastavio i tiskao D. Sagrak, budući je po Zakonu o tisku odgovoran onaj tko sastavlja članak, a u navedenom slučaju ste i Vi navedeni.

U koliko niste sudjelovali prijavu će podnijeti samo protiv Darka Sagraka, a ne protiv Vas. Molim brz odgovor. S poštovanjem, Dipl. ing. Darko Škrinjar, HRVATSKI DOMOBRAN, Ilica 13, član Izvršnog odbora i Uredništva

ČETNICI U ZAGREBU

"Ulice su pune vojske. To su borci 1. i 2. armije... Armije su provaljale Srbiju i Srijem i putem mobilizirale sve što je bilo sposobno nositi pušku. Seljački momci uplovili su u brigade sa šajkačama, šubarama,...prava narodna armija!" (I. Šibl, Ratni dnevnik, str. 422.).

Tijekom prošle i ove godine u par navrata je vođena polemika o tome, koje su partizanske jedinice prve ušle u Zagreb 8. svibnja 1945. Donedavno se to pitanje nije činilo bitnimjer su se uz pojam partizana u svijesti prosječnog Hrvata vezale samo pozitivne stvari. Međutim od raspada komunističkog sustava u javnost je izašlo puno skrivenih činjenica o partizanskim zločinima, pa je idilična slika o drugome svjetskom ratu na ovim prostorima nepovratno narušena. Zahvaljujući tomu, otvorena je i spomenuta polemika o ulasku partizanskih jedinica u Zagreb 8. svibnja 1945.

Zašto je pitanje "oslobođenja" Zagreba povjesno i politički važno

Naime, u tisku je u nekoliko navrata objavljeno da su tog dana u Zagreb ušle posrbljene jedinice 1. i 2. Jugoslavenske armije, tj. u partizane preobučeni četnici, te da su oni odgovorni za pokolje ranjenih hrvatskih vojnika preostalih u zagrebačkim bolnicama.

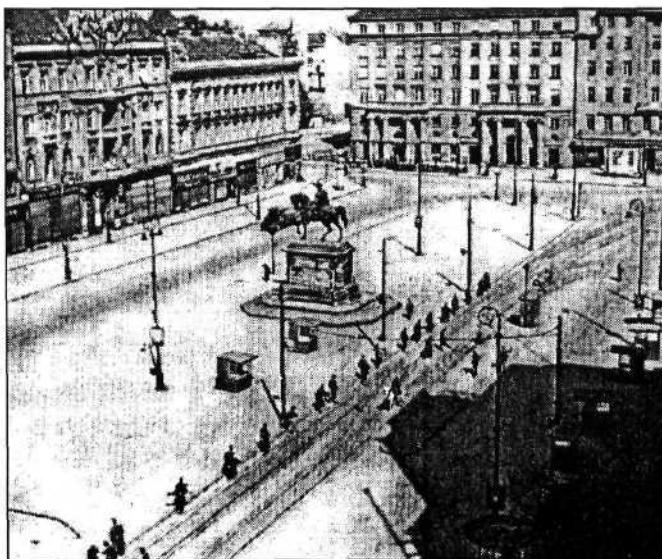
Osim toga, rečeno je kako je sam

Tito naložio zadržavanje hrvatskih partizana i time omogućio srpskim postrojbama Jugoslavenske armije da one prve uđu u Zagreb. Navodno je zadržavanje imalo za svrhu omogućiti upravo tim formacijama progon ostataka vojske i aparata vlasti NDH. Srpske su jedinice, kažu zagovornici te teze, Titu trebale jamčiti nemilosrdan i brz obračun s hrvatskim snagama nakon njihove predaje. Zbog mogućeg suočejanja s hrvatskim zarobljenicima, nedovoljno boljevizirani hrvatski partizani za taj zadatak nisu bili pogodni. Dalje se navodi daje taj radikalni obračun s ostacima hrvatske vojske i države Titu bio potreban, jer je samo likvidiranjem Hrvata kao svojih najvećih političkih neprijatelja, mogao nametnuti vlastiti politički autoritet i program: obnovu Jugoslavije i uvođenje komunističke diktature.

Piše:

Egon KRALJEVIĆ

Dakle, ubojstva nakon završetka rata bila su dio političkog programa, a ne tek balkanska osveta pobjednika. Ili, da parafraziram Milovana Đilasa, Hrvati su morali umrijeti, da bi Jugoslavija živjela.

Ulažak partizana u Zagreb 8.5.1945.

Ovakvi napsi su, naravski, izazvali žestoke reakcije partizanskih boraca na ovo-godišnjoj proslavi 57. obljetnice X. Zagrebačkog korpusa. Zagrebački partizani su negirali sve navedene tvrdnje, rekavši da su među postrojbama koje su tada ušle u Zagreb, ravnopravno bile zastupljene i jedinice hrvatskih partizana; zatim da su te jedinice "pod borbom ušle u grad", te stoga i nisu mogle počiniti zločine koji im se pripisuju. Samim time otpale bi i sve insinuacije o ulozi Josipa Broza u tim zbijanjima.

U pokušaju objašnjenja onoga što se zaista zbivalo tih zadnjih ratnih dana, krenut će od dviju tvrdnji koje su izrekli partizanski borci, a koje je najlakše pobiti. To su tvrdnje o navodnim borbama za Zagreb i o negiranju partizanskih zločina prigodom ulaska u grad. Već je dosta toga rečeno dosta toga o povlačenju Hrvatske

vojske u smjeru Bleiburga, pa je svako spominjanje borbi za Zagreb potpuno deplasirano. Moglo je biti slučajnih susreta sa zaostalim hrvatskim vojnicima i rijetkih oružanih čarki, ali nikakve naznake organiziranog otpora (zbog spomenute činjenice hrvatskog povlačenja prema Sloveniji) nije moglo biti. Sljedeća tvrdnja, ona o nečinjenju zločina zbog zaузетosti borbama (čak da je borbi zaista bilo), vrijedila bi samo da su se partizani "pod borbom" vrlo brzo morali i povući iz Zagreba. No, kako tomu nije bilo tako, nego su pobjednici bez borbi trajno ušli u grad, vremena za činjenje zločina bilo je napretek. Nalazi u Jazovki, gdje su uz posmrtnе ostatke pronađeni dijelovi hrvatskih odoara i medicinske opreme, neporeciv su dokaz učinjenog zločina nad ranjenim hrvatskim vojnicima iz zagrebačkih bolnica.

Sada dolazimo do težeg pitanja, onoga s početka teksta: tko je zaista ušao u Zagreb 8. svibnja 1945.: partizani ili u partizane preobučeni četnici? Pri pokušaju odgovora na njega, dobar dio Hrvata se i danas nađe pred zidom neznanja i užburkanih političkih strasti. Naime, većina ljudi u Hrvatskoj školovala se za vrijeme komunističke vlasti. Kao takvi, oni su svjesno ili nesvesno usvojili mnoge boljševičke dogme, pa im je teško povezati pojmove četnika i partizana. Osim podsvjesnih procesa, kojima se uz pojam partizana vrlo često vežu samo pozitivne predodžbe, tu je još i logička dilema: ako su se partizani borili protiv četnika, kako je odjednom moguće nekakvo presvlačenje četnika u partizane?

Svjedočenje Ivana Šibla

U ovim pitanjima sažeta boljševička simplifikacija povijesti potpuno je pre-skociла sve one epizode, koje ne idu u pri-log ideološkom okviru, kojega su sami zadalii. Tako je prešućena i bliskost odre-

đenih struja (inače heterogenoga) partizanskog pokreta i četništva. Vrlo jasna i jednostavna dodirna točka tih dviju političkih snaga, bila je zajednička težnja za jedinstvenim državnim okvirom za sav srpski narod. Stoga ni u ranijim fazama rata nije bila rijetka pojava prelaska srpskog življa iz četnika u redove partizana i obrnuto. Sve je ovisilo o tome, koji je od ta dva pokreta bio jači u određeno vrijeme na nekom području nastanjenom srpskim življem. Ipak, konačno srbiziranje partizanskih jedinica, ali i početak otvorene dominacije srpsko-unitarističkih snaga u vrhu komunističke vlasti, zbivaju se pri kraju rata, točnije u jesen 1944.

Tada se težište borbi s područja NDH premjestilo na istok bivše Jugoslavije, gdje je partizanska vojska uz pomoć Crvene armije osvojila Beograd i dobar dio susjedne nam države, kojaje tako postala glavnom mobilizacijskom osnovom za popunu Titove vojske. Važno je pripomenuti, da dotada u Srbiji (ako izuzmemo kratkotrajnu epizodu "Užičke Republike") skoro i nije bilo jačega partizanskog utjecaja. Naprotiv, utjecaj četnika je tradicionalno bio jak i prevladavajući, pa su Srbjanci sve do 1944. u velikom broju popunjavali četničke jedinice s obje strane Drine. Stoga je, da bi - u skladu sa novom vojnom situacijom - uklonio sve prepreke slobodnom priljevu četnika ili četništvu sklonih boraca u partizanske redove, Tito 21. studenoga 1944. god. donio *"Odluku o općoj amnestiji osoba koje su u četničkim jedinicama Draže Mihajlovića učestvovali ili ih pomagale, ili su učestvovale u jedinicama hrvatskog i slovenskog domobranstva"*. Naslov navedene Odluke u kojem se spominju hrvatski i slovenski domobrani nas ne treba zavarati, jer je, iz činjenice da je mobilizacijska osnova partizanske vojske u to vrijeme bila u Srbiji, jasno na koga se tim proglašom cilja.

Ove postrojbe, novačene od jeseni 1944. do proljeća 1945. u Srbiji, zatim su u ožujku 1945. reorganizirane i preimenovane u postrojbe 1. i 2. Jugoslavenske armije. Pod tim imenom one su kao prve jedinice JA 8. svibnja 1945. ušle u Zagreb! Činjenica, da je u sklopu tih srbiziranih jedinica reorganizirane partizanske vojske (sada pod imenom 1. i 2. Jugoslavenske armije) bilo i nekoliko nižih vojnih formacija koje nose hrvatska imena (zagrebački borci spominju 28. Slavonsku udarnu diviziju) ne mijenja puno na stvari. Naime sve su jedinice 1. i 2. armije bile temeljito popunjene srpskim novacima.

U prilog ovim tvrdnjama svjedoči i Ivan Šibi, politički komesar 10. Zagrebačkog korpusa u svojim ratnim memoarima, objavljenim 1966. U djelu naslovljenom "Ratni dnevnik", on kaže: "Trebalо je da stignemo prvi, a stižemo posljednji u miran, slobodan grad... Jedinice 2. armije pod komandom Koče Popovića prve su ušle u grad... Čitava je istina da su 1. i 2. armija oslobodile Zagreb" (nav. dj. str. 421.-422.).

Dok se njegova postrojba odmarala u Sesvetama i pripremala za kasnopronevni svečani ulazak u hrvatsku metropolu, politkomesar Šibl je 9. svibnja rano ujutro, kao logistička prethodnica, krenuo u (kako sam kaže) već oslobođeni grad. Evo opisa stanja koje on zatječe u Zagrebu: "Ulice su pune vojske. To suborci 1. i 2. armije... Armije su provaljale Srbiju i Srijem i putem mobilizirale sve što je bilo sposobno da nosi pušku. Seljački momci uplovili su u brigade sa šajkačama, šubarama,... prava narodna armija!" (I. Šiber, Ratni dnevnik, str. 422.).

Uza sve prethodno napisano o popunjavanju 1. i 2. Jugoslavenske armije u Srbiji, ovaj opis vojske zatećene u gradu, iz pera visoko rangiranog sudionika tih zbivanja, ne ostavlja nikakve dvojbe o etničkom sastavu jedinica koje su prve ušle u hrvatsku metropolu. Naime, šajkače i šubare na glavama "osloboditelja" grada, odgovaraju predodžbi "kraljevske vojske u otadžbini", a ne predodžbi "hrvatskih partizana". Stoga je, imajući u vidu sve rečeno, tvrdnja boraca Zagrebačkog korpusa da su hrvatske partizanske jedinice dominantno ili barem ravnopravno sudjelovale u "borbama" za Zagreb jednostavno neistinita.

Uloga Josipa Broza u svibanjskom pokolju

Konačno dolazim i do pitanja, kakva je bila Titova uloga u ovim zbivanjima? Poznato je, da je Josip Broz, nastojeći u partizanske redove privući što više ljudi raznih političkih/nacionalnih profila, imao u početku rata vrlo raznovrsnu političku retoričku. Srbima je namijenio one dijelove te retorike, koji govore protiv Pavelića i NDH, a u prilog obnove Jugoslavije. Hrvatima je pak naglašavao hrvatsku državnost koja je navodno živjela u ZAVNOH-u, a Jugoslaviju je spominjao samo kao federalnu zajednicu ravnopravnih naroda. No, na kraju rata, kad je postalo jasno da će komunisti pobijediti, Titu je primarno postalo pitanje osvajanja vlasti, pa je stoga bilo potrebno likvidirati sve one,

koji su mogli ugroziti komunistički i njegov osobni monopol vlasti.

U tom se "poslu" Tito dobro slagao s prosrpskim i unitarističkim elementima u jugoslavenskom/hrvatskom komunističkom vodstvu, a na štetu slabašnih preostalih državotvornih ih elemenata u hrvatskoj partizanskoj pokretu. Naime, predstojećoj Titovoj diktaturi u Jugoslaviji centralizam je bio poželjni oblik uređenja, jer samo je on mogao jamčiti neometano rasprostiranje absolutne komunističke vlasti. Makar i najmanja istinska samostalnost nekog dijela buduće federacije (npr. Hrvatske) mogla je taj monopol bitno ugroziti. Apsolutističke Titove težnje su, s druge strane, odgovarale srpskim krugovima u komunističkom vodstvu Jugoslavije, jer su ispunjavale i njihove političke ciljeve (unitarizam i centralizam kao prepostavke velikosrpstva). Nažalost, unitarističko-centralističko rješenje je odgovaralo i većinom anacionalnim hrvatskim komunistima, jer je ispunjavalo njihov ideal Jugoslavije uređene po sovjetskom modelu.

Stoga se čini vjerojatnim, da je u ovom slučaju došlo do simbioze triju nemilosrdnih antihrvatskih politika (apsolutističke Brozove, komunističko velikosrpske i poslušne hrvatsko-unitarističke), s krajnjim ciljem stvaranja centralističke Jugoslavije i uvođenja komunističke diktature. Iz svega rečenog, razvidno je da se teza o Titovu zaustavljanju hrvatskih partizanskih jedinica i davanju prednosti dominantno srpskim jedinicama u pohodu na Zagreb (i dalje na zapad), lako može uklopiti u već poznatu činjenicu Titova oslona na "pouzdane" unitarističke krugove pri kraju rata. Ipak, do konačnog utvrđivanja povijesne istine o događajima iz svibnja 1945. proći će još dosta vremena. Naime, ova kao i mnoge druge mračne epizode iz prošlosti jugoslavenskoga partizanskog pokreta, još uvijek je pod svojevrsnim zakonom šutnje, kojeg su nametnuli i danas složni ex-jugoslavenski komunistički borci (od Slovenije do Srbije). Stoga će objektivno i znanstveno vrednovanje ovog razdoblja hrvatske povijesti pričekati još neko vrijeme. U međuvremenu, i mlađi će se naraštaji u hrvatskim školama susretati s brojnim tabuima iz razdoblja naše boljevičke prošlosti.

SPOMENIK

BRANKI RADULOVIĆ

Sređujući svoj arhiv, našao sam na neobjavljeni članak **Spomenik Branki Radulović**, kojega donosim u nastavku:

Londonska **Nova Hrvatska** (br. 15, 1987.) objavila je izvještaj o nadasve interesantnom događaju, koji se je odigrao 1985. u Hrvatskoj:

U VJESNIKOVOJ rubrici "pisma čitatelja"

Stevo Majstorović, "penzionisani oficir JNA" tužio je za uvredu dr. Ivana Šretera, jer mu je kod liječničkog pregleda 3. X. 1985. u ordinaciji bolnice Lipik, u ambulantni list kao zanimanje uveo "**umirovljeni časnik**".

Ova drska optužba nije ostala u rubrici "pisma čitatelja". Branka Radulović, sudac za prekršaje općine Pakrac, pokrenula je sudske postupak. Liječnik dr. Ivan Šretar izveden je pred sud i 20. prosinca 1985. osuđen na 50 dana zatvora, "jer je na javnom mjestu pisanjem vrijedao i omalovažavao socijalističke, patriotske i nacionalne osjećaje građana, čime je učinio prekršaj iz čl. 3 Zakona o prekršajima javnog reda i mira.

Dr. Šreteru nije pomoglo ni dokazivanje da baš nikoga nije želio vrijedati, daje rođen sedam godina prije rata i da vojsku nije služio, pa mu prema tome ne mora biti poznata službena terminologija.

Sudkinja Branka Radulović bila je protivnog mišljenja. Za nju je bilo do-

Piše:

Radovan LATKOVIC

voljno da "naziv časnik asocira na naziv koji se upotrebljavao za vrijeme NDH, dok je danas u upotrebi službeni naziv prema Zakonu o službi u oružanim snagama 'oficir', pa nije bilo razloga da liječnik u ambulantni list nije isti termin i napisao. Proglašenje krim, jer je time "povrijedio Ustavom zagarantovanu slobodu upotrebe svoga jezika i pisma". Ova osuda bila je potvrđena, nakon žalbe osuđenoga na Republičko vijeće i konačno postala pravomoćna rješenjem **Vrhovnog suda** Hrvatske, koji je tek ublažio kaznu na 10 dana zatvora, "jer okrivljeni nije do sada dolazio u sukob sa zakonom".

Nesebičan i vrlo cijenjen pakrački liječnik morao je u zatvor. U znak prosvjeda, on je svih deset dana zatvora štrajkao glađu.

Pročitavši ponovo ovu optužbu i osudu, osjetio sam neopisivu indignaciju i poniženje.

Ali, nakon prebrođenog osjećaja poniženja, pomislio sam: Ipak, Branki Radulović treba podignuti "spomenik"!

Hrvatski lingvisti uložište sve svoje znanje da dokažu postojanje hrvatskoga jezika. Najbolja hrvatska pera upozoriše u **Deklaraciji o hrvatskom jeziku** na "istinu o pravu svakoga naroda na vlastiti jezični medij nacio-

nalnog i književnog života. Ali sve uzalud.

Još uvijek bi nas htjeli uvjeriti da smo mi jedan od rijetkih naroda koji nema svojeg jezika! Srpski akademici u svom Memorandumu, nastavljajući djelo Vuka i Garašanina, negiraju postojanje hrvatskog jezika. Oni kažu da se u SRH "vodi s ostrašnjom revnosti jezična politika kojoj je cilj **konstituisanje zasebnog hrvatskog jezika**". Dakle, da bi hrvatski jezik trebalo tek stvoriti!

I sada, odjednom, jedan Stevo Majstorović otkriva u kompleksu svoje povrijeđenosti, a osuda Branke Radulović formalno, sudske, utvrđuje postojanje "zasebnog hrvatskog jezika"!

Značenje ove osude nije dakako u tome da bi Hrvate uvjerila da imaju svoj jezik - kojim je već prije petsto godina pisao svoja književna djela Marko Marulić - i da ga ne mogu drugačije nazivati nego svojim vlastitim narodnim imenom. Značenje je u tome što oni isti koji se trude svim silama povijesnih krivotvorina, lingvističkih smicalica i prisilom političke i policijske represije zanijekati Hrvatima postojanje njihova jezika i pretočiti ga iz "srpsko-hrvatskog" u srpski, pobijaju ovom osudom svoje vlastite "lingvističke" teze, na kojima temelje svoju hegemonističku politiku. Jer ne samo da stoji "penzionisani" prema "umirovljenom" i "oficir" prema "časniku", kao riječi dva **različita** jezika, nego čak i njihova alternativna upot-

reba **vrijeda**. Vrijeda do te mjere da sud u svim instancijama, do najviše, daje pravo povrijeđenom tužitelju i donosi osudu onoga koji "vrijeda".

Zamašitost značenja ove osude proširuje se raščlanbom: **što** vrijeda i **tko** je povrijeđen.

Vrijeda upotreba hrvatskih riječi, koje se mogu naći u svim hrvatskim rječnicima i knjigama i ne datiraju tek "iz vremena rata", dakle vrijeda upotreba ("nepostojećeg") hrvatskog jezika. Činjenica, da su te riječi bile upotrebljavane "za vrijeme NDH" predstavlja otegotnu okolnost, koja napose tereti onoga koji ih još danas upotrebljava i posebno vrijeda onoga koga se oslovljuje tim riječima.

Povrijeđena osoba je pripadnik srpske manjine u Hrvatskoj. No, težina ovog slučaja je u činjenici da osjećaj njegove osobne povrijeđenosti, zbog upotrebe jasno utvrđenih hrvatskih riječi u njegovom ambulantnom listu, Vrhovni sud tzv. Socijalističke Republike Hrvatske kvalificira kao "prekršaj javnog reda i mira".

Ova sudska odluka izraz je **diskriminacije**, karakteristične za jedan kolonijalni sistem vladavine, sličan onome pod kojim se nalaze npr. crnci Južne Afrike prema bijelcima. Osuđeni je kriv jer je "povrijedio Ustavom zagarantovanu **slobodu upotrebe svoga jezika** i pisma"! Čija je sloboda i čiji jezik u pitanju? Ne onoga, koji se je izrazio u svojoj zemlji svojim materinskim jezikom, nego onoga, koji je u tome osjetio povredu svoje "slobode". Dakle, crnac-Hrvat je kriv što nije poštivao slobodu i pravo bijelca-Srbina da u Republici Hrvatskoj njegova isprava bude pisana njegovim, srpskim jezikom i pismom, a ne hrvatskim! Ili, kako je zaključio do-

pisnik iz domovine: "Nesreća je dr. Ivana Šretera u tome što pripada većinskom narodu a ne manjini u Hrvatskoj".

Hoće li ovaj slučaj - koji graniči s nevjerojatnošću - biti prihvaćen kao normalna pojавa "podčinjenosti srpskog naroda" u Hrvatskoj, kako ocjenjuju srpski akademici u svojem Memorandumu, ili će potaknuti na razmišljanje ne samo Hrvate, nego i Srbe?

Hoće li Hrvati, koji su postali, izgleda, već imuni protiv svih poniženja i progona, kojima su izloženi tokom ovih zadnjih sedamdeset godina, i Srbi, koji su se u nizu proteklog vremena uživjeli u svoj položaj gospodara i žandara nad narodima u prvoj i drugoj Jugoslaviji, osjetiti da ova presuda ne predstavlja tek jedan senzacionalni paradoks jugosavenskog "pravosuđa", nego da otkriva duboko ukorijenjeni genocidni mentalitet srpske vladavine u odnosu prema hrvatskom narodu.

Hoće li se srpska manjina u Hrvatskoj i odgovorni srpski političari u Srbiji zamisliti u neodrživost stanja koji odražava spomenuta optužba i osuda, ozbiljno se zamisliti kuda sve to vodi?

Hoće li se itko od njih zapitati, bi li se tako nešto slično moglo odigrati u Srbiji? - da jedan Hrvat tuži Srbina jer ga je u jednoj ispravi označio kao "penzionisanog oficira", a ne kao "umirovljenog časnika", i da Vrhovni sud Srbije osudi "krivca" Srbina zbog upotrebe njegova srpskog jezika u njegovoj domovini.

Hoće li ovaj jedinstveni slučaj nasilja potaknuti Srbe da preispitaju absurdnost tvrdnje, koju tako djetinje i neodgovorno zastupaju, da je hrvatski

narod "odgovoran" što u ratu 1941. nije branio Jugoslaviju i da nosi krivnju za njezinu propast. I dok se natječu da broj srpskih "ratnih žrtava" dotjeraju do paroksizma, hoće li ih ta naoko nedužna, ali u stvari duboko značajna sudska osuda potaknuti na traženje uzroka i odgovornosti koje su dovele "narod golubinje čudi", kako su nas prezirno nazivali, da, u legitimnoj samoobrani, prihvati metode borbe koje su oni godinama primjenjivali, osjećajući se sigurnim gospodarima. "Kroz naše zatvore - izjavio je ponosno Aleksandar Ranković u beogradskoj skupštini, prema pisanju Politike od 1. veljače 1951.)-prošlo je od 1945. do 1951. tri milijuna 777.776 tisuća lica, a likvidirali smo 568 tisuća narodnih neprijatelja". Nema sumnje da su ti "narodni neprijatelji" u većini bili Hrvati.

Ovaj proces i sudska osuda dokazuju da ih još i danas vode iste ideje koje su inspirirale ove metode borbe. Ne koristi stavljati glavu u pijesak kao noj. Ništa se ne postizava u životu, a u politici napose, prešućivanjem ili iskrivljavanjem činjenica. Rješenje hrvatsko srpskih odnosa moguće je jedino, za obe strane, ako pogledamo istini u oči. Ako želimo jedno razborito rješenje, a to rješenje je u interesu ne samo jednih, nego i drugih, moramo poći tim putem.

Osuda Branke Radulović je "spomenik" koji nas potiče na razmišljanje.

Unatoč minula dva desetljeća, mislim da je ovaj tekst još uvijek suvremen jer pobuđuje u nama sjećanje na doba koje ne smijemo zaboraviti.

MARKO HRANILOVIĆ, DRŽAVLJANIN ZAROBLJENE HRVATSKE!

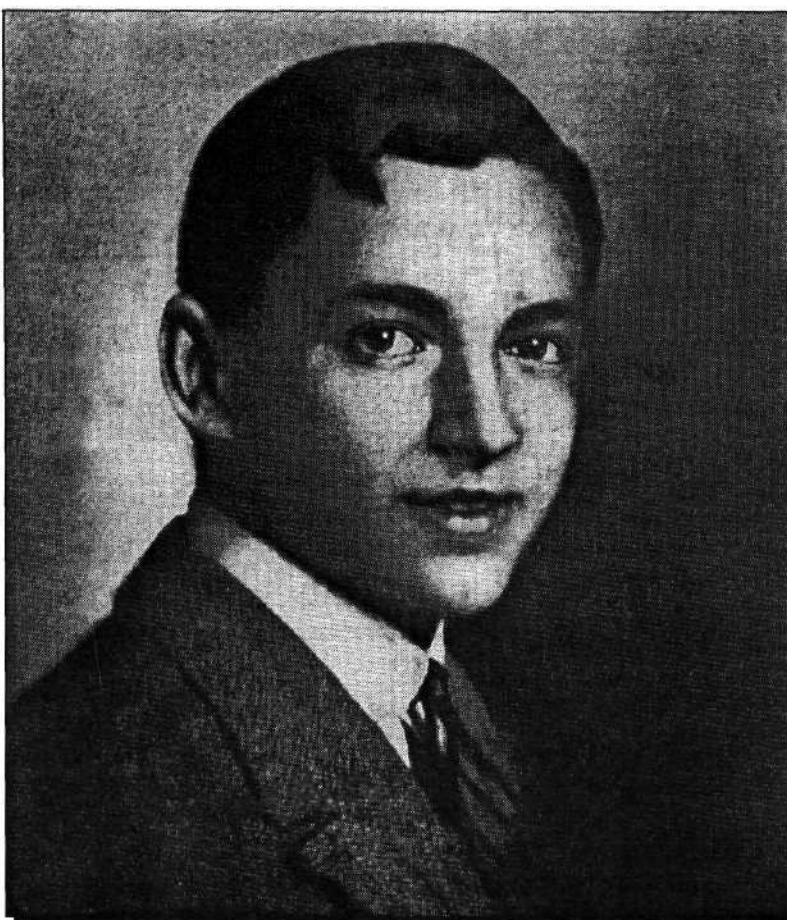
Zagrebačko je državno odvjetništvo ("državno tužištvvo") 10. ožujka 1931. podiglo optužnicu br. I. 6538/29 protiv Marka Hranilovića, Matije Soldina i još 21 osobe, među kojima su najpoznatiji Marija Hranilović, Stjepan Javor, Mile Starčević i Mijo Bzik, tereteći ih za razna djela protiv države. U biti se optužnica svodila na sudjelovanje optuženika u ilegalnom organiziranju protiv jugoslavenske države, tj. u pripremama revolucionarne borbe, vezama s dr. Antonom Pavelićem i poduzimanju oružanih akcija, od kojih je najkрупnija atentat na Tonija Schlegela, jugoslavenskog integralista, istaknutoga slobodnog zidara, direktora "Jugoštampe" i savjetnika kralja Aleksandra Karađorđevića.

Atentat na Schlegela izveden je uspješno 22. ožujka 1929., a nekoliko mjeseci kasnije, Hranilović, Soldin i trećeoptuženi Dragutin Križnjak poduzeli su u noći s 5. na 6. kolovoz 1929. diverziju na vojarnu Savskoga žandarmijskog puka u Zagrebu, u Branimirovoj ulici. Uhićeni su 30. listopada 1929. u Zagrebu, a u redarstvenim su uzama i tijekom istrage pretrpjeli strahovita mučenja, uslijed kojih su im izbijeni zubi, slomljena rebra, oštećeni bubrezi i sl. Optuženike su branili brojni ugledni odvjetnici, među njima i dr. Vladko Maček, dr. Mile Budak, dr. Stjepan Košutić, dr. Ivan Pernar i dr. Hranilovićev branitelj bio je dr. Ivan Protulipac. Glavna je rasprava započela 4. svibnja 1931. burnim okršajima branitelja s predsjednikom vijeća, koji je na samom početku neke branitelje htio isključiti s rasprave, a neke je kaznio novčanom kaznom. Presuda br. I. 7446/29 objavljenaje 30. lipnja 1931. Njom su Hrani-

Priredio:

Tomislav JONJIĆ

lović i Soldin osuđeni na smrt vješanjem, a većina drugih optuženika na teške zatvorske kazne. Nakon odbijanja njihovih pravnih lijekova i rezolutnog otklanjanja ponuda režima da spase život stupanjem u službu jugoslavenskoga političkog redarstva, Hranilović i Soldin smaknuti su 25. rujna 1931. na stratištu zagrebačkoga

Marko Hranilović

Sudbenog stola u Petrinjskoj ulici.

U povijest je ušla izjava Marka Hranilovića od 4. svibnja 1931., prigodom uzimanja osobnih podataka. Na pitanje čiji je državljanin, Hranilović je odgovorio: "Zarobljene Hrvatske" Kad je predsjednik vijeća, dr. Dragutin Bubanj pobjesnio i kazao: "Mi smo svi ponosni, što smo državljanji naše velike Jugoslavije*.", Hrani-

lović je odvratio: "Kako tko! Ja sam ponosan samo na svoju hrvatsku domovinu" V

U prilogu objavljujemo završni obrambeni govor M. Hranilovića, pisani koncept kojega je sačuvala njegova sestra Marija, također osuđena na istom procesu. Valja napomenuti, da sljedeće riječi izgovara mladi tipografski naučnik, rođen 11. prosinca 1908., pripadnik *Hrvatske pravaške republikanske omladine* i prvoga ustaškog roja, čiji je brat Stanko u dogovoru s dr. Pavelićem otišao u emigraciju još 13.

svibnja 1928. U pismu koje je 24. rujna 1931., u noći pred smrt, uputio majci i sestri, cenzorske su škare poštedjele riječi utjehe koje mladi osuđenik izriče majci: "Znaj, da se ne bojim te smrti, da joj gledam hrabro u oči. To neka bude Tebi utjeha, a znaj i to i imaj u vidu, da umirem kao /cenzurirano/ Niti se bojim smrti, a niti se bojim doći pred Boga svojega, jer sve što sam god učinio, učinio sam s uvjerenjem, da prinašam i ja svoj obol na oltar domovini. Molim Boga, da primi žrtvu koju pridonosim /cenzurirano/". Evo, dakle, koncepta Hranilovićeva obrambenoga govora:

Veleslavni sude!

Od poslije 6. siječnja 1929. godine [,] to jest od dolaska vojnoodiktatorskog režima na vlast, već je ovo treći veliki proces protiv hrvatskih nacionalista.

Ja ne mogu da ne kažem, da si nijedna država ovakovim procesima ne uščvršćuje (sic!) svoje temelje i ne stvara ugled ni unutra ni vani, već samo ruši. Još ni ovaj proces prošao nije, a već drugih par desetaka svijesnih (sic!) Hrvata izmučenih i isprebijanih, sjedi u ovoj kući na drugoj postaji Golgoti svoje.

Gospodo suci, pred ovim veleslavnim] sudom nisam priznao djela, za koja sam tužen, naprsto zato, jer nisam ništa [nečitko] učinio, ali reći mi je, da sam sva ta djela, za koja sam tužen, i učinio [/] da bi ih imao potpuno pravo i učiniti za svoj hrvatski narod i njegovo oslobođenje.

Pokret za oslobođenje hrvatskog naroda, kojega vodi Hrvatsko narodno zaustupstvo u inozemstvu, traži svoje žrtve, pa ako moram i ja biti u legiji tih žrtava [,] neka budem. Rado pridonašam tu žrtvu za svoj hrvatski narod, jer sam iz njega nikao i ništa mi preteško nije. Za svoj hrvatski narod spremam sam podnijeti sve muke i poniženja.

*Gospodo suci, trpio
sam velike duševne
boli, kada sam gledao
ovdje svoju staru i iz-
mučenu majku, koja 4
dana nije ništa jela i 6
noći je na drvu spavala, a sve to na policiji
[,] i još tome baš onda, kada je ovdje imala
kao svjedok nastupiti, da posvjedoči, da
sam bio kod kuće baš onda, kada je po-
činjen atentat na Šlegla (sic) i žan.fdar-
merijsku kasarnu. Nisam htio da svjedo-
či, pa makar ide u moju korist to svjedo-
čanstvo. Nisam htio da svjedoči, jer ovdje
nije nastupila kao slobodna građanka, već
kao uhapšenica policije. Daje svjedočila
ovdje [,] kakove bi to posljedice po nju
imalo ne znam, ali svakako još gorje, nego
sto je 5 god. [ina] izgona [J što gaje i bez
toga dobila od polic.[ije].*

Doznao sam kasnije, daje moja majka bila na polic.[iji] tučena. Gospodo suci, ona polic.fija], koju toliko brani taj drž.[avni] odvjetnik, ta polic.[ija] udara sabljom jednu staru ženu, moju majku, ko- ja je za mene najveća mučenica. Go- spodo] suci, zar da pod takovim

~~Prebol, mala, teška mi bude dobrobit da vam
ne bojim ovaj proces kerem jo-je ne riješi - to je životne
svoje suze i karakter u jasnojčiju, što je češam
ona, sto je moje nujnica.~~

~~Gospodin, očekujem da će vam
ne i da će vam je nemoga da me kažem, da mi mi je treba
država na koju im prenositi ne uskoro sije moje
težnje sime ne stara ugod u svetu mi ~~sigla~~ vam
već samo ruci. Jos uvekaj proces prošao nije, a već
drugih god desetaka vrijeme hrvata izmijenili
i ispreobrijanih, gdje i ovaj luci se drugoj postoji
zloga svoje -~~

~~Gospodino, pred ovim učestvom udom ušao
pridružio djele, ja egač sam tražeći napraviti dato jer
nisam nista naišao, a teči mi je, da sam sva to
djele, ja egač sam tražeći i naišao da bih imao
zgodnju granu i naišao, da ovaj hrvatski narod - nijeg
mo odobriće.~~

Pokret je odobrenje hrvatskoj vojsci,
kojega voda Hrvatsko vojno pjesništvo u inozemstvu
trazi voje Žrtve, ja tako moram i ja biti u legiji
tih Žrtava neke budem. Rado zadržavam tu
čestitku za ovaj hrvatski narod, jer sam iz njego ušao
i nista mi preteče nije. Za ovaj hrvatski narod
spremam sam željati sve muške i ženečaju.

Gospodino, kada sam velike duševne
biti, kada sam gledao ovaj vojnički i ženski

Rukom pisani koncept Hranilovićeva obrambenoga govora

okolnostima moja majka svjedoči [?] Ni-kada.

Gospodo suci, pozovite radi toga na odgovornost ili učinite barem da bude pozvan na odgovornost detektiv Rimay, koji daje da se ovakovo nečuveno barbarstvo provadja na jednoj staroj gospodiji. Gospodo [] ne trebate to meni vjerovati, ali vjerujte to sijedim [vylasima mučeničke žene — moje majke.

Iсада, када је она казала, да већ 4 дана nije jela [J gosp.[odin]je predsjed.fnik] izvolio kazati da se то njega ne тиче. Mislim, da bi se то moralо,ako ne тicati, a то onda barem osigurati njoj, kao svјedokinja [J slobodu, jer бити на polic.[iji]zatvorenі svјedočiti ovdje na суду previše je opasno. Nije svejedno [J]je li netko svјedoči kao slobodan грађанин ili kao uhapšenik policeј], tim više kada je uhapšен jedan dan prije nego nastupi ovdje kao svјedok.

Gosp. [odin]
drž.[avni] tužitelj
traži za mene
smrtnu kaznu, a ja
kažem da se tome ne
čudim ni malo. Sudac Gradnik mi je
već u istrazi rekao
[,] i to 10. rujna
1930. u srijedu po
podne u 1/2 6 sati,
da će biti osuđen na
smrt, da je moja
sudbina ista, kao
onih 4, koji su bili
str[ij]eljani Trstu.

Je li to jedan sudac slobodno govor? Ne znam, ali to je bezuvjetno presija na istraženika, pa kada se ovamo još uzmu sva ona nepravavedna kažnjava suca Gradnika, onda je to sve najbolja slika nje-govog postupka. A ako se šjetimo i nedavnog dogodjaja sa hrvat, [skim] nacionalistom Nagy-om, koji si je oduzeo život u ovim uzama, to je onda opet samo potvrda svega ovoga, što sam rekao.

Gospodo suci, ne pozivam se na muke preživjele na polic.[iji], da mi se uzmu u obzir kod donošenja osude, prem mi je barem 10 god. [ina] života onim mukama oduzeto, već mi je reći:

Na 12-toj smo postaji križnioga puta; poslije njega dolazi slavno Uskrsnuće [,] u ovom slučaju Uskrsnuće slobode, samostalnosti i Hrvatske Državne Nezavisnosti. Vi, gospodo, sudite bilo po svojoj savjesti, bilo po višoj sili, a Uskrsnuće 1000-godišnje Hrvatske Države biti će mi najveća zadovoljština za sve pretrpljene muke i grozote. Vi [,] gospodo [,] sudite, ali sloboda i samostalnost Hrvatskog Naroda ostat će mi uvijek jedini i najveći cilj. Hrvatska će pripasti samo Hrvatima, jer to je hloče Gospodin Bog i svi Hrvati.

*Neka živi njegovo veličanstvo Hrvatski
Narod i njegovo narodno zastupstvo u ino-
zemstvu [!]*

Uspomene Ljudevita Starčevića (II.)

ZBIVANJA U RATNOM BOROVU

Selo Borovo živjelo je u miru i redu, koliko se u ono vrijeme moglo samo poželjeti, jer su sami seljani pazili da se nešto loše ne dogodi. Tu su bili Vučenović, Jankov, Dimitrijević i dr. U općinski odbor bili smo kooptirani nas trojica iz Naselja: ing. Zaležak, ing. Gurkaija, te je suradnja dobro tekla na obostrano zadovoljstvo. Jednog dana došla su tri člana pravoslavnoga crkvenog odbora: učitelj Mašić, Sreto Obradović i Gajić svomu suseljaninu Ivanu Hilu, koji je bio član i zastavnik Katoličkog društva Svetog Josipa iz Naselja. Oni su ga zamolili, da obavi- jesti župnika u Naselju, kako na njih vrše pritisak tamošnji Švabe i hoće ih prevesti na protestantizam. Rekli su kako bi radije prešli na katoličanstvo, pa neka to riješi župnik iz Naselja. Hil je to javio župniku, ali je on poručio, da o tome odlučuje biskup u Đakovu. Biskup je stvar rješio tako, da ih se prihvati, ako glava svake obitelji pris- tupa u crkvu i dizanjem ruke izjavi ka- ko dragovoljno pristaje, da se vraća vjeri svojih otaca. Inače suseljani su slavili svoje slave i držali ikone, a da im nitko nije smetao.

Poštivanje reda i zakona

Moj je rad od 1941. tekući normalno. Službenici i radnici su me poštivali, a tako i uprava, jer sam imao najveće kvalifikacije za položaj upravitalja obućare, tj. zanat, zlinsku praksu i maturu Tehničke škole Bata. Politički je bilo podnošljivo. Jedino su se domaći Švabe koji put isticali. Među njima na- ročito Franjo Anrath, personalni referent. On je htio manipulirati ljudima, te je neke naše huškao protiv Srba, a za-

Piše:

Ljudevit STARČEVIĆ

tim slao svoje pomagače, da to sprječavaju. Pritom su mu bili poma- gači Tremi i Pakaj. Inače, za vrijeme mira, ti su bili članovi "Jugosokola", "Jadranske straže" i slično.

Jednog dana pozvao sam pravos- lavne radnike k sebi, jer sam doznao od jednog majstora kako je jedan rad- nik prijetio nekom od njih. Tada sam im prikazao našu ulogu kao suradnika firme, koju moramo čuvati, jer tu zara- đujemo kruh, a isto tako čuvati jedan drugoga. Međutim, ako čujem, da je netko nekom prijetio, neka se taj javi meni, da to riješim, jer neću dopustiti nikakve trzavice te vrste. Više se tako nešto nije ponovilo među radnicima.

Ipak, jednog dana 1944. obratio mi se radnik Tomo Vuković iz Borova Sela, sa žalbom, da ga je tabornik saslušavao iz razloga, što je njegov mlađi brat Simo otišao preko Dunava u parti- zane. Ja sam taborniku napisao pismo, da ja Tomo pošten radnik i obiteljski čovjek. Simo je punoljetan i odgovara sam za sebe, a ne živi u zajednici sa bratom. I na tom je to i ostalo. Godine 1943., jednog ponедjeljka otišao sam iz ureda u direkciju radi nekih admi- nistrativnih poslova. Po povratku u ured, zatekao sam knjigovođu Bokana i pisaricu Novaković u čudnom raspo- loženju. Na moj upit: "Što se dogodi- lo?", dobio sam odgovor: - "Zar vi ne znate? Perić je odveo Švabo." Perić je bio isplatnik jedne etaže, rodom iz Malog Zvornika u Srbiji.

- "Kakav Švabo, zašto?", upitah.
- "Eno, na kapiji", odgovorili su. Do "kapije" je bilo nepunih 100 metara. Potrčao sam i zatekao tog Švabu u uni- formi, kako sjedi na stolu s puškom među nogama i slušalicom u ruci, te Perića kako stoji kod vrata.
- "Periću što je?" - upitao sam.
- "Gospod Starčević, on", odvrati Perić, pokazujući na Švabu.
- "Ma, što on tu ima uredovati?", zagrmio sam.

Na to se Švabo oglasi: "On je meni..."

Nisam dopustio da dorekne, nego sam zavikao: "Ma, da ti je glavu skinuo, onda tu ima sud i policija, svi prije nego ti, jer je tu zakon. Periću, idite ra- diti!"

- "Gospod Starčević ja se bojam" od- govorio je. "Ma koga? Njega? Nek' puca u mene ako smije." Uzeo sam Perića pred sebe i odveo ga na radno mjesto okrenuvši Švabi leđa. Na primjedbe: "Pa kako se on ne boji", odgovarao sam: "Koga se imam bojati u svojoj državi?" Švabo je ostao kao ofuren i nije se usudio ništa pokušati, nego se izgubio otkud je i došao.

Težak slučaj dogodio se kasnije. Bili su uhićeni radnici Maks Majtner, Veljo Rašić, manipulant i Ivan Brandajz, modelar, pod sumnjom, da su kanili zapaliti susjednu tvornicu (Kudjeljaru). Predvedeni su pred Pri- jeki vojni sud. Kasnije sam doznao, da je sudac bio Viktor Tomić. Navodno da je Rašić iznio iz tvornice kanticu benzina, koju da mu je dao Brandajz iz

modelarnice, a kakvu ulogu je u tome imao Majtner nije mi tada bilo poznato. Rezultat je bio: Rašić i Brandajz osuđeni su na smrt, a Majtner je oslobođen. Navodno je obećao, da će se učlaniti u Kulturbund. Ona dvojica odvezeni su u Dudik i strijeljani. Nарод je pričao da su s kamiona vikali, da su nevini.

Proboj srijemske fronte

S vremenom je stanje postajalo gore. Skoro svakog dana pripucavalo je na tvornicu s one strane Dunava. Jednog dana metak je probio vanjsko staklo i staklo na mom uredu, prošavši iznad moje glave, te pogodio činovniču Novaković u nadlanicu ruke. U takvim je prilikama došlo i do proboga srijemske fronte. Bilo je to 12. travnja 1945. Pucnjava se približavala. Noć i zamračenje. Čuju se eksplozije, miniranje pruge. Trojica radnika: Seke, Matošević i Nedić iz Erduta nisu se usudili vratiti kući i sklonili se kod mene u podrum, gdje sam bio s obitelji. U toj noći zazvoni telefon. Zvao je moj majstor Jure Rogić, koji je bio uz portira na straži. Javio mi jer kako meću eksploziv da dignu tvornicu u zrak. Odmah sam zapovjedio da presjeku žice. Tako su i postupili. Električar Rajković i još neki, u tom su mraku presjekli žice i sutradan se moglo nastaviti raditi.

Dan 13. travnja prošao je u govorancijama. Govorio je neki partizanski oficir, dok je dva dana ranije na istom mjestu govorio ustaški bojnik Poić. Sutradan, 14. travnja došli su po mene, vezali mi ruke žicom ne leđa i odveli me u zatvor. Zatvor je bio na obali Dunava u ograđenom prostoru direktorove vile, u posebnom stanu za vozača. Tu su već bili neki moji činovnici i majstori, te tabornik Andrija Mihaljković. Glavni nasilnik bio je Simo

Vuković. Tukao je Mihaljkovića nogom u trbuš i prepone, što je ovaj teško podnosio. Nisam se htio opravdavati ni braniti, vidjevši, da im je moj dolazak digao moral, nego sam skupa s njima dijelio istu sudbinu.

Jedne noći oko 11 sati odveli su mene i Jaroslava Tijana, direktorova vozača, na saslušanje u četvrtu koloniju kod šefa OZN-e, kojemu je partizansko ime bilo - Joža. Taj me pitao, da sam neku radnicu premjestio na lošije mjesto, jer se nije htjela podati majstoru. Ja sam to odbacio i dokazivao obratno. On je dalje nastavio: "A nije to ništa, a koliko si ih ti silovao?" Onda mi je puklo u čijim smo mi rukama. Ta radnica zvala se Živković i došla je putem veze sa Švabama. Posao joj se nije svidio, pa je ostala preko tri dana neopravdana i po pravilu otpuštena. Nakon toga pojavila se ponovno na lakšem i bolje plaćenom radnom mjestu. Ja sam se na to obratio direktoru Kloudi, koji nije dopustio ovakove poslove, pa je otpuštena.

A onomu oznašu Joži sam na sav glas odvratio: "Sram vas bilo, to je vaša kultura, to ste donijeli. Ja imam ženu i dijete!" On je skočio, uperio mi pištolj pod nos i vikao: "Ja vas upozoravam, da se vladate kao uhapšenik!"

- "Što znači uhapšenik?! Ja se branim jedinim što mi je slobodno, a to je jezik. Odvežite mi ruke, pa će se njima braniti!"

Tijan je saslušavan u drugoj sobi, gdje se sve čulo. Kad smo se vratili natrag u zatvor, nastao je tajac, jer su čuli pucnjeve kad smo odvedeni. Nas obojica šutimo, ali najednom Tijan progovori: "A ča si ti ono vikal na njih?" Tada je svima lagnulo. Nu, Simo Vuković imao je svoj plan...

(nastavit će se)

Tomislav Pećarina

PUTOVANJE

Kolodvor buči - vašar prolaznika.

Miješaju se parfem i grubi smrad duhana.

*Krzno zabliješti uz pohabani kaput,
perzijaner uz produkciju lana.*

*Pečatom istim život sve označi,
kolodvor sve ljude kobno izjednači.*

*Široka pogleda prolazim halom,
oci grozničavo poput reflektora
blude.*

*Umiju pogledom sve kovčegi i stvari,
prodru strašcu traženja sve ljude.*

*I gle, uz izlaz na vanjske perone
nasmijana stoji tvoja draga slika.
I već u duši kroz maštanje i sanje
započinje naše putovanje.*

*Putujemo u vagonu pozlaćene boje,
gradovi na staklo lijepe makete.*

*Zagrljeni, sretni kroz prozor gledamo
telegrafiske stupove kako lete.*

*Putovanju našem nema kraja:
sve su postaje - Doživljaj raja.*

Točko-vi škripe, vagoni klize

... Sisak, viknu konduktor.

*U onoj gužvi s nabuhlim očima
učini mi se kao zvijer.*

*Jer vlak odnese i Tebe i sanje
i - završi se «putovanje».*

1949.

Uspomene Jozu Šariću (V.)

PUT U NEIZVJESNOST

U prostoru kojeg smo napustili, ostalo je mnogo mrtvih, jer je iznenada zavladala dizenterija, čijem izbijanjuje, očito, mnogo pomogao i naš boravak u tako uskom prostoru. Mnogi od nas su oboljeli, a i ja sam dobio dizenteriju. Bili smo žedni, a temperatura zraka bila je visoka, pa smo se teško suzdržavali ne piti vodu. U novom prostoru bilo je znatno bolje. Dobivali smo i nešto hrane, a uskoro su počele dolaziti i žene koje su i ovdje, u Novskoj, iskazale milosrđe, za koje sam im i danas zahvalan. Neka gospođa donijela je veliki kruh i pun lonac graha i kuhanе slanine, te na portirnici tražila da pozovu mene. Očito, jedna od mojih cedulja dospjela je i do nje. Stražari su me pozvali i mi smo preuzezeli hranu. Neki zarobljenici iz gorskog zdruga su je dozivali, predstavljali se, ali se ona nije obazirala. Budući da je čekala suđe, mi smo na brzinu podijelili hranu po porcijama i vratili joj ga. Zahvalio sam se i ponovno se vratio svojima.

Partizan Nikola

Osim ove gospođe, dolazile su i druge žene i tražile stražare da me pronađu, pa sam ubrzo zbog stalnog pozivanja postao sumnjiv, te su me, nakon kraćeg vremena, pozvali u portirnicu. Unutra su sjedili jedan partizanski oficir, jedan civil, te zapovjednik logora. Počeli su se smijati vidjevši me. Očito, bio sam im neobičan, a moj izgled nespojiv s tolikim interesom žena. Najprije su mi uzeli generalije, a onda me oficir upitao, kako to da me u ovom kraju poznaje toliko žena. Odgovorio sam da ne znam, da ja ne pozajem nikoga iz ovoga kraja. "A zašto onda baš tebe traži toliko žena?" upitao je ponovo. Tada sam mu ispričao priču o ceduljama, te mu čak i pokazao jednu, koju sam imao u džepu. Nakon kraće stanke, oficir se nasmijao, potapšao me po ramenima i ponudio mi cigaretu. Očito, bio sam mu simpatičan, možda i

Piše:

Jozo ŠARIĆ

zbog toga što sam u praksi sproveo partizansku parolu: "Snadi se, druže". Uzeo sam cigaretu i, nastojeći do kraja iskoristiti njegovu dobrohotnost, zatražio malo rakije, jer sam bio bolestan. Iznenadio sam se kad je iz torbice izvadio bočiću nekakve žestoke prepečenice i dao mi je.

Otpriatio me zapovjednik logora. Putem mi je ispričao svoj slučaj. Cijelu njegovu obitelj, rekao je, pobile su ustaše, ali on nije želio osvete. Bio je negdje iz okolice Gradiške, ime mu je bilo Nikola, a prezimena se ne sjećam. I drugi zarobljenici su ga zapazili kako kritizira one koji su nas tukli. S Nikolom sam od tada bio u dobrom odnosima.

Sutradan, tražili su nekoliko zarobljenika radi postavljanja štangi za svjetlo. Zamolio sam Nikolu da uzme Atifa, što je on i učinio, a Atifa sam zamolio da od žena zatraži rakije i kakve pržine, jer me trbuh strahovito bolio. Atif je srećom pronašao i jedno i drugo. Ja sam se malo okrijepio, počela me je napuštati žeđ i uopće, osjećao sam se mnogo, mnogo bolje. Dan kasnije, na blagdan sv. Ante, 13. lipnja, igrali smo karte. Ulagali smo kune, kojih je još uvijek bilo među nama. Bank, u kojem je bilo oko 500.000,00 kuna držao je Islam Huseinbegović s Kupresa. U jednom trenutku naišao je neki starac koji je kupio milostinju u ime sv Ante. Većina nas je bila skeptična prema njemu, ali je Islam bez razmišljanja uzeo novac i dao ga starcu. Svi smo pogledali u Islama, a on je rekao: "Zašto me tako gledate? Ja sam ih dao drage volje. Ionako ne znate komu bi od nas pripale."

Dned 14. lipnja 1945., dan nakon blagdana sv. Ante, zarobljenici iz vojnog okruga Trebinje dobili su zapovijed za pokret. Govorilo se daje kolona otišla prema Banjaluci. Kasnije, kad sam sreo Nikolu, upitao sam ga zašto i mi nismo išli preko Banjaluke, jer bi nam tim putem, dakako, ako su nas zaisista mislili odvesti kući, bilo znatno bliže. Nikola je kratko odgovorio: "Da, ali preko Banjaluke možda ne biste nikad ni stigli."

Brojni odlasci u nepovrat

Sljedećeg jutra i mi smo krenuli, ali prema Požegi. Hodali smo dosta brzo. Kolona je, nakon odvajanja Trebinjaca, bila znatno manja. Ja sam se trudio uvijek biti blizu čela kolone. Plašio sam se, budući da sam bolovao od dizenterije, da mi ne bi trebala kola. Kasno noću stigli smo u Požegu. Došli smo pred neki logor u kojemu je bilo mnogo zarobljenika, među kojima smo ponovo sreli mnogo ljudi iz Uskoplja i Bugojna: Jakišu Krajinu iz Hrasnice, Antu-

Niko Jurleta, Jozo Šarić i Andrija Knežević u Vinskoj (1944.)

na Prskala iz Voljica, Iliju Sablju iz Podgrađa i brojne druge. Svi oni bili su zreli momci, rođeni između 1920. i 1922. Rekli su nam da se nadaju da će sutra ujutro krenuti prema kući.

Mi smo prenoćili ispred žice. Odmah ujutro počela je neka vika i potjera. Avdo Filipović izveo je Ivicu Kristu i Hamdiju Mavrakovića, i oni se više nikad nisu vratili. Nekoliko puta, također, izvodili su nekog Karlovića sa Zvirnjače. Ne znam što se kasnije s njim dogodilo. Oko 10 sati zarobljenici koje smo zatekli u Požegi dobili su zapovijed za pokret. Postrojili su se i krenuli nekamo prema Gradišći. Pozdravljali smo se sa svojim poznanicima i preko njih, kao i oni preko nas, slali pozdrave svojima kod kuće. Za slučaj da jedna od kolona ne preživi. Zadnji u koloni izišao je Gojo Kolak, moj kum. Niko Jurleta i ja smo ga zaustavili. Niko se potom udaljio, a Gojo i ja smo ostali razgovarati. Zadnji sprovodnik bio je glavom i bradom Ibrahim Hadžiaħmetović iz Bistrice, koji je svaki čas požurivao Goju. Ibru smo obojica jako dobro poznavali. Za bivše Jugoslavije nije išao u vojsku, jer je bio "hrđica", pa smo se čudili što ga vidimo u partizanima. Gojo je bio sestrić moga kuma Nine Ivoša i većinom je radio kod njega u radnji. Ibrina kuća bila je preko puta te radnje, pa su on i Gojo praktično zajedno odrasli. No, Ibro, kao da je prvi put u životu video Goju. Nije ga oslovljavao imenom, već je galamio na njega. Srećom, Gojuje od Ibre spasio Ilijas Gavranović iz Uskoplja, zapovjedivši Ibru da on ide, a Goju prepusti njemu. Tako je Gojo izbjegao put s kojeg se, kako se kasnije pokazalo, nikad više ne bi vratio.

Avdo Filipović je i dalje vrebao. Njegove žrtve bili su najčešće Uskopljanji i Bugojanci, osobito oni koji bi se barem na trenutak osamili. Nakon kraćeg vremena i naša kolona je krenula prema Brodu. Hodali smo vrlo brzo. Najednom dijelu puta presrela nas je jedna skupina partizana iz već spominjane 17. brigade, koja je počela zlostavljati zarobljenike. U jednom trenutku sustigao me Branko Zeko s Paloča i ispričao mi slučaj kada je Đeljo (Đelihodžić) iz Uskoplja uzeo pušku i krenuo pucati u zarobljenike: "Da mu jedan od partizana nije uzeo pušku, pa je opalio u zrak, sve bi nas pobio", rekao je Branko.

Kasno noću stigli smo u Brod. Dok smo prolazili kroz Brodski Varoš, žene su stajale oko ceste, a mnoge među njima su i

plakale. Bilo ih je mnogo koje se radile pri našoj bojni, koja je dugo vremena boravila u Vinskoj, pa smo se poznavali. Prošli smo kroz Slavonski, te preko mosta ušli u Bosanski Brod. Smjestili su nas blizu željezničke stanice, na lijevu stranu, prema Kričanovu. Bilo je kasno, pa smo popadali po goloj ledini i odmah pozasplali.

Probudilo me je sunce. Ustao sam i, gledajući oko sebe, pokušavao odrediti gdje smo. Kraj u kojem smo se nalazili, naime, poznavao sam jako dobro, budući da sam upravo u tim krajevima služio gotovo cijeli rat. Odjednom, pored našeg logora, ugledao sam jedan manji logor ograđen žicom. U njemu je bila smještena jedna skupina zarobljenika u različitim odorama, a bilo je i civila. Među njima sam prepoznao Ivicu Jurletu iz Hrasnice, koji je bio u civilu. Za njega sam znao daje služio u Hrvatskoj vojsci.

Stražari su bili domaći ljudi, iz okolice Broda, od kojih smo mnoge poznavali. Među njima bio je i moj poznanik Rade Ivanović iz Liješća. Nekad je radio na putstvari kod Nijemaca, a evo, u tom nas je trenutku on čuvao. Među stražarima je bio i četnika s Vučjaka, ali nas oni, srećom, nisu poznavali. Rade mi je ispričao događaje nakon našeg odlaska iz Vinske. Došli su partizani i među njima četnici s Vučjaka. Već ranije, došao je, naime, Uglješa Danilović iz Podnovlja kraj Vučjaka i preveo ih u partizane, a samo je Vid Zarić sa samo jednim momkom otišao u šumu. Branko Kovačević već je bio oficir u Udbi. "Dobro je ovdje, samo pazi da te ne prebace u onaj mali logor. Ako te slučajno prebace, bježi opet ovamo", savjetovao mi je Rade.

Djeca zakopana u nasipu

U Brodu smo ostali 4 dana. Precizno su nas popisali, pitajući i zapisujući doslovno sve. Popisivač je bio neki Slipčević s Kupresa, a uz njega je sjedio Dušan Slavnić s Vlašića. Slipčević je, kako se pričalo, služio u Gorskom zdrugu, mnogi od zarobljenika su ga poznavali, jer im je bio stegovni narednik. Na njihovu nesreću, mnogi su, vidjevši Slipčevića, bili opušteni, pa su pričali i ono što ih se ne bi pitalo, ne videći da onaj četnik s Vlašića također sve pomno zapisuje. Za nas su mislili da smo mi, pitomci, opasna grupa, pa su nas kanili izdvojiti. No mi smo uporno govorili da smo bili obični domobrani, te ih, na kraju, i uvjerili da uopće nismo sud-

jelovali u borbama. Pozvali smo se, također, na Radu koji je tada bio partizan, a on je o nama rekao sve najbolje, pa su nas ostavili na miru.

Hrane je ovdje bilo u izobilju. Žene suje često donosile u obilnim količinama. U posjet su došle i moje prijateljice iz Gornjih Koliba. Jednoj od njih dao sam kune, da mi ih zamijeniti za dinare, što je ona i učinila. Žene iz Koliba pripovijedale su nam kako su nakon našeg odlaska došli četnici s Vučjaka, naravno sada kao partizani, i ubijali koga su htjeli i stigli. Među ostalima, ubili su i staroga i slijepog Jakova Crnogorca i mnoge druge starce. Velika je sreća što su mlađi uspjeli pobjeći. Jedan željezničar, koji je stanovao u blizini, ispričao nam je kako su četnici-partizani ubijene, kojih je bilo jako mnogo, zatrpani u rupe iz kojih se vadila zemlja za nasip. Među ubijenima je bilo mnogo djece, pa su se, budući da su bili zatrpani samo jednim slojem, poluzakopani, rekao je željezničar, vidjeli živi dječji prsti kako se miču ispod zemlje.

Kad su popisi konačno završeni, priopćili su nam da će zarobljenici starijih godišta ići kući, jer su oni već odslužili vojni rok, a zarobljenici mlađih godišta, u koje sam i sam spadao, ostat će odslužiti vojsku. Večer je prošla u razgovoru, stariji su se uglavnom veselili odlasku kućama, mada je bilo i onih koji su, poučeni iskustvom, i dalje sumnjali u takvu mogućnost. Sljedećeg jutra počela je još jedna prozivka. Zarobljenici rođeni od 1920. do 1922. odvojeni su i upućeni u već spominjani mali logor. Među odvojenima ugledao sam i Matu Lagetara i odmah se sjetio što mi je o malom logoru govorio Rade Ivanović. Razmišljali smo kako ga izbaviti. Uskoro smo i mi, koji smo ostali, dobili zapovijed da krenemo ka željezničkoj stanici. Niko Jurleta i ja pozvali smo Matu da pobegne k nama, no, on nije htio, iako je čuo sve što mi je Rade rekao kad smo došli u Brod. "Vi ćete u vojsku, a ja sam svoje odslužio", rekao nam je. Nas dvojica smo ga uhvatili i htjeli ga silom odvuci sa sobom, no, on je počeo vikati. Čuvši ga, dotrčao je jedan stražar i, vidjevši što se događa, htio i nas ostaviti u malom logoru. Srećom, uspjeli smo mu izmaknuti i priključiti se ponovno koloni koja još uvijek nije bila daleko odmakla.

(nastaviti će se)

ZAGREBAČKE DEMONSTRACIJE 1951. (I.)

0 navijačima je mnogo puta već kazano, da njihovo izražavanje simpatija prema određenom športskom klubu nije samo izrazom športskih nagnuća, nego počesto i izrazom nacionalnog određenja prema sredini iz koje taj klub potječe ili je simbolizira. Mi, hrvatski momci, vođeni osjećajem, pripadnosti svom narodu, neizostavno smo navijali za *Dinamo* ili *Hajduk*.

Može se pretpostaviti, da su Dalmatinci, Hrvati iz Južne Hrvatske, više naginjali *Hajduku*, ali su mnogi, kod kojih je nacionalni osjećaj bio izrazit, svjesno izabirali navijanje za *Dinamo*, jer je *Dinamo* zagrebački klub, a Zagreb je glavni grad svih Hrvata i simbol Hrvatske. Nisu tako razmišljali samo Dalmatinci, nego i Slavonci, Medimurci, Gorani, Istrani i Primorci, a pogotovo Zagorci. Ne smije se zaboraviti Bošnjake i Hercegovce, te bačke i janjevske Hrvate.

Nepokorenji narod

Oko *Dinama* se okupljao čitav hrvatski narodni korpus. *Hajduka* se voljelo drugačije. Ne toliko iz nacionalnih, koliko iz sentimentalnih razloga. Dalmatincima je bio najbliži iz regionalnih, zavičajnih razloga, dok su ga navijači iz drugih krajeva voljeli zbog ljubavi prema moru, Splitu, sjećanja na godišnji odmor i sl. Kao Imoćanin, još kao dijete postao sam navijač *Hajduka*. Nisam ni želio ni htio priznati da bi Split bio manje hrvatski od Zagreba. Ta, u splitskoj je okolici kolijevka hrvatske države...

A bila su to vremena u kojima se izbjegavao svaki spomen hrvatstva. Poznata pjesma sa stihom "to je stara navada Hrvatskog zagorja", na Radio-Zagrebu je pjevana u krivotvorenu obliku: "to je stara navada našega Zagorja". Legendarna *Marjane, Marjane...* prepunjena je stihovima o "drugu Titu". Sve smo mi to registrirali i u užem krugu komentirali, potpuno suglasni da se radi o demonstriranju represije nad hrvatskim narodom.

Zato su nam nogometne utakmice bile važnim poligonom za izražavanje nacionalne svijesti. I kazališne predstave. Zajčeva opera *Nikola Šubić Zrinjski* za nas je imala posebno značenje. Kako su tada di-sale kazališne galerije! Mnogi današnji žitelji Zagreba i ne znaju, da su u Hrvatskome narodnom kazalištu svojedobno

Piše:

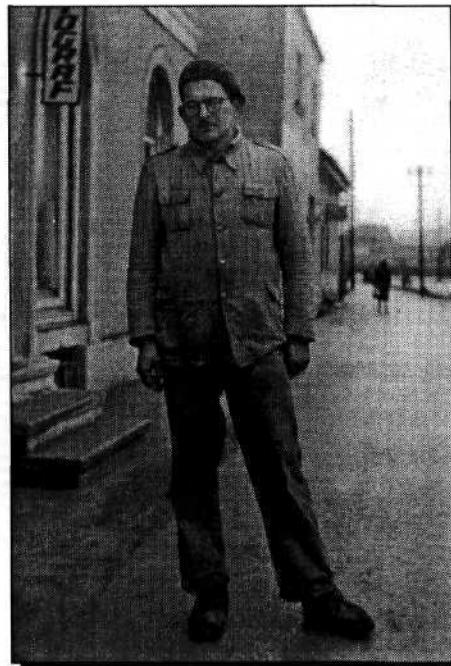
Dr. Vlade VICIĆ

postojale četiri galerije, dvije đačke, a dvije za odrasle. Jedna đačka je bila za muškarce, a druga, na drugoj strani, za žene. *Galerijaši* su bili stalni posjetitelji kazališnih priredbi, ujedno najvrsniji kritičari i poznavatelji vrijednosti pjevača i izvedaba. Ali, oni su ujedno bili puni nacionalnog naboja. Trebalо je vidjeti, kakav bi se pljesak prolomio usred Zajčeve opere, kad se prvi put spomene ime Zrinjskoga! Ali, UDB-a nije mirovala. Na galerije šalje svoje uhode, koji nakon

tijim sudionicima, držim korisnim zaabilježiti što se tada zapravo događalo.

Nogometne su utakmice za nas sveučilištarce i srednjoškolce, općenito mlade ljudi, tada bile veliki događaji, osobito ako su igrali klubovi tzv. velike četvorke: *Dinamo, Hajduk, Zvezda i Partizan*. Nije bio pritom bitan samo nogometni prestiž, nego i političke implikacije tih športskih okršaja. Iako smo bili premladi, da bismo znali što se sve događalo s hrvatskim narodom nakon 1918., a osobito nakon 1945., bili smo dovoljno svjesni protuhrvatskog naboja režima, pa su utakmice bile jedino mjesto gdje se moglo glasno prosvjedovati i iskazati svoje nezadovoljstvo popredu. Takvo je naše unutarnje raspoređenje uvjetovalo događaje tog prosinackog popodneva.

Sama utakmica bila je važna i u športskom smislu. Međutim, minute prolaze, a zgoditka nema. Prolazi prvo poluvrijeme, na izmaku je i drugo. Naše nestrpljenje, naša napetost sve je veća. I onda, krajem drugog poluvremena, *Dinamo* postiže pogodak. Gooool! Gooool! Eksplozija oduševljenja na stadionu. Strijelac je **Franjo W61fl.** Skandiramo njegov nadimak (*Mara! Mara!*), razdragani smo od radosti. I ta manifestacija prerast će u demonstraciju. Sve je počeo jedan anonimni navijač. Od novinskog je lista napravio smotak, kojemu je zapalio jedan kraj. Planula je prva baklja! Za njom druga, treća, deseta, stota! Gledalište se pretvorilo u plamteću arenu!

Dr. Vladimir Vicić

predstave odvode najvatrenije. A onda, prigodom obnove kazališne zgrade, galerije su nestale. Umjesto njih izgrađena su sjedala mjesta. Hrvatskoj mladeži uskraćeno je mjesto za demonstraciju nacionalnog ponosa. Oduzet joj je njezin nacionalni glazbeni Olimp!

Baklje nacionalnog prkosa

Na stadionu u Maksimiru odigrana je 21. prosinca 1951. polufinalna utakmica za *Kup maršala Tita* između *Dinama* i *Crvene zvezde*. Kako su se nakon ove utakmice zbili važni događaji, kojima sam bio - nije neskromno reći - među istaknu-

Veselje se nastavlja po izlasku sa stadiona. Rijeka ljudi slijeva se prema gradu, na čelu je skupina najglasnijih. Počinje pjesma *Marjane, Marjane...* Maksimirска ulica odjekuje našom pjesmom, prozori se otvaraju, ljudi slušaju, domahuju nam. Dobacuju nam novine, pa se naše vatre ne gase. Građanstvo sudjeluje u našem slavlju. To je novi poticaj. Oboružavamo se novinskim papirom. Povorkaje dugačka, i druge skupine pjevaju. Ljudi nas gledaju, plješu, tramvaji se zaustavljaju. Mi smo žedni svakog povika, svake misli koja izražava naše protivljenje *Crvenoj zvezdi* i onomu što ona predstavlja. Netko klikne: *Dinamo - Hajduk!* Mnoga grla prihvatiše: *Dinamo — Hajduk, Zagreb i Split!* Odjekuje *Marjane, Marjane...* i stihovi "crveni, bijeli, plavi..."

U zanosu smo propješačili Maksimirskom i Kvaternikovim trgom, ulazimo u Vlašku ulicu. Skandira se: Zagreb i Split! A onda još jače i snažnije: Zagreb - Split - Sarajevo - Zemun! Bilje to 1951. Ništa se takvo nije dogodilo od tzv. oslobođenja. Narod je desetkovani i šuti. Podnosi sve nedaće. A sad odjednom provala ponosa. Vlast to valjda nije očekivala i nije znala kako reagirati. Naše "divljanje" traje već satima, a nigdje milicionera. Kroz Cesar-čevu dolazimo na tadašnji Trg Republike. Na Trgu stajemo u krug, kao da smo stigli na cilj.

"Doli kape?"

Naša manifestacija postaje svečana, kao da njom upravlja neki nevidljivi, vješti režiser. Započinje *Lijepa naša*. Svi stoje uspravno, dostojanstveno, i pjevaju. Ot-pjevali smo dvije kitice. I kad je himna ot-pjevana, neki je mladić prošao kroz spo-menuti krug i jednomu drugom mladiću skinuo kapu s glave, bacajući je na pod, s riječima: "Doli kape!". Kasnije, na sudu, tvrdit će se da smo skandirali "Doli KP, doli Komunistička partija!"

Sretni smo i ponosni što sudjelujemo u takoj velikom događaju. Nitko se ne protiv, prolaznici nam odobravaju. U nama još ima energije, volje, ponosa i prkosa. Netko viknu: "Idemo pronaći Wolfila!" On stanuje u Đordićevoj. Odmah se polazi, prolazimo Praškom, dvojica me prijatelja dižu na ramena, i ja započinjem opet ono "Crven, bijeli, plavi...." i tražim da me spuste, ne želim biti na ramenima, a više ne mogu pjevati, promukao sam. Nu, stotine grla nastavljuju tamo gdje sam stao. Prolazimo pred sjedištem milicije. Evo nas pred Wolflovim stanom, s prozora nam viču daje u *Esplanadi*, s drugim igračima.

Nastavljamo stoga prema Glavnom kolodvoru. Više ne znam, jesmo li još izvikuvali Zagreb - Split - Sarajevo - Zemun, ali znam da smo došli do spomenika kralju Tomislavu. Ovladava neki mističan osjećaj nazočnosti našega prvog kralja. Kao da nas je Tomislav sve privukao k sebi, kao da na s grli i podržava, kao da vidi rane ranjenoga hrvatstva. I opet himna, jer što je svećanije i što je ljepše od hrvatske himne... Bilo nas je puno. Možda pet ili čak osam stotina. Nisam zadovoljan usklađenošću glasova. Pada mi na pamet, da nam treba dirigent. Ustajem na klupu pred Tomislavom i dirigiram...

Nakon himne, odlazimo prema *Esplanadi*, u potrazi za junakom dana, *Dinamo-vim* centarforom, koji je *Zvezdu* zavio u crno. Raduje nas naša pobjeda, kao što se veselimo njihovu porazu. Ali, kad smo došli pred *Esplanadu*, započe šapat: "Policija!" Došlo je nekoliko "marica", pet

šest, možda sedam. Iz njih istrčaše milicioneri i zaletješe se prema demonstrantima. One koje su uhvatili, strpali su u vozilo. Poput mnogih, ja sam im tada uspio izmaknuti.

(nastavit če se)

Tko se krije iza „sportskih manifestacija“

Javor je pred Okrugom u Sarejevo-Zemun. To je simbolički dom u Zagrebu pod Šeširom, raspava protutvrdjive granice hrvatske utjecajući protiv Mošić Josipe i joj osmice, ka države.
opuštenih za raspršivanje životinjske, Ste se tice ustalike himne »Puk
dovršenim očekivanjem i uslijedilim,«

negativističkih nepravilnosti u političkim
negativističkim prilikama sportskih me-
mčlavača u nekakim vlastitim „Croatia
Ustrojstvo“ „Ustrojstvo“, dne 9. XII.
1951. godine. U ovačtevovanje op-
tutio je i podnijetio javni izjavu
član u gradi Zagreb, Željko Perić, koji je dogodak koji se događa deset
meting u suradnji s nekakom grupom
međunarodnih poklodja, formirala se od
nekoliko grupa navijača površ
manifestacija, koji su počeli kod
klizališta poklobnjaka. Potom prema gra-
du negativista, kao Milica, Vlado,
Dujmović, Radeš, Miličić, koji su
se ovaj put postupom uveličali i
međusobno okupili, potoci li da pjeve
pjesme u ultrazagonima kroz
zidne duple, kao „Marijanje — Marije-
na — ga predstavlja varljivac,
„Croatia, blici pjevi, ali ne pjevaju
ni propata...“) u vila, što
Vatikan...“ na koji, u sklopu „...“
doveđe da, Smiljanović interpretira
ova pjevanja, tako da ne raspolaže
u budućnosti nečim reagovati na
takođe nečim reagovati na
prema Autonomiji, monarhiji,
i modernoju političku edukaciju
adigjera nečim reagovati na poslovnu
monarhiju, nečim reagovati na
poču... a tako, da je u pojedinim
hrvatskim nacionalnim poklopcima
Lik Branimir Miletić, student
studijeva, uspijeva voditi predavanja
jave nekih drugega sa Ekonomističkom
fakultetu. Oni su njega tada slijedeći
mislili je i rezultat u vila noga
prvo vjeće rožane lipa discipline
s, i u političke prirode. 1949. godine
na Autoputu radi slabog rada
hercognitivne blje bio je predviđen
izoliranje i radno brigadno studi-
jala Ekonomija. Poticje je obitelj
koja je bila ustoličena orijentirano.
Osim me je bio ustoličen poglavac u
svrbi te nadimku jedinice (član
članova kojeg je imao u svrbi
član, ali u svrbičnoj osnovi članjivac
članova može da doprinosi
osvrtavanju mornara i političke filo-
složnosti jednog članika...). „Postoji
ustoličava u Kralji, klor je poklop
ne, koji je upravo pred vratima.
Studenti Održuju se tu vrijeme jed-
nostavno obitacu: nika ni učili
i onako doce joj moje život. Kao
student je savršen slab. Student
član organizacija zahtijevaju, te vod prijed
da ga se izaberu iz fakulteta, me-
đutim nadine viši, ali ne toga
uvrštu ovaj prijedlog.

ne, menadžment je moguće učiniti
i u vidu i poslovima osim drugi karakter. Ponešto je kroz vrednost
ne praktični povezivanje sa edinom u
slicu slobodnosti, svobode.

Pre otvaranje na FNR Jugoslaviju
i da se povrati na resida, Mađić

Mag. Josip Šimunić, Brdo. Po samoučku teleskopu, za vilenom rotu bio je seoptičarstvo i formacijama, preko Stokera i Holstera, a zatim se konzervi poslije po Niemackoj, Njedlandi, nato dođe biva predstavnik u Andriji, gde u itemu ih lidešnog svjetlosti dozvola krovne stolice. I s tim otkrivam i svečinu života. Ne do sada moguće, premašiti, da se nekome u svetu, tako da bi se učio u Brdu, mogao učiti, n. m. p. da u Brdu uči se na Ulici Makedonije, prije u muzici, potisku i jednom rezervoaru, pismo me je da bi u sami Sina Biograd u H. S. T. Dođe mi je posećenje, kada videologija krovne stolice posjetila (Ivo Baršić).

"Prije par mjeseci priješao je do Županije koeficijent Matko Površić..."
Opozicijski Mikuličin Vojko Čebar, student, oduševljen je 1972. godine po Vojno-divizionalnom sedežu za Vojnu obranu Slavonije na pot godine kroz obnovu i obnova zgrade u kojoj poteklo je sve događajne zbog prekida granice.
Dujmović Slavko-student, bokalac je 1970. godine sa 7 mjeseci zatvora zato što vježba u instruktorskoj u sklopu na poziciju vojnikom nezadovoljstvo bokarstvovalo je njegovo visoko priznato dato u toku istog: "Demokratija u bokalu" te je do Županije. 1. XII. 1971. godine namjerava političkom demontažom, zbog toga da smo pjevali pjesmu koja nema nikakve veze sa sportom, iskoristili smo i Eslto teološku svetu..." Prvi dan je

Ovi podaci dovaljno vjerno i argumentirano osvjetljavaju što se sve i sa kakvim posljedicama krije iz zaštite ljudstva. I spomeni okuparskim suradama među klubovima — postvrdjuju negomeljim — u nekolicinu bivših republika. Interesovanju oni doveljno jesu potrebiti svaki pravdjenju i usporedljivoj stragificirajući svih srodomih vlasti — poseti u spomenutim procesu — posjedujući na neosmogućavanju delujućeg destruktivnog i suprinskičkog djelovanja ovakvima i njima sličnim tipovima.

Medutim, sve ova treba da posluje
jed jednom i nadim sportske formu-
lame, stvari — nordic sportove
— pubici kao dobra škola, da se
vise budnosti i kriterijusi grada
već i prilikas u oslobodjenju. I
tako se tako noga dolaze, da te se
dovole da se ne ovom terapiji
toploku iz sportskih pobude — le-
taja i aktiviziranju resiličnih naprijed-
njih kultura na se političkim i ek-
onomskim planovima već izgubljuju
kojim u njihovem doslednom
prijetljiviju prema televizorima anti-
Erevančevima unakoz domaćim stru-
čnjacima.

DIMNJACI

Neobična tema. Zašto pišem o dimnjacima?! U nekoliko navrata moga života pokazalo se koliko su dimnjaci važni u životu čovjeka. Sigurno je da bi vatrogasci mogli ispričati bezbroj priča u kojima bi dimnjaci bili vrlo važni čimbenici. A i u našem su slučaju bili i te kako važni:

Od 1939. moje otac bio tajnik u Ministarstvu bogoštovlja i nastave Banovine Hrvatske za osnovno školstvo. Kad je svibnja 1945. napuštao svoj ured u prekrasnoj zgradji Opatičke 10, bio je svjestan da ne smije svu dokumentaciju ostaviti na uvid onima, koji su dolazili. Bile su to molbe, žalbe, predstavke, preporuke, svjedočanstva učitelja diljem Hrvatske, koji su pisali, molili, žalili se, tužili, optuživali, opravdavali, otkrivali i zaklinjali se na vjernost Hrvatskoj kao i onima, koji su bili na vlasti. Muškarci su uglavnom pisali predstavke, molbe, ali i optužbe, dok su učiteljice pisale i književnim-poetskim stilom. Bilo je tu pjesama posvećenih dr Vladku Mačeku, dr Anti Paveliću, a i nekim drugim osobama, što su se isticale u lokalnim okvirima. Da ne izvrgne progonima jedni učiteljski kadar (koji je i tako bio uvijek meta progona), pokupio je najveći dio tih spisa i u dva navrata ih dovezao u naš stan. Jedan dio su on i Enke (zaručnik naše djevojke Barice) nožu zakopali u podnožju Cmreka. Mi smo tada stanovali na Ksaveru. Drugi pozamašnji dio ostao je u našem stanu. Kad je tata otiašao prema Sloveniji, moj a je mati donijela odluku: SPALITI!

U našem su stanu bila četiri dimnjaka, no dva su doskora postala neupotrebljiva za taj posao, jer je dvije sobe rezervirao štab jedne partizanske brigade. Druga dva dimnjaka postala su naš spas. Te dokumente nije nitko smio kod nas naći. Bio je svibanj i nismo mogli dimiti iz dimnjaka danju. To bi odmah nekome postalo sumnjivo. Preostala nam je jedino noć. Jedan od dimnjaka bio je na zidu sobe gdje je smještena štabska kancelarija i trebalo je paziti da se zid suviše ne zagrije.

Uz svaku pećnu vrata sjele su mama i Barica i posao je počeo. Ja sam dodavala spise, tu i tamo gužvala papir, jer je tada lakše i brže gorio. Gorjeli su stihovi, glorifikacije, zakletve domovini, zakletve hrvatstvu, denuncijacija nepočudnih, povale i pokude -bezbroj ljudskih sudsina.

Piše:

Ranka NOVOSEL

Radili smo to u mraku, bez razgovora, osluškujući svaki šum iz onog drugog dijela stana. Mama je ponekad ustajala sa "šamljice" i pipala zid, a nakon sat-dva prestajali smo s rabirom jer je bivalo prevruće. Prilegli bismo, ali je mama spačala kao zec i već bi nekoliko sati nakon prestanka budila Baricu, kako bi nastavile započeti posao.

Najpogodnija za spaljivanje bilaje peć u kupaonici. Nju se moglo koristiti i danju. Sastojala se od velikoga limenog, emajiranog, duguljastog kotla, što je uspravno stajao na gusnatom ležištu. Ta se peć mogla ložiti bez veće opasnosti jer je uvijek postojao dobar izgovor da se netko kupa.

Naše je ložačko dežuranje trajalo nekoliko dana, ili još bolje, noći. I taman kad smo mislili da smo završili (jer je hrpa u smočnici došla do kraja), mama nam je otkrila da se u šupi nalaze još neki materijali. Doduše ne toliko "opasnii", ali je ipak bilo poželjno da i njih pošaljemo u dim.

Moja je mati bila suradnica u "Hrvatskome ženskom listu" i dobra prijateljica s Marom Švel-Gamiršek, jednom od urednica. Tako je pristala da dio arhiva spremi u našoj drvarnici. Uočila je situaciju u gradu i svoju smo aktivnost nastavili. Kako drvarnica nije imala dimnjaka, morali smo građu, spakiranu u kutije, prenositi u tzv. "veš-kuhinju" i tamo je spaljivati. Tu smo mogli raditi i danju i uput smo prali i rublje. Pružila mi se prilika da malo utažim i svoju znatiželju, pa sam prekappa i pregledavala rukopise koje su slali poznati i manje poznati prozaisti i pjesnici. Većina radova je pisana rukom, a oni koji su pisani pisačim strojem bili su vlastitučno potpisani. Tu sam se prvi put susrela s imenima Gabrijel Cvitan, Salih Alić, Sida Košutić, Frano Alfirević, Ljubo Wiesner, Vinko Nikolić, August Đarmati, Stjepan Jakševac, Zlata Kolarić-Kišur i mnogi drugi.

Za oči mi je zapeo rukopis pisan crvenom tintom, na papiru iz školskih bilježnic. Naslov je bio "Vienac za njeno čelo" autora Ante Jakšića. Nisam ni slutila da će profesora Jakšića sresti kasnije u

gimnaziji u Slavonskom Brodu. Oduševio me taj rad pisan kao sonetni vijenac i spasila sam ga od nemile sudsine plamena. Spremila sam ga, čuvala i nadala se da će ga, možda, jednom moći dati i u tisak.

Ali bure života i mene su bacale nesmiljeno i u jednoj od selidaba izgubila sam voljenu umotvorinu. Danas bih je mogla tiskati... Spasila sam je od nestanka u dimnjaku, ali nisam od vjetrova što su mene slamali.

Ovim napisom molim subraču pjesnike da oproštaj što spaljivah sve redom, ne imajući ni prilike, ni vremena odabirati "opasne" od neopasnog.

Nikad kasnije nisam susrela ni sinove gđe Švel, koje sam zadnji put vidjela kad su dovezli pakete k nama. Pred 2-3 mjeseca pročitala sam u novinama da je Ivo (bio je poznati liječnik) umro. Živ je još Boris. On ni ne zna kako je zaposlio jednu šiparicu donoseći kutije s rukopisima.

Ili je možda moja mati pretjerala, odlučivši u strahu da svu tu pismohranu spalimo?! I tako ne znam: jesu li nam dimnjaci bili samo prijatelji??

Zijad Duraković

PRITISAK MRAKA

Opor puknuti glas trube u osami.

Sve šupljim odzvanja, a daljina ječi.

Sjene se gone trkom u polutami.

Pritisak mraka valja izdržati stojeći.

Nemir se duboko pod kožu smjestio,

Sutan se polako u dušu uvlači,

Svirac sklada kraj je napustio.

Kroz to valja proći, a postati jači.

TUŽBA

Piše: Slavko ČAMBA

Betežni sused Ivina, koj je prešel Križnoga puta i odrobuval puno let v reštu, zapital me je kak se država tuži kaj bi on dobil svoje robijaške peneze?

- Je, Ivina - velim mu ja. - Bolje da se ne primaš takovoga posla. Prvo bi moral "masno" fiškala platiti, koj te bode zastupali i državo tužil. A drugo, zajec je v šume. Pitanje je, jeli bi igda kaj dobil?

Na te reci, Ivina me je žalosno pogledal i čez ščerbave zobe zmrndal, nekaj preklel. Rekelje:

- A tak je to! Lepo smo doživeli, neli? Sramota i grejota od našega vrhovništva kaj nam takove savete dajo. Kam so nas dotali? To znači da se naše robijaško društvo bode rasteplo.

- Ne treba biti - velim mu ja. - Morti, morti nas gda bode država splatila?

Ivina je z drtavom rokom zafrknol duvana cigaretlinu, povlekel dima, pogotnol i rekel:

- Je, sused! Morti, morti, a gda? Dok borno v grobu, prije ne! Gledi, kaj se dela. Z našemi penezi, kradlivci nas varajo i motajo! I sebe opravdavajao da se za nas stara jo. To ti je pokvarenost, sotonska posla, bez zakona.

- No, dobro, Ivina, stani da ti povem. Naj se crno gledeti! Eto, sad so pak izbori, pak valda borno zebrali poštene Hrvate koji ne krađo. Zato pazi koga boš glasal - velim mu ja.

- Ja, glasal, ti sto rali neba. Glasal ne bom, nikoga! Krv sem dal za Hrvacko, robuval za Hrvacko i kakva zafala za se? Denes, pod starost, takov šepav i betežen, moram deco proziti kaj me prerane. Već deset let, kak i ti, čekamo obećane novčeće, i kaj od šega toga? Sad nam vele nek tužimo državo. Bedastoča i sramota! Imamo Hrvacko vu koje smemo šakaj reci, a nišće nikoga ne sluša. Mladi po svojem, baš im se ne dela, smrdi im grunt - gospočijo špilajo. To je generacija kojo je Tito pokvaril, zato nam tak i ide, kaj nas oni vode!

Ivina je još dogo-dogo, rastegneno jadovke svoje pripovedal i o novčecaj robijaškoj senjal. I tužil bi on bez fiškala državo - za svoje lučko pravo.

BRUNO ZORIĆ

TREBA ZAKORAKNUTI U NOVA BUĐENJA

Nashi su preci imali granitne pesti,

I korijene su čupali i lовором se kitili,

I znali su ko lavovi,

Izvore svoje braniti,

I tudem se maču nisu htjeli klanjati,

A ginuli su.

I svoja su tijela u zidinama slagali,

Na granicama svoga doma,

K'o zvijeri se branili

I dušmane gamuli

Svojim bezbrojnim smrtima

Jer smrti su naše velike i uspravne,

Naučili smo, k'o naši preci

da nas dušmani pogadaju u srca,

*Jer njihovi meci ne mogu probiti naše
košulje*

Od krvi i suza

Mi smo jači za našu Lijepu

DOMOVINU

Za koju se oštare noževi,

Kidaju srca i lome udovi.

Oni bi htjeli da smo roblje

Bez imena,

Kao predmeti,

Nekorisni za ovo ljudsko življjenje,

A krivi smo što smo ljudi

Puni srca i ljubavi

Što smo prokleti za jednu veću ljubav,

Koja se DOMOVINA zove

I što znamo voljeti

A ostali svijet to je davno zaboravio

I u trnje se pretvorio.

K'o aždaja oštari čeljusti

I želete probosti našu savjest

I našu svijest zamagliti.

Naučiti nas slušati,

I držati glavu među koljena,

Nemušto se smiješiti,

Naše radosti zamijeniti za tuge,

Biti u tamnicama,

Pokorenji,

Isprebijani,

Ponizni,

Kao nešto bezvrijedno,

Prolazno.

Dišemo škrigama

S glavom uronjenom u pijesak

Zavidni na one koji uspravno stoje,

Bez sijedih zalisaka

I izlizane kose,

Umorni od vječita uvjeravanja,

da smo živi,

Iako dišemo sramežljivo

I potajno,

Jer smo puni strahova

I pritajeni žmirkamo

Puni neslobode,

Strahovi su naši vječiti

Ukorijenjeni

Rađaju se generacijama

U našim svakodnevnim koljevkama,

I prvim kricima,

U plaku koji razdire naše utrobe,

Kao zloduhne poruke,

Život će biti krvav

I prepun trnja,

Na suzama popločanim obrazima.

III.

Nashi su preci imali pravo

dok su sanjali,

Jer snove im nitko nije mogao oduzeti,

A oni su se i u snovima branili,

*Hrvat se samo brani u svome vlastitome
domu,*

On ne zna otimati tude,

On iepa svojoj vlastitoj suzi,

I tješi sebe,

Ljubi svoju vlastitu bol

I opraća

Moli

Hrvat voli svoju vlastitu smrt

I čeka

U korijenu je zapisano

Njegova će koljevka

Procijetati

Biti će puno svijetlih jutara,

Znakova novog buđenja.

IV.

Hrvat će znati stati

Na prvu stepenicu

I opet zakoraknuti

Kao vjetar

U nova buđenja.

24. 7. 2000.

(nastavak sa str. 7.)

a službena kritika ju je veličala. Drigo u knjigi govori samo o problemu sjeverne i iztočne talijanske granice, obećavši da će o ostalim granicama govoriti u dalnjim svojim knjigama. Za iztočnu granicu dokazuje Drigo, da bi imala obuhvatiti još jedan dio Slovenije, dok bi se drugi dio trebao dati Austriji, zatim jedan veliki dio Hrvatske, čitavu Dalmaciju, Crnu Goru, dio Sandžaka. Talijanska granica protezala bi se od Beljaka, Koruškim Alpama, Karavankama, sustavom Julijskih Alpi, Dinarskim planinama, preko albanskih planina do Ohridskoga jezera. Hrvatska ne bi imala nikakvoga izlaza na more i bila bi umanjena u korist Mađarske.

Drigo govori o Hrvatima kao o prijateljskom narodu, ali im želi otvoreno i iskreno reći, da im Italija absolutno ne želi ni u kojem slučaju prepustiti ni obalu ni more. Hrvatska obala? Ne obstoji nikakva hrvatska obala, jer je Hrvatska "transalpinska zemlja, podunavska i skroz kontinentalna, kojoj je samo umjetna politika bivše Austro-ugarske monarhije utisnula prisilni jadranski značaj u nedavno vrijeme".

Hrvatsko "pravo" na otroke Krk i Rab je čista mistifikacija. Hrvati nemaju pravo na more i čitava Dalmacija i Lika imaju pripasti Italiji, jer spadaju u sastav Apeninskoga poluotoka. Dalje na sjeveru pak Italija ima pravo dobiti za svoju sigurnost čitavu stranu podravskoga odsjeka, jer i on spada u sastav Apeninskoga poluotoka. Ovo što je preporučio Drigo talijanski vođa Benito Mussolini pokušao je ostvariti **Rimskim ugovorima**, sklopljenima u Tržiću a podpisanim u Rimu.

Dne 25. lipnja 1943. Mussolini je dao ostavku talijanskemu kralju Viktoru Emanuelu, koji je povjerio generalu Badogliu da sastavi novu vladu. Za čitavo vrijeme Badoglieve vladavine od četrdeset i dva dana ništa se nije promijenilo ni u odnosu prema Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, ni prema narodu u okupiranim krajevima druge obale Jadrana, ni prema narodu u Julijskoj krajini, ni prema desetinama tisuća Hrvata zatočenih u Italiji. I dalje se gonilo, žarilo i palilo. Glavni pomagači generala Badoglia bijahu generali Ambrosio i Roatta i drugi krvnici Hrvata. Jedino vojvoda od Spoleta šalje izjavu, da se odriče hrvatskoga prijestolja.

Kapitulacija Italije podpisana je 3. rujna, a objavljena 8. rujna 1943. U noći 9. rujna 1943. Poglavnik dr. Ante Pavelić objavio je u Zagrebu proglašenje, kojim za Nezavisnu Državu Hrvatsku opet uzima u posjed ranije Italiji ustupljena područja Dalmacije i Primorja: "Vojsci sam dao na log, da čini svoju vojničku dužnost. Vojска će zajedno sa saveznom njemačkom vojskom oslobođiti hrvatske zemlje na Jadranu. Od današnjega dana nije slobodna i nezavisna Hrvatska ničim ograničena." Dne 10. rujna Poglavnik izdaje "Državonapravnu izjavu", kojom ukida sve ugovore učinjene s Mussolinijem 18. svibnja 1941. i to: ugovor o granicama, ugovor o jamstvima nezavisnosti Hrvatske, sporazum o stvaranju talijanske vojne zone u Hrv. Primorju i protokol o zajedničkoj upravi grada Splita i otoka Korčule. Nezahvalni Poglavnik nevjernoj Italiji predbaćuje: "Nijedne obvezne iz ovih rimskih ugovora nije talijanska vlada sa svoje strane izvršila, napose ne u pitanju granica, jamstva za političku nezavisnost i teritorijalnu cjelovitost, te upravnoga uređenja obćine Splita i Korčule, pa zbog toga ovi ugovori nisu nikada ni stupili u život." Pavelić je još priobčio, daje "Führer Velikoga Njemačkoga Reicha Hrvatskoj priznao onu granicu, unutar koje će se za vječna vremena nalaziti i sada ustupljeni krajevi na Jadranu". Pavelić je u prvom naletu bio proglašen i Trst anektiranim Hrvatskoj. Kasnije, pod njemačkom upravom Trsta, stacionirao je u Trstu nekoliko odreda domobrana i "hrvatske ratne mornarice". **(Oko Trsta, str. 399.-400.).**

Cjelokupnu upravu u Julijskoj krajini preuzeala je njemačka vojnička vlast i ustrojila "Operacijsko područje Jadransko Primorje", u koje su ušli čitava Furlanija i čitava Julijnska krajina s Goricom, Trstom, Puljem, Rijekom, Cresom i Lošinjem. "Nijemci postavljaju nove civilne vlasti, ni fašističke ni Badoglieve, nego većinom iz redova stare austrijske uprave, a zavode jedan režim nacionalne tolerancije i jezične ravnopravnosti, dajući maha na tom terenu slovenskim i hrvatskim domobranima i četnicama" **(Oko Trsta, str. 400.-401.).**

Nijemci su bili spremni odmah dati i nudili su sva ona prava za koja se je stanovništvo Julijnske krajine borilo čitavu četvrtinu stoljeća s tolikom uztrajnošću i tolikom požrtvovnošću. "Dopuštali su škole sa slovenskim odnosno hrvatskim nastavnim jezikom, dopustili su uporabu slo-

venskog i hrvatskog jezika u uredima, svi su počeli izdavati rješenja na slovenskom i hrvatskom jeziku i tražiti među Slovincima i Hrvatima občinske uprave" **(Oko Trsta, str. 418.).**

U sadašnjim našim hrvatskim povjesnicama se tvrdi, da su nakon kapitulacije Italije hrvatsku obalu od Istre do Dubrovnika zaposjele partizanske jedinice i poništile sve dotadašnje ugovore i sporazume s Italijom, te da su partizani s Hrvatskom ujedinili Istru, Rijeku i druge obalne krajeve koji su bili pod Italijom. Knjiga **Oko Trsta** - koju su napisali partizanski jugokomunistički pisci - dokazuje, da su sve spomenute ugovore i sprazume s Italijom poništile vlasti Nezavisne Države Hrvatske i to jedanaest (11) dana prije takozvanih avnojevskih vlasti. ZAVNOH ih je tek 20. rujna 1943. poništio i tek toga dana donio odluku o vraćanju Hrvatskoj Istre, Rijeke, Zadra i otoka. AVNOJ pak više od dva mjeseca nakon toga - 29. - 30. studenoga 1943. - prihvaća odluku ZAVNOHA o vraćanju krajeva koje je bila uzela ili okupirala Italija.

Hrvatsku obalu od Trsta do Kotora zaposjela je hrvatska vojska zajedno sa saveznom njemačkom vojskom. Suverenu vlast Nezavisne Države Hrvatske u vraćenim odnosno oslobođenim hrvatskim krajevima u Trstu su predstavljali odredi domobrana i hrvatske ratne mornarice, u Rijeci domobremska pukovnija, u Boki Kotorskoj hrvatska ratna mornarica.

Nakon kapitulacije Italije god. 1943., piše Hrvoje Matković, svi krajevi koji su joj Rimskim ugovorima bili pripojeni na istočnoj jadranskoj obali, bili su uključeni u NDH" **(Povijest Nezavisne Države Hrvatske, Zagreb 1994., str. 64.).** Granice Nezavisne Države Hrvatske tada su bile: "Na sjeveru rieke Mura i Drava do utoka u Dunav i Dunavom do ušća Save kod Beograda. Na istoku: od ušća Save do uteka Drine u Savu i onda Drinom, planinama Maglićem, Troglavom i Orjenom i odatle putom od Kotora do Bara. Na jugu: Jadranskim morem do predgrađa Trsta. Na zapadu: od pregrada Trsta krvudavom crtrom do Kupe i njome do Metlike i onda planinom Gorjanci na ušće Sutle, njome do Rogatca i crtrom do Mure." **(Naša Hrvatska, za tisak uredio: Prof. dr. Andrija Ilić, Madrid 1968., str. 24.).**

(nastavit će se)

U SPOMEN

STJEPAN VRABAC

umro je nakon iznenadne bolesti
u 74. godini života
Laka mu bila hrvatska zemlja.

U SPOMEN

ZVONIMIR HOPFINGER

preminuo 23.05.2001. u 77. godini života
Laka mu bila hrvatska zemlja.

U SPOMEN

IVAN MIKIĆ

rođen 29. 01. 1909.
preminuo 9. 05. 2001.
Laka mu bila hrvatska zemlja!

U SPOMEN

MILJENKO BIJELE

rođen 1926.-umro 2001.
Laka mu bila hrvatska zemlja.

U SPOMEN

ANĐELKA ŠANTIĆ

rođena 01. 08. 1907. u Vukovaru, presudom Vojnog suda komande grada Zagreba 1945. sudjena na kaznu zatvora od 3 godine. Kaznu od 8 mjeseci i 22 dana izdržala u KPD Požega i Zavodu za prisilni rad Velika Pisanica.

Umrla je 06. svibnja 2001.
Laka joj bila hrvatska zemlja.

U SPOMEN

Žarko (Pere) Matijević

rođen 07. 02. 1921., umro 08. 01. 2001.

Dragica (Marijan) Vasilij

rođen 01. 06. 1921., umrla 14. 03. 2001.

Iva (Ante) Sesar-Mikuljaša

rođena 04. 09. 1914., umrla 29. 03. 2001.

Ruža (Blaža) Golemac

rođena 13. 11. 1907., umrla 10. 05. 2001.

Ruža (Ivana) Pandža,

rođena 13. 10. 1909., umrla 16. 05. 2001.

U SPOMEN

VERA KAIĆ

blago u Gospodinu preminula u utorak 3. travnja 2001.
u 93. godini života
nakon kratke i teške bolesti.

POČIVALA U MIRU BOŽJEM!

HDPZ HERCEGOVINA

IN THIS ISSUE

Each year in May we mark the greatest tragedy in the history of the Croatian nation: the extradition and massive killings of hundreds of thousands of Croatian soldiers and civilians in May 1945. After the Independent State of Croatia (NDH, 1941-1945) experienced its downfall, a river of Croatian refugees headed towards the West expecting the democratic, Western powers to respect international law and offer them protection from the frantic persecution of Yugoslav Communist Partisans. Instead of protecting the refugees, the British forces tricked the Croats - who arrived in Austria - and extradited the masses to Tito. Those extradited were faced with a bloody 'Way of the Cross': abuse and killings over several hundred kilometres - in columns on foot - all the way to the eastern borders of the renewed Yugoslavia.

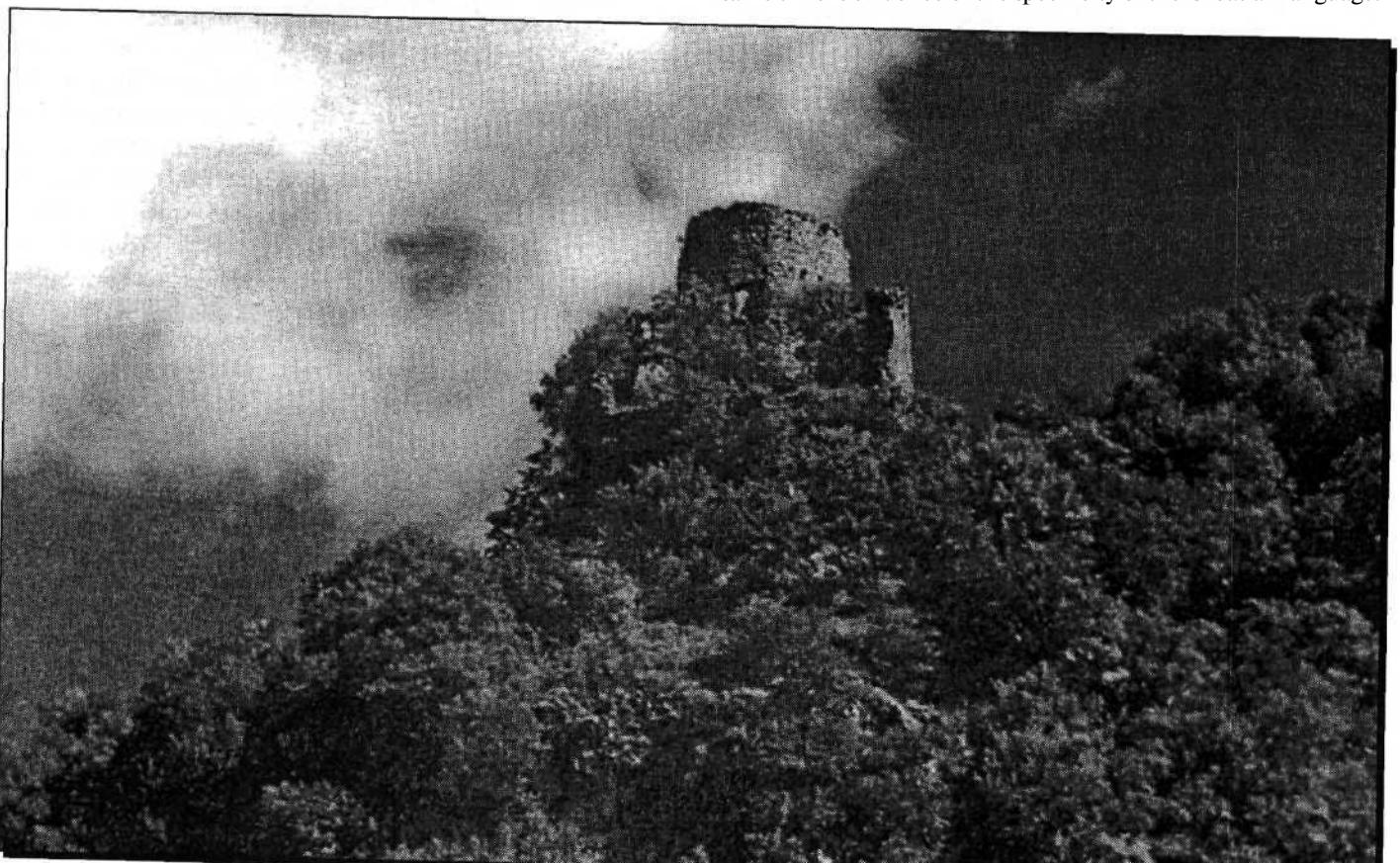
That event - which was not allowed to be written about or commented on until the fall of Communism and disintegration of Yugoslavia - has marked the collective consciousness of the entire Croatian nation. It is a constant reminder that Yugoslavia and Communism not only represented a lack of freedom for Croats but also their death. At the same time it constantly reminds us that the so-called democratic powers are prepared at any moment to protect their own self-interests and calculations and self-promotion even to the point of sacrificing the highest moral principles and regulations of international law.

This year's commemoration of that Croatian exodus to the Austria town of Bleiburg is described by the president of the Croatian Association of Political Prisoners **Kaja Pereković**, and by well known Croatian intellectual of Muslim faith **Mirsad Bakšić**. We

present the relevant speeches given by **Father Nikola Mate Roščić** and representative of the Croatian Sabor **Ante Simonić**. The speakers and writers of these words are deeply convinced that this Croatian tragedy in May 1945 represents one of the foundations of the contemporary Croatian State that emerged on the belief that only a free and democratic Croatian State can guarantee the biological survival of the Croatian nation.

***

The text written by **Radovan Latković** reminds us of the debates held about the Croatian language that we led during the period of Yugoslavia. These debates carried an exceptional political dimension seeing that the central Yugoslav government supported a unitaristic language policy. In practise this meant negating the specificity of the Croatian language and creating an artificial "Serbo-Croatian" one instead. In these attempts which were the background to unifying the nations or rather, creating a Yugoslav nation, many words and language constructions that were specific to the Croatian language were abolished. Latkovic recalls an event where a doctor was charged in court because when he filled in an application for a retired officer of the Yugoslav army the doctor wrote the Croatian words "umirovljeni časnik" instead of ("penzionirani oficir"). The officer, a Serb, filed a complaint and the doctor was sentenced to jail. The writer of our article makes a hearty comment that the sentence clearly illustrates the forceful nature of Yugoslavia's language policy but at the same time is evidence of the specificity of the Croatian language.

Festung Sokolac bei Bihać

IN DIESEM HEFT

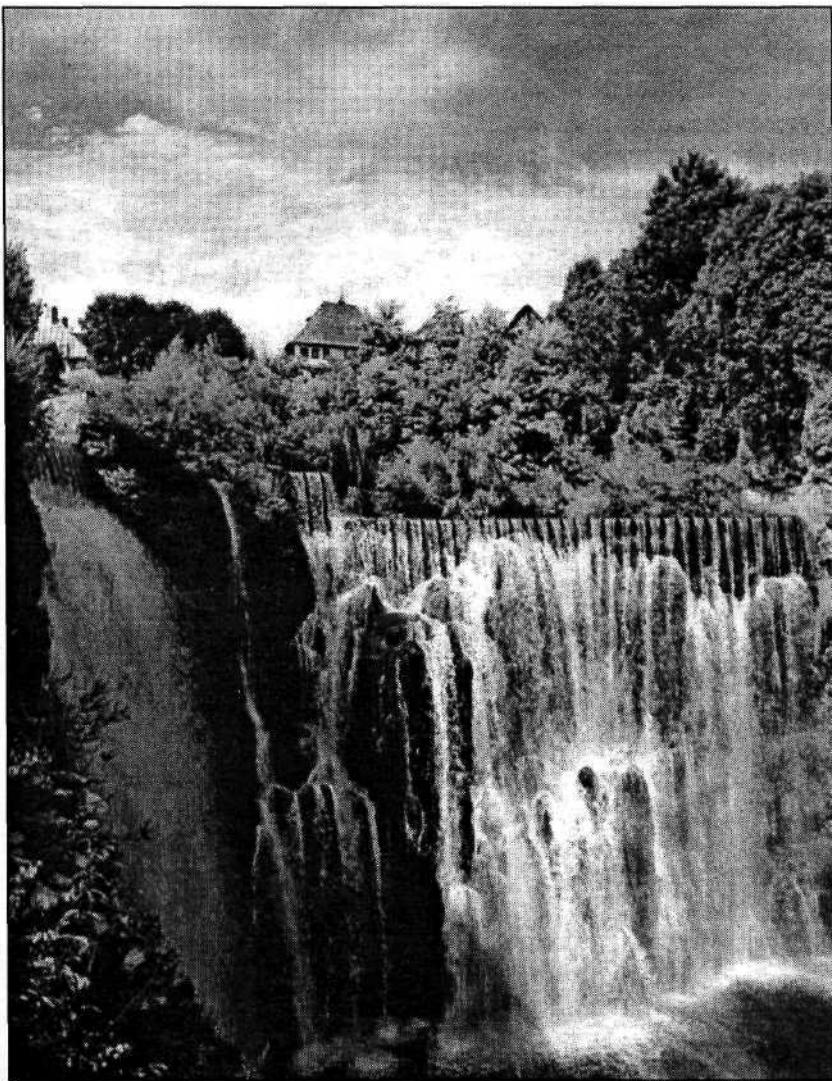
Im Mai jeden Jahres findet eine Gedenkfeier zur grössten Tragödie in der Geschichte des kroatischen Volkes statt: Auslieferung und massenhafte Hinrichtungen von Hunderttausenden kroatischer Soldaten und Zivilisten im Mai 1945 an Titos Partisanen. Nachdem der Unabhängige Kroatische Staat (1941 - 1945) zusammenbrach, bewegte sich ein Strom kroatischer Flüchtlinge in Richtung Westen zu, in der Erwartung von demokratischen Westmächten Achtung des Internationalen Rechts und Schutz vor Verfolgung durch mordsiichtige jugoslawische kommunistische Partisanen. Anstatt Gewährungsschutzes für Flüchtlinge, lieferten britische Streitkräfte diese in Österreich, durch eine List, an Tito aus. Die Ausgelieferten erwartete ein blutiger Kreuzweg: Schikanen und Hinrichtungen während eines, mehrere hundert Kilometer langen, Fussweges weit bis zu den Ostteilen des erneuerten Jugoslawiens.

Dieses Ereignis, über das man bis zum Zusammenbruch des Kommunismus und dem Zerfall Jugoslawiens weder schreiben noch reden durfte, kennzeichnet das kollektive Gedächtnis des kroatischen Volkes ab. Es ist ein statiges Mahnmal, dass Jugoslawien und der Kommunismus für die Kroaten nicht nur Unfreiheit, sondern den Tod bedeuten. Gleichzeitig ist es stetige Erinnerung, dass sogenannte demokratische Mächte wegen eigenen Nutzens und eigennützigem Kalkül, in jedem Moment bereit sind, höchste moralische Prinzipien und Regeln des internationalen Rechts, zu opfern.

Über die diesjährige Gedächtnisfeier des kroatischen Exodus im österreichischen Städtchen Bleiburg, berichten die Präsidentin der Kroatischen Gesellschaft ehemaliger politischer Häftlinge, Frau Kaja Pereković, sowie der bekannte kroatische Intellektuelle islamischen Glaubens Mirsad Bakšić. Wir veröffentlichen zu diesem Anlass die vorgetragenen Reden von

Pater Nikola Mate Roščić und Vertreter des Kroatischen Parlaments (Kroatischer Sabor) Mag. Ante Simonić. Allen Rednern und Schriftstellern ist die tiefe Überzeugung gemeinsam, dass die kroatische Tragödie im Mai 1945 ein Grundstein des gegenwärtigen kroatischen Staates darstellt und dass diese Tragödie zum Standpunkt gewachsen ist, dass nur ein freier und demokratischer kroatischer Staat, Garant des biologischen Erhalts des kroatischen Volkes sein kann.

***

Jjice on eines Offiziers der jugoslawischen Armee,

kroatische Wörter "umirovljeni Casnik" (pensionierte Offizier) anstatt "penzionirani oficir" benutzte. Dieser Offizier, der serbischer Volkszugehörigkeit war, erstattete Anzeige und der Arzt wurde zur Gefängnisstrafe verurteilt. Der Autor bemerkt scharfsinnig, dass dieses Urteil nicht nur klare Illustration der gewalttätigen Sprachpolitik in Jugoslawien, sondern ein glänzender Beweis für die Besonderheit der kroatischen Sprache ist.

NARODNE NOVINE

SLUŽBENI LIST NARODNE REPUBLIKE HRVATSKE

BROJ 1

ZAGREB, četvrtak 12. siječnja 1956.

GOD. XII. (CXVIII.)

SADRŽAJ

- Odluka o ovlašćenju Izvršnog vijeća Sabora NR Hrvatske za upotrebu sredstava u svrhu pokrića obaveza Narodne Republike Hrvatske**
- Odluka o promjeni granice između Narodne Republike Hrvatske i Narodne Republike Slovenije**
- Odluka o dodjeljivanju počasne mirovine i stalne pomoći**
- Rješenje o osnivanju Narodne ljekarne »Strossmayer«, Rijeka**
- Rješenje o osnivanju Narodne ljekarne »Korzo«, Rijeka**
Poziv na podnošenje poreznih prijava za 1955. godinu
Poziv na podnošenje poreznih prijava za 1956. godinu onih poreznih obveznika, kojima se unaprijed utvrđuje paušalna porezna osnovica

1

Na temelju čl. 21. toč. 2. i čl. 40. toč. 2. Ustavnog zakona Narodne Republike Hrvatske o osnovama društvenog i političkog uredenja i republičkim organima vlasti Sabor Narodne Republike Hrvatske na XXV. sjednici Republičkog vijeća održanoj 15. prosinca 1955. i XXIV. sjednici Vijeća proizvođača održanoj 16. prosinca 1955. donio je

ODLUKU

o ovlašćenju Izvršnog vijeća Sabora NR Hrvatske za upotrebu sredstava u svrhu pokrića obaveza Narodne Republike Hrvatske

I.
Ovlašćuje se Izvršno vijeće Sabora NRH, da u svrhu osiguranja sredstava za pokriće obaveza koje Narodna Republika Hrvatska ima na temelju odgovarajućih saveznih propisa, smanji ili obustavi radove na pojedinim investicionim objektima koji se finančiraju iz republičkog fonda za kreditiranje investicija i republičkog fonda za financiranje investicija, i da na taj način oslobođena sredstva upotrebi za pokriće tih obaveza.

Izvršno vijeće Sabora NRH može u istu svrhu upotrebiti i neutrošena sredstva koja su izmjenama i Dopunama Društvenog plana NRH za god. 1954. bila dodijeljena narodnim odborima řekata Glina, Klanjec, Krapina, Slunj i Vrginmost.

II.
Izvršno vijeće Sabora NRH dostaviti će svoje odluke Saboru NRH na potvrdu.

III.
Ova odluka stupa na snagu danom objavljenja u Narodnim novinama.

Broj: 8294
Zagreb, 16. prosinca 1955.

Sabor Narodne Republike Hrvatske

Predsjednik
Republičkog vijeća:
Dr. Zlatan Sremec, v. r.

2
Na temelju točke 6. člana 21. i člana 43. Ustavnog zakona Narodne Republike Hrvatske o osnovama društvenog i političkog uredenja i republičkim organima vlasti te člana 139. Poslovnika Republičkog vijeća, Sabor Narodne Republike Hrvatske na XXV. sjednici Republičkog vijeća, koja je održana 15. prosinca 1955. donio je

ODLUKU

o promjeni granice između Narodne Republike Hrvatske i Narodne Republike Slovenije

I.
Iz sastava Narodne Republike Hrvatske izdvajaju se selo Abitanti, Belvedur, Brezovica, Gradin, Koromačić-Boškini, Močunigi, Fregara i Sirči, koja se nalaze u općini Buje, ko-tara Pula i pripadaju se Narodnoj Republici Sloveniji.

II.
Ova odluka stupa na snagu kad je potvrdi Savezna narodna skupština.

Broj: 8293
Zagreb, 15. prosinca 1955.

Sabor Narodne Republike Hrvatske

Predsjednik Republičkog vijeća: Dr. Zlatan Sremec, v. r.	Predsjednik Sabora: Dr. Vladimir Bakarić, v. r.
--	--

3

Na temelju člana 43. Ustavnog zakona Narodne Republike Hrvatske o osnovama društvenog i političkog uredenja i republičkim organima vlasti, Sabor Narodne Republike Hrvatske na dvadeset petoj sjednici Republičkog vijeća, koja je održana 15. prosinca 1955. donio je

ODLUKU

o dodjeljivanju počasne mirovine i stalne pomoći

I.
Dodataj je počasna osobna mirovina:
Adžija Ljudmili iz Zagreba — III mirovinskog razreda

II.
Dodataj je stalna pomoć:

1. Vlahović Franji iz Zagreba u iznosu od	Din 5.000.—
2. Jelavić Lizi iz Feričanaca u iznosu od	Din 3.000.—
3. Despot Stevi iz Gline u iznosu od	Din 3.000.—
4. Golč Lovri iz Rogoznice u iznosu od	Din 4.000.—
5. Ivošević Mari iz Sv. Vida-Bribir u iznosu od	Din 4.000.—
6. Medved Idi iz Zagreba u iznosu od	Din 4.000.—
7. Ivić Valentu iz Zagreba u iznosu od	Din 6.000.—

III.

Isplata iz toč. I. i II. ove odluke vršit će se dok ne nastupi koji od razloga, koji povlači gubitak prava na mirovinu.

U slučaju da uživalac počasne mirovine (toč. I.) ili stalne pomoći (toč. II.) ostvari pravo na mirovinu po Zakonu o socijalnom osiguranju radnika i službenika i njihovih porodica, obustaviti će se isplaćivanje počasne mirovine odnosno stalne pomoći i predmet uputiti na ponovno raspravljanje Saboru.

IV.

Izvršenje ove odluke povjerava se predsjedniku Savjeta za narodno zdravlje i socijalnu politiku Narodne Republike Hrvatske.

V.
Ova odluka stupa na snagu danom objavljenja u Narodnim novinama, a primjenjivat će se od 1. prosinca 1956. god.

Broj: 8247
Zagreb, 15. prosinca 1955.

Sabor Narodne Republike Hrvatske

Predsjednik Republičkog vijeća: Dr. Zlatan Sremec, v. r.	Predsjednik Sabora: Dr. Vladimir Bakarić, v. r.
--	--

VOJNI SUD OBLASTI VIII. UDARNOG KORPUSA
VIJEĆE kod DUBROVAČKE KOMANDE PODRUČJA

Konf. broj: 130/45, od 22.II.1945. g.

Na predlog općinskog

N.O.O. oreški

5/45 16.II.1945

Upravni odio broj   od   nakon obavljenih izvida i provedenih dokaza, Vojni sud Oblasti VIII. Udarnog korpusa - Vijeće kod dubrovačke komande područja, a na temelju Uputa o konfiskaciji imovine narodnih neprijatelja, i u skladu sa čl. 14 Uredbe o Vojnim sudovima od 24. V. 1944. god. donosi slijedeću

O D L U K U

Proglašuje se narodnim neprijateljem,

1. Dom Ante Bašić rođen u Veloj Luci, Šupnik, nastanjan u Vrginju, Hrvatsko pismom,

te se određuje konfiskacija njegove cijelokupne pokretne i nepokretnе imovine u korist N.O. Fonda.

Konfiskaciju imovine ima provesti

Kotarski

N.O.O. Pelješac-Mljet uz suradnju organa Komande Mjesta Pelješac-Mljet

Za slučaj spora o tome, što se ima smatrati imovinom proglašenog narodnog neprijatelja, a što imovinom njegove obitelji, koja je izuzeta od konfiskacije, odluku o tome donijet će nadležni narodni sud njegovog prebivališta, odnosno mjeseta gdje se nalazi njegova imovina.

Prilikom sprovođenja konfiskacije po ovoj odluci svemu se ima pridržavati Upute o konfiskaciji imovine narodnih neprijatelja.

Zapisnik o provedenoj konfiskaciji ima se učiniti u   primjerka od kojih dostaviti po jedan primjerak obitelji proglašenog narodnog neprijatelja, ovom суду, Komandi Mjesta Pelješac-Mljet

RAZLOZI:

Don Ante Bašić bio je osuđen na kaznu smrti streljanjem, koja kazna bila je i izvršena, dok se konfiskacija nije provedala te u vezi toga donosi ovaj sud donosi gornju odluku.

O ovome se obavjestiti:

Prezjednik vijeća:
Mljet-Pelješac

1. Kotarskom N.O.O. pelješac-Mljet, radi sprovođenja konfiskacije.
2. komandi Mjesta Pelješac-Mljet, radi sadjelovanja.
3. najbližoj rodinci narodnog neprijatelja.

Uvjerenje o proglašenju je u vlasništvu
Dobrovoljnog